

communitas
foundation

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

Издава фондация „Комунитас“

Редакция

София 1000, ул. „Неофит Рилски“ 61

Тел.: 981 0555

e-mail: hkultura@communitas-bg.org

Главен редактор

д-р Момчил Методиев

редакционен екип:

Димитър Спиров

Венет Домусчиев

Тони Николов

оформление:

Честер Пузелев

Николай Киров

разпространение:

Стефан Бонков

печат:

Полиграфически комбинат – София

През 2015 г. списанието „Християнство и култура“ излиза в 10 броя и се подготвя от редакционния екип.

Редакционният екип с главен редактор Момчил Методиев в състав В. Домусчиев, Д. Спиров, и Т. Николов подготвя шест броя и си поставя за цел да разглеждат актуални и дискусийни проблеми от областта на християнството и културата.

Редакционният екип с главен редактор проф. К. Янков в състав проф. Г. Караиванов, проф. Ц. Бояджиев и Н. Трейман подготвя четири броя с качествена и сочност.

Списание то е свободна дискусийна територия. Не би могло да се очаква, че публикуваните текстове се вписват в един единствен (и единствено възможна) коректност. Материалите в списанието отразяват личните позиции на своите автори и не зависят от възможните различия трябва да бъдат възприемани като по-скоро диалог.

© „Християнство и култура“, 2015

Непоръчани от редакцията ръкописи и материали не се връщат и съхраняват се.

Всички права запазени!

Цена 5 лева.

Интернет издание с пълен архив на списанието:

www.hkultura.com

ISSN 1311 – 9761

ХРИСТИЯНСТВО

съдържание

година XIV/2015/брой 4 (101)

КУЛТУРА

Енорията	5
Да бъдат всички едно. Репортаж от столичния храм „Св. пророк Илия“	Димитрин Чернев
Актуално	15
За религиозните измерения на руско-украинската криза – с френския првосвещенник богослов и историк Антоан Аржанковски разговаря Юлия Талева	
Има ли алтернатива? Първите стъпки на митрополит Онуфрий	Николай Митрохин
Християнство и история	31
Венчание за царството – исторически обзор	Венцислав Кръвчев
„Изход“ като секуларизация на властта – разговор с германския египтолог Ян Асманс и Филип Геслер и Торстен Янчек	
Разговор	51
Бог е бърз на доброто – с архимандрит Лукиан, протосингел на Неврокопската епархия, разговарят Димитър Спасов и Момчил Методиев	
Дебати	57
Жените и свещенството	Валентин Велчев
Наградата <i>Темпътън</i>	69
Да преобразим сърцата си	Жан Велчев
Хоризонти	73
Папата и изкуството на радостта	Тимоти Егън
Християнство и психология	76
Екзистенциалната „Иов ситуация“: вярата между абсурда и безусловния смисъл	Росица Тодорова
Християнска литература	87
Вяра, живот, творчество. Кратки есеи за размисъл и молитва	Калин Михайлов
Християнско изкуство	93
Иконата на слизането на Христос в ада	Луциан Братковяк
За процеса на тълкуване (екзегезис) във византийската музика	Иван Илиев Борисов
Галерия	108
Църквата „Иисус Христос Спасител“ в Хора	Младенка Ланджева

Димитрин Чернев е завършил теология и философия в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2000 г. работи като журналист. В продължение на няколко години е водещ на сутрешния блок на програмата „Хоризонт“ на БНР. През 2001 г. печели първото място в конкурса „Редица“ на международния фестивал по журналистика „Вярна дежурна любов“ в категорията „Журналистическо ръководство“. Бил е редактор на сутрешния блок на БНТ и редактор на новините в RE:TV. Редактор в портала kultura.bg/web.

През последните години храмовете в страната се изпълниха с хора, направили съзнателно своя избор във вярата. Това доведе до съживяването и постепенното възстановяване на прекъснатия през годините на комунизма енорийски живот. Твърде малко се знае обаче за богатия и мотивиран църковен живот на тези общности. В новата рубрика „Енорията“ ще ви разказваме за тези примери на благословен живот, водени от убеждението, че проявите на добротворство и милосърдие, както и дълбокото богословско общение в Църквата би трябвало да намерят своето място в медийното пространство, фокусирано върху скандалните прояви на някои архиереи и обичайните хроники на християнските празници. Очакваме и вашето съдействие – на електронния ни адрес hkultura@communitas-bg.org можете да ни пишете за подобни примери на реален енорийски живот, за които да разкажем на страниците на списанието.

ДА БЪДАТ ВСИЧКИ ЕДНО

Репортаж от столичния храм „Св. пророк Илия“

Кво означава Църква, кво казва вярващият, когато изрича: „Аз отивам в Църква“? По думите на прот. Алексий Шмемел той казва, че отива в събранието на вярващите, за да бъде там където е светлостта на гения на кръщението си, тоест член на Тялото Христово. Защото в Църквата отчужденото и разделено човечество се съединява отново, там нишките на времето се вплитат в тъкмата на вечността, дните се превръщат в поток от възможности за служение.

Спирка „Параклиса“

Църквата е съвсем малка, вероятно затова повечето хора тук знаят какво е Параклиса. Тя е разположена в мирещата се наблизо спирка на автобус 204. Храмът е построен преди десет години от трима мъже, търсещи изгубеното във годините на комунизма вярване, опитващи се да оживотворят сивопаления

облик на квартал, в който живеят. „Ний-ни пред поръчани иконите – спомня си Минко, един от тримата приятели, взели решението да построят църква. – Обърнали сме се към един иконописец, който по-късно става свещеник. После започнали сме да търсим терен. Беше трудно, ходихме тук-там, оглеждали сме. И се случила една история – Александър (един от тримата) към строителя точно на това място. И каза: „Тук ще бъде“. Свързали сме се с общината. По това време тук нямало нищо, беше строителен площад. Ходихме до Горубляне да говорим с евентуалните собственици, защото на времето почти всички парцели тук са били горублянски ниви. От общината уредихме въпроса и прехвърлихме терена на Българската православна църква. А ние вече бяхме направили инициативен комитет за изграждане на православен храм „Св. пророк Илия“ в квартал Дружба 2. Точно полека-лека всичко се нареди. На Благословение 1995 г. положихме основния камък на храма.“

През следващите три месеца ктиторите, техните семейства и доброволци от квартал успяват да извършат строителните дейности и работят по вътрешния интериор. На 19 юли 1995 г., ден преди хормовия и празник, църквата е осветена от тогавашния патриархски викарий епископ Иларион и настоящия български патриарх Неофит, който по това време е Доростоло-Червенски митрополит. До края на годината работата продължава с облагоустване на терена, изграждане на гръбчето, построяване на помощни помещения...

Срещаме с отец Емилиян в 10,30 ч., след края на службата. Денят е сряда, но тук се служи Света литургия всеки ден. Автобусът бързо се спуска от бул. „Цариградско шосе“ към кв. Дружба 2. Не съм сигурен къде трябва да слеза. Питам възрастната жена, която ме поглежда отгоре: „Църквата, тук няма църква, има само един малък параклис“. Откривам малкия „параклис“, скрит в зеленината на портичките в десетгодишния двор. Близо до него издига се недовършеният нов храм – „Св. Благовещение“. Отец Емилиян ме посреща сърдечно, разказва, че строежът на новата църква започнал през есента на 2012 г. с благословията на патриарх Максим. „Малък е сегашният храм и не може да побере всички християни, особено в неделни и празнични дни. Затова решихме да построим по-голяма църква, тъй като много хора идват тук се черкуват тук, идват от цяла София, стоят отвън и не могат да влязат.“

Той е председател на храма от 2007 г., твърди обаче, че тук и преди това е имало жив, пулсиращ, живеещ истински църковен живот енория. Още през 1999 г. групентици зърнали малко деца решили да помагат на бедните хора в квартала. На първоначално имали 35 души, после броят на бедните продължил да нараства – 50, 70, 100... С митрополит Иларион благословил инициативата и присъствал на първото готвене на топла храна на 9 януари 2000 г. Оттогава до сега не са пропуснали нито една неделя. Вече повече от 15 години, и зима, и лете, всяка неделя в двора на църквата се хранят пенсионери, социално слаби и бедни хора, бездомни, болни, просяци, безработни, роми, бежанци, инвалиди... Някои пътуват с влак от близките градове и селата, за да дойдат тук и да си вземат храна. Броят им вече надхвърля 350 души.

„По онова време нашите енории си не искали да продължават дейността си – продължават разказва отец Емилиян. – Не желели да продължат и да се бият в гърдите. Нали сме Христосни еклизиални работници, а не знаеме какво правим дясно. Затова толкова дълго не се знаеше какво се случва тук. Доиде обаче момент, в който решихме, че трябва да популяризираме това дело, че е хубаво и другите енории да научат за нас, да разберат, че социалната дейност в Църквата е възможна, че не е химер. Никога не сме търсили медии, но малко по малко се разчува за нас и започнаха да се обаждат от редица телевизии, започнаха да пишват за нас в интернет. И това беше добре, защото скоро след това ни потърсиха от Българската хроникална база и Зеленчуковата борса. Така дейността ни придобива други измерения. Направихме си страница във Фейсбук и започнахме да набираме доброволци. Отзовиха се много хора, и днес вече малко. Идват тук от училища и фирми, всяка неделя се събират по 20–30 и повече доброволци, които помагат за готвенето и разпределянето на храната.“

Православното братство

Привлечени добротворни братства се организират във всички енории със „загледан списък на бедните и нуждещите се енории и да бъдат подпомогнати“, както и „да се грижат за старите и не работещите безработните“. Епархийските рехиери живо се интересуват от работата на братствата и изискват подробна информация от подведомствените си клирици за състоянието и дейността им. Енорийските свещеници консултират всички домкинства в енорията и в отделни графически посочват тяхното социално положение и какви грижи са положени за криво нуждещите се. Всич-

ки тези години се изпрещта и епърхийския рхирей, който при нуждга в съответни препоръки. Църковната блготворителност в стпратна се изявява във всички прояви на добротворство и милосърдие: издръжка и съдействие на сиропитлиця, гв непомощни сирци, н стри хор и пр., поддръжане на тпр пезрици, н н родни кухни, гв щибезплатни хрн, н стпратноприемници за прием на бедни и гр. Тзаклетки на оргнизирнат църковно-просветна блготворителна дейност на Църкват е „юридическа личност: им првога притежавимоти, г купув и прогват мкив”. Целта на енорийското братство е „по-точнога обедини всички енористи – првославни християни”, което ще спомогне „да се рзвие у християните любов към ближния, к тога привлечда учствта във всен родна църковна блготворителност и просвет”¹.

Това е зписна в приетия от Светия синод през 1919 г. „Устав за уреждане на ръководството на Првославно добротворно-просветните братства в България”. Мони Маринов говори с възторга дейността на прицърковните организаци и дружества преди 1944 г. Днес той е на млеко повече от 40 г. и определя себе си като човек, който „се з нимва с всичко, което касе братството към хрм „Св. пр. Илия”. Споделя болкостта, че някога тези дружества с им ли юридически стипуци на ционална организациа, че ролята им в социална политикана државта е бил възлов, че днес този опит е пропилян и забрвен. „Чисто юридически днес ние висим във въздух, з щото в новия устав на България првославна църква понятието *православно братство* не съществува. А това е жалко, толкова жалко. Аз съм мият бях делегат на Шестия църковно-народен събор, но признана съм болка, че нищо не успяхме да направи в това отношение.”

Идеята за създаване на првославно братство към хрм „Св. пр. Илия” възниква много скоро след построяването и осветяването на църквата. Съм мият Мони е част от друженската енория от 1998 година. Спомяна си как е дошъл тук за пръв път преди 17 години, спомяна си как след Светата литургия на 21 ноември 1999 г. група вярващи мъди хор и свещеникът на хрм се събрали пред църквата и взели решение да създадат дружество, което да се з нимва организирно и целен сочено с прояви на добротворство и милосърдие. Тка възникнало првославното братство, което мкаргна юридическа форма, е прицърковна организациа към църковното настоятелство на хрм. Но нека върнем лентата още млеко на зг. Няколко дни преди създаването на братството мъж и жена, изгубили син си, се обърнали с молба към енористите да им помогнат да рзггт хрн на крйно нуждещи се хор. Искали да наприят нещо добро в памет на своето дете. „Ние им помогнахме – рзказва Мони, – като събрахме около двадесет просещи и бездомни дядовци и бба, които лежах по улиците. Родителите на починалото момче гина хрних, при това гина хрних гост добре – рзгдох им пакети със сирене, кашкавал, пиле, хляб... Гледех тези хора, гледех лицата на бабите и дядовците и си мислех: „Това е невероятно! З що да не можем да го направи постоянно”. И така тръгна всичко. Зпочнахме да събираме пари. Тогавяхме мъди, не бяхме никка добре финансирани. Няма да забравя как събирахме стотинки за на члота на дейността, как един от нашите хора

¹ Вж. Йордан Василев, Социалната, благотворителна и добротворна дейност на Българската православна църква 1915–1950 година, http://www.pravoslavieto.com/docs/socialna_dejnost/socialna_dejnost_1915-50_vasilev.htm

г де последните си 72 ст. После отидохме до парк „Врн“, където н събрахме опогли дърв, и т к с десетин кубик дърв и 319 лв. сготвихме и р згдохме първ т топл хр н .”

Днес дейността н бр тството е орг низир н в три клон – освен соци лн кухня им духовно-просветен център и център з р бот с хор . Екипът н гу-

ховно-просветния център изг в енорийския вестник „Бл говестие“, поддърж с ът н пр восл вния хр м и неделното училище з възр стни. Основ тел н църковното пр восл вно училище към хр м е дългогодишният преподавател по Ст р з вет в Софийск т духовн семинария Желязко Тенев, пон стоящем рхим нгрит П вел в Б чковския м н стир. Преди г се з мон ши, той проповядв години н ред в м лк т църкв в кв. Дружб 2. От шест години неделното училище води мл дият богослов и пед гог Д ниел Р чев . З нятият им т предимно пр ктическ н соченост. Темите, з ложени в учебния пл н, с н ъ-често от обл стт н нр вственото богословие. Всъщност Д ниел и курсистите ги избир т з едно в н ч лото н всяк учебн годин . Хор т , които посещ в т този обр зов телен курс, с н р зличн възр ст – им и по-мл ди, и по-ст ри,

повечето от тях са енорийци и християни, но има и такива, които идват специално за редицата неделното училище, за което са научили от интернет или от свои познати.

От една година духовно-просветният център организира и неделни занятия за деца и младите хора, които идват тук за християнство. В началото на новата учебна година, през септември 2014 г., в енорията провежда се акция за събиране на средства за подпомагане на тези деца с учебни пособия и тетрадки, ризици, химикали и моливи. „Тези деца са много – спомня си Даниел. – Впечатляващо е какъв е интересът и радостта при приемането им. Те говорят за Бог, за пророците, за светците. Не всички са кръстени, има дори деца, чиито родители са мюсюлмани, но им позволяват да посетят нашите занятия и да следват съветите по вероучение. На Рождество Христово миналата година им подарихме малко тържество в църквата. Те бяха облечени като ангелчета, пяха песнички, рецитираха стихчетата. И крайно приятно – книжки и малки библии. Бяха толкова щастливи! Усетих, че с нас могат да създадат нещо, почувстваха колко е хубаво, когато човек се потруди и може да си види резултат от своя труд. След това ги изведохме на обяд в кварталната пицария. Повечето от тях станаха за първи път в пицария. Същата ден организирахме и благотворителен базар с куклички, и рисуване от тях с мите. Знаете ли кое е най-хубавото – тези деца започнаха да се променят, станали малко по-дружелюбни. Преди това бяха по-груби и нерядко използвали някои „цветущи“ изрази. После сякаш станали някак по-сплотени, сприятелени се.“ Сега духовно-просветният център работи с около 20 деца. Повечето от

тях с от София, но им и т киѳ , които идѳ т от съседните софийски сел .

Н последѳк освен бедните хор ѳсяк неделя към хр м „Св. пророк Илия” се сти- ч т и нем лко доброволци. З слуг т з тов е преди ѳсичко н интернет пл т- форм т з н бир не н доброволци *TimeHeroes*. След к то от пр ѳосл ѳното бр тство се свърз ли с екип н *TimeHeroes*, броят н доброволците н р сн л гот м, че поняког дори ням р бот з ѳсички, които идѳ т г пом г т. По- вечето от тях с мл гу хор , ѳогени от жел нието г н пр ѳят нещо добро. Обикновено се ѳключѳ т ѳ р бот т н соци лн т кухня, но им и т киѳ , кои- то избир т г р ботят с геѳ т . „Бих к з л , че им т положително отношение към ѳяр т , но повечето от тях не се припозн ѳ т к то ѳярѳ щѳ – продѳлж ѳ р зк з си Д ниел . – Кое ги мотивир ? Жел нието г н пр ѳят добро з р гу с мото добро, нещо тѳърде популярно ѳ н ше ѳреме. Н гѳѳ м се, че р но или късно ѳсеки от тях ще стигне го Бог , Които е Абсолютното добро и Които ѳсъщност ни ѳоди тук. По един или друг н чин Тоѳ ги е доѳел при н с и тов не е случ ѳно. Пр ѳи ми ѳпеч тление, че чет т с интерес м тери лите, кои- то к чѳ ме ѳѳѳ Феѳсбук стр ниѳ т н пр ѳосл ѳното бр тство. Поняког им к зѳ м – м к р г глед м г не се н тр пѳ м – че р но или късно човек откри- ѳ ѳяр т със сърцето си. Н скоро им хме много интересен случ ѳ – н ч лн учителк , която препод ѳ ѳ съседно училище, гоѳде тук р зѳълнуѳ н и р зк з к к е р збр л з н шия хр м. Едн неделн утрин синѳт ѳ излязѳл р но-р но, следобед се прибр л р гостен и удовлетѳорен. Тя го попит л къде е ходил и з що е излязѳл толкоѳ р но ѳ неделя, тоѳ ѳ р зк з л з н ш т ѳркѳ , з соци лн т кухня, з тов к к е пом г л при готѳенето и р зг ѳ нето н хр - н т . М ѳк т се р зпл к л от р гост. След тов гоѳде и с м т тя и ст н един от постоянните ни доброволци.”

Центърѳт з р бот с хор е третият клон ѳ дейността н пр ѳосл ѳното бр тство. Тов е един от по-новите проекти н енорият , ст ртир л преди бли- зо годин . Едн от з г чите му е г ѳѳѳеде ред при р зг ѳ нето н хр н т . З т зи цел се съзг ѳ и подгѳрж б з г нни з нужд ещите се хор . Освен тов ѳ хр м пристиг т много г рения – н ѳ-често грехи, одеял и обуѳки, поняког нови, поняког употребѳѳ ни. Екипѳт н център з р бот с хор се з ним - ѳ със събир нето, сортир нето, съхр няѳ нето и р зг ѳ нето н тези грехи. Стремежѳт е г реният г поп гн т т м, където им н ѳ-голям нужд от тях.

От няколко седмици тече к мп ния з събир не н одеял . Осъществѳѳ се съѳ- местно с учениците от столичното 105 СОУ. Освен тов редовно се пр ѳят кции з подкреп н постр г лите от природни бедствѳѳ. След тр гедият ѳ Асп рухово енорият събир помощи и изпр щ н потѳрпевшите жители н ѳ рненския кв рт л п ри и 25 к шон с проѳизии. Месец и половин по-късно от- ново н бир т средств , този път з постр г лите от н ѳогнението ѳ Мизия.

Глаген бѳх и Ми гагохте га ям

Пролетт трѳѳѳ ше г е дошл преди няколко седмици, но гните, особено ут- рините, с ѳсе още тѳърде студени. Слънцето се опитѳ г пробие, но плѳт-

н т оловн з вес го възпир , обещ в ъки поредния сив и неприветлив ген. Обикновено не е т к н Цветниц , но т зи годин зим т з късна. И все п к ром тът н пролетните цветя и свеж т зеленин н върбите не ост вят съмнение. До Великден им още няколко дни. *Вестта за възкресението на Лазар се носела из града. Хиляден народ се стекъл към Витания, за да види Великия Чудотворец. А Той, яхнал осле и придружен от учениците си, тръгнал за Йерусалим. Лицето Му излъчвало сила и смирение. Народът размахвал с възторг палмови клонки и цветя и постилал дрехите си пред Него. Децата възклицавали и пеели: „Осанна! Благословен Идеещият в име Господне! Осанна във висините!“*. М лк т църкв е препълнен , не може г побере всички вярв ши и дошлите г уч ств т в богослужението. Повечето от тях стоят извън хр м , тълпят се около вр тите, протяг т гл ви г чуют гл с н свещеник : „Святий Боже, Святий Крепкий, Святий Безсмъртний, помилуй н с... Бл гословен грядий во имя Господне...”.

В дъното н църковния двор е големият н вес с огнището. Издигн ли го още през 1999 г., ког то решили, че ще бџд т *братство*, че от тук н т тџк ще хр - нят з едно бедните. К кто обикновено, дежурните с тук от 8 сутринт . Членовете н бр тството с си поделили з дџлженият т к , че н всеки се п г д дежури по един, н ъ-много дџ пџти в месец . Днес е редџт н Вер , Тошко и Цеци. Те рџководят целия процес по подготовк т и р зџ в нето н хр н т . Вчер също с били тук, з г приготвят необходимите продукти. Кухнят р з-пол г с четири фризер , голям пещ и няколко к з н . Р фтовете с отруп ни с п кети ориз, сол, чубриц и червен пипер. В сред т н помещението им дџлг м с , от двете стр ни н която с н сяџ ли десетин момичет и момчет . Някои от тях реж т зеленчуци, други обезкостяв т риб т з днешн т рибен чорб . Всички с доброволци, служители от столичн фирм , дошли г помогн т в кухнят з бедни. Решили, че тов е н ъ-добрият н чин г отпр знув т имения ген н своят колежк и приятелк Цвети. Освен тях в кухнят им още дџ десетин доброволци от енорият , повечето идв т тук почти всяк неделя, поняког и в събот . Потрџпв м от студ, приближ в м се до огнището г сгрея рџцете си. М к р г ми е студено, зн м, че вече е пролет, Цветниц е. К кво ли е г дежуриш тук през студените яну рски дни – седиш н открито поне 5–6 ч с , режеш к ртофи, моркови, лук, м гд ноз... от време н време се примџкв ш към огъня, протяг ш рџце з дџве-три минути и отново се връщ ш н м с т при нож и дџск т з ряз не. И т к седмиц след седмиц .

„Идв м тук от 7–8 месец . Прочетох обяв в *TimeHeroes*, об дих се н Мони М ринов и той ми к з : „Ел те”. Оттог в идв м почти всяк неделя. Досег не сме ост вили никого гл ден. Вин ги се н мир т продукти. Сл в н Бог , им г рители, гост хор ни пом г т фин нсово и с продукти”. Р ъчо е мџж н около 30–35 години, живее в кв. Люлин и всяк неделя ст в в 6 сутринт , з г успее г стигне тук в 8. Отгов ря бџрзо н вџпросите ми и отџрч в г донесе дџрв з огъня.

„В н ч лото хр нехме 35–40 гуши и се спр вяхме с ми – спомня си Мони, отгов ряйки н вџпрос ми з г рителите. – Тог в сн бџяв нето с продукти не бе проблем, з щото всеки от н с иск ше г ги пл ти, гори много често се к р хме

кой го плащат тази неделя. По онова време не сме търсили спонсори и дарители, събират средства помежду си и така покриват всички разходи. После броят на бедните набавно до 200, 300, 350 души и трябва да потърсим дарители. От шест години не сме всяка неделя безвъзмездно ни осигуряват хляб от хлебопекарница в Горубляне, за по-големите празници носят и козунци. Получаваме също продукти от Българската христителна банка, от Зеленчуковата борса ни споделят с плодове и зеленчуци. От няколко месеца се радваме и на помощта на Фондация „Комунитас“. Оттам всяка неделя ни изпращат сандвичи – с кюфтета, когато не се пости, по време на поста с риба или кртофени крекери.”

Готвенето продължава до 11–11,30 часа. В двора на църквата вече се е събрало голямо множество хора. Повечето от тях възрастни и опърпени, има и по-млади, дошли с деца, също цигани и инвалиди... Всеки носи калфа, тенджерка или буркан и освен порция рибен чорба – по 700 грама – получава пакет с хриба, в който има хляб, сандвич, кисело мляко и ябълки. Дежурните ги уведомяват, че хриба им ще стигне за всички, но това не тушира преженението. Някои са дошли чак от Люлин, други от Перник или селата около София. Боят се, че няма да се доредят, че ще останат без хриба. Върху повечето лица е отпечатан стряхът от недоимък, в очите нерядко присветват искрите на недоволството, на недоверието и озлоблението. Някои намират сили и слова да благодарят, други отминават мълчаливо, доволни, че не са ни крива са се доредили. Доброволците, които раздават хриба, помислят търпеливо на всеки да изтвори буркан или тенджерка с чорбата и да я прибере в торбата, така че да не се разсипе. Част е вече да следобед. На двора все още има хора, които очакват своя пакет. Хриба също има, вижда се, че ще стигне за всички. Но и да не стигне, в православното братство има железен принцип – никог никога не връщат. Ако случат нещо продуктите свършат, купуват от магазина хляб, кисело мляко, калфа – вали някакви колбаси и ги раздават на нуждите ещите се. Докато опашката пред социалната кухня постепенно изтънява, Даниел и децата рисуват цветя, на пунктите за грехи и обувки се мълят същите бедняци – пенсионери, просияци, роми, безработни, инвалиди...

Преди да тръгна, Мони подновява разговора за православните братства и социалната роля на Църквата. Връщам се към болния тем за бравентрадиция. На въпрос ми как ще обясни факта, че в новия устав на БПЦ липсва понятието *православно братство*, отговоря с това: „Ами това е логично, няма енорийска дейност, няма смисъл и от юридическа форма. С изключение на няколко строготни примера, ние сме за сплавечен сън. Всеки е сам за себе си и това е най-голямата трагедия на християните в България. Това е абсурдно, така си отиваме, отиваме си като Църква. Проблемите идват оттам, че всеки чак нещо да се случи отгоре. Отгоре няма да се случи нищо, няма логика да се случи отгоре. Всичко започва от енорията, от живия живот в този конкретен храм, от съпричастността на тези конкретни хора. Ние тръгнахме така. Не сме толкова свършени в това, което правим, но ни се дава, много ни се дава. Освен това нищо ново не сме измислили. Потърсете информация и прочетете, ще видите, че всичко това вече го е имало в шестоминутното. Когато с познати историята на православните братства, бяха потресени. Никог не съм предпо-

Лазар, не съм знаел, че съм предиграл 50–60 години сме имали толкова силна Църква с толкова епископи воглаво”.

Спомня си как преди 6–7 години няколко души от първото братство отишли заедно в кв. Дървеница, в единствения храм в София, където също работел социална кухня. Отишли с желанието да осъществят контакт и да почерпят опит, „защото не е хубаво да не се познаваме и да не работим заедно”. Този мощният свещеник обаче ги посрещнал студено и недоверчиво. Върнали се с горчив вкус в устата. „Аз не се сърдя, случва се човек да е предпазлив, да не се доверява лесно, но ние се предствихме, казахме, че сме от храма в Дружба 2. Отецът обаче ни разказа няколко неща за кухнята и ни попита неупитливо: „Имате ли въпроси?”. Не, нямахме въпроси. Както отидохме, така и се върнахме.”

Съвсем не скоро, няколко години по-късно, от ХЕИ изтворих социална кухня към храма „Св. Георги” в кв. Дървеница. Мени е убеден, че това няма да се случи, ако двете енории бяха работили заедно. „Щяхме да помогнем по някакъв начин. Щяхме да помогнем и с доброволци, и с продукти. Мечта ми е да помогнем разделието и да си сътрудничим. Това разединение е най-големият ни проблем. Не само християните и стана все повече. Няма да забравя, когато започнах да се черкувам – аз съм от кв. Горубляне – в църквата бяхме само аз, свещеникът и един баба. Тримата. Сега, когато вляз след толкова години в горублянската църква, много трудно си пробивам път. И там където всякъде, църквите се пълнят с хора. Време е тези хора да започнат да си говорят, време е да се научат да общуват и да се познават. Време е да се създаде национална организация. Време е.”

Антоан Аржаковски е френски историк, потомък на првославни емигранти. Роден е през 1966 г. Завършил е докторантура във Висшето училище за социални науки в Париж на тема „Поколенията и религиозните мислители от руската емиграция. Издаването *Путь (1925–1940)*“. Между 1989 и 2002 г. работил като дипломат във френското Министерство на външните работи. Бил е директор на френския Университетски колеж в Москва, а след това по сътрудничеството в обръщение в Киев и заместник-директор на Френския институт в Украйна. През 2004 г. основал Института за културни науки в рамките на Католическия университет в Львов и до днес е член на неговия административен съвет. От 2011 г. е един от ръководителите на изследователския отдел „Общество, свобода, мир“ в Бернския колеж в Париж.

Инициатор е на откритията през 2013 г. на нов учебен дисциплина „Етическа и религиозна култура“ с подкрепата на представителите на религиозните вероизповедания във Франция. Автор е на многобройни трудове за историята на првославния мисъл, бил е лектор в рлични европейски и амеркански университети. Сред последните му книги са: *Русия-Украйна – от война към мир? (Russie-Ukraine, de la guerre à la paix?, Paris, Parole et Silence, 2014)*, *Какво е православие? (Qu'est-ce que l'orthodoxie?, Paris, Gallimard, 2013)*.

ЗА РЕЛИГИОЗНИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА РУСКО-УКРАИНСКАТА КРИЗА

С френския православен богослов и историк Антоан Аржаковски разговаря Юлия Талева

В програмите на изследователския отдел „Общество, свобода, мир“, който ръководите, се набляга на връзката между богословието и политическите и социални науки. Защо е важно богословското измерение в политиката?

В Париж имам достъпно учебни заведения, в които се изучават поотделно богословие и политически науки. Липсва обаче структура, в която да се срещнат религиозното и политическото. Затова предложих създаването на това междудисциплинарно направление тук, в Бернския колеж, който беше възстановен с идеята да се превърне в място за срещане съвременното общество с Църквата и изобщо с християнския мисъл и където да се разискват големите теми на днешния свят. А съвременното ни преживяване криза. И в този период е полезно да обвърнем поглед към времето на заръждане на модерния свят, към Ренесанса, към XV

и XVI в., когато личности с ярък богословски и философски мисъл са били същевременно много активни в обществения живот. Може да споменем например кардинал Николай от Кузнец, който е бил едновременно богослов, духовник и виден политически деец, но има и други примери. В същото време действителност се налага твърдогледен подход. Знаем, че във Франция редица религиозни въпроси са избутнали въпреки името на светската република и идеята за позитивистката наука, която трябва да бъде самостоятелна и отделена от множество визии за живот, но виждаме как днес тази идея рухва. Не скоро обсъждахме тези въпроси на колоквиум за революцията и знаехме, че бяха покрити румънския физик Борис Николаеску, пръвославен по вяря. Той изтъкна необходимостта от транспарентност на науката днес, когато в университетите се изучават 8000 дисциплини. Затова се нуждеем от синтез и религиите могат да допринесат изграждането на глобална визия за светът, която да е същевременно сериозна от научна гледна точка. Вземете която и да е тема: руско-украински войни, кризиса на демокрацията във Франция или кощунствата, проблемите на околната среда, около която също има кризиса, която тази година предстои международна конференция, или пък европейското изграждане – виждаме, че да мислим само в икономически план, не е достатъчно, трябва да осмисляме проблемите и в културен, и в духовен светлин. По всички тези теми се нуждеем от богословско-политически подход. Ръководя се, не става дума за подход от 70-те години на XX в., когато политиката използва религията за чисто секуларни идеи, нито за средновековния ред, когато богословието използва политиката за чисто духовни цели. Трябва ясно да разграничим Божието царство от кесарството, но същевременно да не помняме, че кесарят е получил своето царство от Бог. И да търсим подходящите форми на сътрудничество.

В анализите си на руско-украинския конфликт често изтъквате неговите религиозни фактори, както и ролята на християните за мирния процес. Какви са религиозните измерения на кризата?

Религиозното измерение на руско-украинския кризис според мен се явява на трите равнища. Първото равнище е църковно-институционално, което е очевидно. Имаме предвид това, че в началото на 90-те години на XX в., с разпадането на Съветския съюз и независимостта на Украйна, Московската патриаршия не дава вето на Украинската православна църква, явно смятат, че последната не е достатъчно зряла, за да бъде автокефална. Това предизвиква схизма с формата на патриарха в Киев, която е предпоставка за политическия схизъм. А после патриарх Кирил изявява, че Крим трябва да бъде част от Русия и подкрепя президент Путин, възстановявайки каноничната власт на Руската църква върху Крим. Това, че се забелязва как встоящият политически разрыв е бил обусловен от религиозен разрыв. Тук се изправяме пред проблема за даването на автокефалия, който, както знаете, е сред въпросите за Всеправославния събор. Това е първото равнище.

Второто равнище е историческо. Състои се в това, че всяка от страните има свой собствен прочит на историята. Тезисът на руските историци е като Кривин: „Ние сме единствените наследници на Киевска Рус“. Същото твърдят украинските историографи като Грушевски: „Ние, украинците, сме единствените и истински наследници на Киевска Рус“. Украинските историци не са доосмислили ролята

н св. Алекс ндр Невски, негов т т ктик н сближ в не с т т рите. От своя стр н руските историци пропуск т ф кт , че Киевск Рус се р зпростир го Г лич, Волиния и ч ст от Белорусия поне до XVI–XVII в. Те смят т, че т мощното н селение е било от поляци, ням щи нищо общо с н следството н Киевск Рус, което е погрешно. Т к че всяк стр н се е стреми г си присвои изключително н следството н Киев. Нещо позн то з Фр нция, тъй к то ние сме били в подобно положение спрямо герм нците. След смъртт н К рл Велики и р зделението н империят през 843 г. фр нцузите и герм нците с си съперничили в претенциите г с едунствени н следници н Свещен т римско-герм нск империя. З нейните истински н следници се обявяв т и кр лете от гин стият н К петингите, и герм нските и встрийските импер тори и исторически т нишк н съперничеството свършв с гве световни войни. Р зрешението угв със създ в нето н Европейския съюз, който е могъл г се изгр ги именно бл гог рение н преосмислянето и осъзн в нето н общ т история, н утвържд в нето н нейните в жни г ти в европейск т исторически п мет. Тов е основ т н европейск т идентичност. Ан логични процеси протич т в момент в Укр ън и в Русия. Тов е второто ниво, н което ч ст от отговорността се п г н религият . И княз Алекс ндр Невски, и княз Яросл в Мърги с пр восл вни светци, но з мене н й-в жният пример з святост и мъдрост от историят н Киевск Рус е този н светите бр тя Борис и Глеб. Те не просто с з гин ли к то мъченици з вяр т , те с стр стотерпци, умрели з общото бл го, з обществения мир и ред. Д поемеш жестокостт върху себе си по пример н Христос в името н общия мир к то висш ценност – ето тов се е з губило в ход н историят .

А третото р внище н религиозното измерение всъщност н гхвърля р мките н руско-укр инския конфликт и се отн ся изобщо го европейск т цивилиз ция. Някои религии с по-бл госклонни към модернизм , други вижд т оп сност в него. Пр восл вн т църкв обикновено твърди, че модернизмът е оп сен. И в известен смисъл им пр во г го твърди. З щото всички к т клизми в историят ни от XX в. н с м – клим тичните к т строфи, ядрените к т строфи, световните войни – с плод н модерността . З тов и не ст в гум г клеймим консерв тивно н строеното пр восл вие срещу модернистите, които се борят з пр в т н човек . Но същевременно тези модернисти и борци з човешки пр в з щит в т и положителни ценности к то свобод т н съвестт , пр во-в т гърж в , демокр цият . Тов е конфликт, който сме з мели под килим , без г го р зрешим от 1989 г., от кр я н Студен т войн . Слуш хме мерик нци к то Хънтингтън г ни предупредж в т, че н влиз ме в сблъсък н цивилиз цияте, но не пост вихме сериозно икуменическия въпрос, който според мен е основен: к к г се помирят пр восл вният и к толико-протест нтският подход пред големите предизвик телств н съвременния свят. Ког то Путин съумяв г убеди Виктор Орб н или М рин льо Пен г го подкрепят в к мп ният срещу Укр ън , той се опир н идеята : „Ние носим сил т н тр дицията , ние сме г р нцията з съхр няв нето н ценностите от з пл хите н модерния свят“.

Как обяснявате съучастието на Путин и йерархията на Руската църква в това противоборство със Запада, срещу чийто модел Путин противопоставя евразийската идея, която в същността си е твърде далеч от православие?

Относно Путин всичко е много просто. Той е може би най-богвият човек в Русия, и това е огромно състояние – тези факти са добре документирани от проф. Крън Душан, в тях няма и сянка от съмнение. Той използва стила на богостроителите, инструментализирайки всичко, включително Църквата, в своя полза. По-сложен въпрос е защо Руската православна църква влиза в логиката на еврейската доктрина, противоположна на Зпг. Но си мисля, че когато Църквата в нещо е отчуждена, то е в твърденията, че Зпг е в духовен кризис. „Уверявайте ни, че Зпг е богът, спривелив, прекрсен и т.н., но ние сме изпъти от Зпг от 90-те години насам, знаем как у нас се състоят тези дни компани, как ни налага това си, как оттам прииждат ризи евразийски тори, без да четат собствените си триптихи и вяр. Убеждавайте ни в културния възход на Зпг, вижте какви хора печелят „Евровизия“, не знаем мъже ли са, или жени; легализират еднородните бракове и евтаназията – всичко това е срещу нашите ценности“. Църквата им първо да твърди това. Проблемът е, че отстоявайки ценностите си като висши, тя предлага връщане в Средновековието. Наблюдяваме някакви идеализации на Средновековието. В Руската църква им кръгове, които дори говорят за канонизация на Ивн Грозни. Силно се идеализират личността на Никол II, за когото много твърдения не отговарят на истината и който беше канонизиран.

Обяснявали сте неведнъж, че след разпадането на СССР руският народ търси основите на идентичността си в старата автократична форма на царизма и неговата връзка с православие. Не се ли дължи в голяма степен на това и трудната декомунизация в православните страни – на остатъците от византийския модел на симфония между държава и Църква?

Ако в момента преподнесем усилено Евсевий Кесарийски, то е защото той е родоначалникът на концепцията за византийската симфония и защото искаме да покажем неговите недостиги. Моят тезис е, че и днес Православната църква още се опира на Евсевий Кесарийски, за да изгради отношенията си със светия. Евсевий Кесарийски е смятан за значим православен епископ, за бивша църковна история, но четейки внимателно неговото „Похвално слово за Константин“, ще открием влиянието на неоплатонизма. Истински Евсевий е участвал в Никейския събор през 325 г., но няколко месеца преди това, на Антиохийския събор, е защитавал Арий, подкрепяйки неговото. Затова твърдя, че тезисът за византийската симфония, теоретизиран от Евсевий Кесарийски, не е християнски. Това разделение не гушат и тялото, като императорът се грижи за тялото, а патриархът за душата, не е християнско схващане, защото християните не делят тялото и душата. Те смятат, на против, че процесът на възплъщението е процес на синтез на тялото и душата. Сещам се за „Левитин“, филма на руския режисьор Звягинцев, по-точно за разговора между патриарх и епископ. Епископът казва: „Правилно е, че искаш. Ти участваш, ти имаш властта на тялото. За мене това не се отнася. Аз се занимавам с душата“. С това разделение епископът оперира в брутното и жестоко действие на патриарха. Тъкмо това прави Евсевий, когато оперира в брутното действие на Константин, когато позволява да се инструментализира Църквата в негов полза. Убеден съм, че православните днес носят отговорността за признатите недостиги на своя богословско-политически възглед. Руските емигранти

във Фр нция, чиито трудове съм изследв л, Бердяев, Булг ков и т.н. с се стре- мили г предст вят н З п г учението з икон т и преди всичко г пок ж т, че пр восл вието е излязло от период н цез роп пизм . Че н влиз ме в нов период, който трябва г изр жд ме и осмисляме. Това не озн ч в г се претопим в днеш- н т боледув щ демокр ция, към която и те с били критични през 30-те години н мин лия век. Ал те с р збир ли, че демокр цият им положителни стр ни и трябва г се изн мери модел, който г съхр ни н ъ-ценното от източн т систе- м н Евсевиу Кес рийски, именно, че н шият земен ред е призв н г се уподоби н небесния ред – нещо, което модерният свят е з бр вил – и същевременно г се з п зи н ъ-доброто от з п гн т идея з основните ценности, които съединяв т тялото с душ т : тов с свобог т (н съвестт), р венството и бр тството. Тези европейски ценности з щит в т днес укр инците, които определят своята революция к то революция н достойнството. Те отхвърлят втокр тичн т ло- гик , която стреля по мирно демонстрир щите студенти. Трябв г търсим синтез между Източн и З п гн Европ с н ъ-доброто от н шите политически тр диции. З п гн Европ се нужд е от тов бълг рите, поляците, укр инците, русн ците г внес т едн по-духовн богословско-политическ визия. А те, от своя стр - н , трябва г прием т, че пр вото е нещо основопол г що з изр жд нето н мирн държ в . Истин е, че пр вн т култур н пр восл вието е много сл б . З пр восл вните още от постол П вел пр вото е нещо, което се отн ся з ст роз ветните хор , док то новият човек, човекът в Христ , живее в Дух . (З тов пише митрополит Жорж Хогр, когото много х ресв м.) Но тов е гр м тично състояние. З щото пр во им още във Ветхия з вет и Христос е к з л, че ням г промени и едн ъот от пис ният . А Ветхият з вет ни пок зв , че им з кон, им откровение, им з конови т блици. З конът з щит в , предп зв . Това е много труден въпрос, но з мене е приоритетен.

Т к че би трябва ло г призн ем, че Средновековието се е пров лило, че Евсевиу Кес рийски не е пр в и н ъ-големият зн к з този пров л е появ т н руск т революция. Но трябва г призн ем също и криз т н модерн т либер лн цивили- лиз ция, която клони към не по-м лко мощен пров л. З тов мечт т ми е з едно с интелекту лци от стр ните от Източн Европ , бълг ри, русн ци, укр инци и други, г изр зяв ме и отстояв ме н шето р збир не з Ев нгелият , з отно- шеният със свет според Христовото учение, з г съумеем г предложим едн богословско-политическ визия, съчет в щ н ъ-доброто от средновековното и съвременното богословие, з едно икуменическо общество н въз имно ув жение н ценностите ни и н з щит н соци лн т спр ведливост. Много хор р бо- тят по едн или друг н чин в т зи н сок . З ж лост Пр восл вн т църкв днес изост в по въпросите з соци лн т спр ведливост. Това ще бъде едн от те- мите н предстоящия Всепр восл вен събор, но в сег съществув щия текст се говори с мо з борб т срещу п ртейд , з щото той е бил изготвен през 70-те години. И този текст ще бъде предст вен през 2016 г. н Всепр восл вния събор! З къснели сме с 30 години! Нещ т не се свежд т просто до кту лизир нето н текст , необходим е продължителн и з дълбочен р бот .

Тази изостаналост на православието от динамиката на световните проб- леми се дължи в голяма степен на неговото разединение и разногласия.

Вие засягате тези проблеми в книгата си *Какво е православие?*, в която предлагате оригинален подход към темата за православната идентичност, проследявайки хода на историята. Бихте ли обобщили основните си тези?

Тези книги са резултат от десетгодишна работа по темата в Института за културно-исторически изследвания в Лвов. Взех си цял годишен отпуск, за да работя върху нея в една библиотека в Лувен. Получи се обемисто изследване, защото исках да се аргументирам добре, но ето тези неща: православният свят е в явна криза. Разкъсан е от скандали, уморени, и финансови, двете най-големи православни държави воюват помежду си. Забелязвам, че и тук, във Франция, православните интелектуалци днес са много по-леко слушали, отколкото преди двайсет години, във времето на Оливие Клеман, на Пвел Евдокимов. Виждаме как Православната църква не може да се обедини, за да си проведе събор, за който говори от петдесет години. Кризата, въпросът е как да излезем от нея. Как да помирим консервативните позиции на Светия синод, които са донякъде основателни (както и тези на Българската църква, която също е доста консервативна), и по-модерните възгледи на богословите като Оливие Клеман, хората, които чувстват много по-близки, които са много по-културно-исторически настроени и отворени за съвременността. Всяка от тези позиции изразяват част от истината.

В Православната църква се срещат четири типа отношения: наред с тях са *зилотски*, *духовен*, *прозелитистки* и *оспорващи*. Всеки от тях има свое определение за Църквата, съдържащи отчасти истини. Зилотският подход, господстващ на Светия синод, определя Църквата като Корба на синода. Неговите грехове са огнени грехове и ние се намирам или отвътре, или отвън, немислимо е да ги престъпим. За това е един културно-исторически мисъл, която е с единия крак вътре, с другия вън, е шокираща за този тип мислене, което от своята гледна точка е правилно. Духовният възглед е точно обратен, нейните представители виждат Църквата като храм на Светия Дух: „Където са двамата или трима събра ни в мое име, там съм аз посред тях“. За прозелитите Църквата е преди всичко Христовото тяло и като такова се нуждае от институция, съответно и от мисия. Четвъртият възглед, който наричам оспорващ, е присъщ на хората като Достоевски или Казанзиски. Тяхната теза е: „Моят Бог не се вмества в определенията на Църквата, моят Бог изпраща слънцето си да грее и да добри и лоши. Църквата е домът на Отца“. Домът на Отца предполага много по-широк представител за справедливостта и синода от тази институционна гора. Това е четвъртият дефиниция за Църквата. Първият ми извод е, че трябва да съхраним заедно тези четири определения, като обединяващите тези неща са на Сергей Булгаков и на цялата мистическа традиция от св. Йоан Исидор, според която Църквата е Неизгряващият христ, Невестта на Агнеца. Това е възгледът за богочовечеството, която изисква личното духовно учение на всеки.

Друга теза, която съм развил, проследявайки православията в исторически спектър, е породен от интуитивно усещане за проблем, за което съм търсил потвърждения в текстовете. Дълбоко съм уверен, че православията предполага да разберем смисъла му, за това за да въпроса какво е православие. Православията е личностното определение на вярата, „кормилото“, което определя посоката ѝ. Вярата не правя

р зум , тя е мет р цион лн , мет концепту лн форм н р зум, з тов с мото ù упр вление е мет концепту лно, тѝ к то вярв ме не в нещо, в някого, в Исус Христос, Които е „Пътят, Истин т и Животът“, з тов е толков трудно г се обхв не в едно н пр влението н вяр т . В ход н църковн т история с се оформили четири гл вни дефиниции з тов к кво е „кормилото“ н вяр т . Първ т дефиниция, която се е открил между I и IV век, е з *право-славната* вяр , вяр т н *правото славене* – „докс “ е превод н еврейското „к бог“, което е озн ч в ло „сл в “. Т к че пр восл вие, к кто и се е з п зило в сл вянските езици, озн ч в пр вилния н чин г се просл вя Бог в Христ . Едн с мостойн , литургическ дефиниция, преобл г в л до IV в. По-н т тѝк, след уз коняв нето н християнството в период н Конст нтин, възникв втор , мет концепту лн формулировк н пр восл вието к то *права истина* („орто-докс “) – в смисъл н пр вилно мнение. Тов е сем нтичн т ос н определението з вяр т от IV до XV в., т к е определян вяр т н вселенските събори, т к е дефинир н з конѝт н империят н Конст нтин, който се р зпрос-трянѝ и н З п г с к ноничното пр во, с Декрет н Гр ци н. От XV в. н т тѝк се появяв трети смисъл н пр восл вн т вяр , ког то християните н п̀лно се р зделят и губят способността г помиряв т вяр т и р зум , преживяв т р зрив н любовт (особено след събор във Флоренция през 1439 г.). От този период господств третият п р дигм тичен смисъл з пр восл вн т вяр к то *вярна памет* – „пр-во-верен“. И днес се н рич ме т к . Ког то пит т митрополит К листос Уеър к кво е пр восл вие, той к зв : „Пр восл вието, тов е Църкв т н седемте вселенски събор . Тов е Църкв т н отците“. Т к един християнин от Изток би определил вяр т си: „Побед т н пр восл вието е тържеството н иконите и з съм верен н тържеството н иконите“. Док то н З п г, при к толиците, вярн т п мет им р злично тѝлкув не – к то п мет, вярн н римския епископ. Н тов протест нтите отгов рят, че по-в жно и по-дълбоко зн чение от епископ н Рим им Пис нието, което трябв г б̀де първият критерий з вяр т , з щото в него никѝде не е отбеляз но, че животѝт н Църкв т трябв г б̀де упр вляв н от римския епископ или от съборите. Т к че от XV в. т зи трет дефиниция з пр восл вн т вяр се н л г и институцион лизир : пр воверни н вселенските събори. Тов е много хуб в дефиниция, с мо че вселенските събори мог т г б̀д т дискутир ни, донякѝде и оспорв ни, точно з тов съществуѝ логик н дин мик т н вселенските събори, з г б̀д т те допълв ни. Някои отци н Източн т Църкв в г ден спект с грешили, известн ч ст от истин т открив ме при св. В силий, друг истин при св. Ириней, но не всички с били пр ви във всичко. З тов не можем г с кр лизир ме съборите, т к к кто не можем г с кр лизир ме епископ н Рим или Пис нието. Т к днес сме достигн ли до четвърто определение з пр восл вието к то *право-знание*. Зн ние, при което р зумѝт и вяр т з почв т отново г действ т в х рмония, и същевременно зн ние з спр ведливост, з щото, к кто о. Сергей Булг ков к зв в книг т си *Православие* през 1932 г., пр восл вието не е институция, не е просто вярн п мет, пр восл вието е живот в Христ чрез Светия Дух. Орто-доксият н може г б̀де отделен от орто-пр ксис . К кто к зв м ѝк М рия Скобцов , не може г се р зделят „светостт н бр т и светостт н олт р “ (според св. Йо н Зл тоуст).

Тези четири исторически дефиниции съответств т н четирите тип отноше-ние към Църкв т , з които спомен х преди м лко. Пр восл вието к то *право-славене* е р збир нето н духовните; к то *вярна памет* го определят прозелитите,

които се придържат към институционния възглед за Църквата като Христово тяло. Разбира се, не трябва да се пренебрегва ролята на *право-знание* и спривчивостта е присъща и неоспорваща. И нека не забравяме, че същността на *права истина* е изразена от апостолите. Мисля, че днес сме призвани дори да извършим евангелизацията на дефиницията, да изградим центъра на кръста и да кажем, че разбиранията от универсална, икуменическа гледна точка е способността да държим за едно корминало на вяра, което ни води към Христос чрез Светия Дух, обединявайки *право прославяне, права истина, вярна памет и право знание*.

Накрая нека да се върнем пак към Украйна и ролята на християните. Много пъти сте подчертавали ролята на тяхното единство за постигане на мира в страната, осъзнаваща своята двойна културна идентичност. Може ли от украинската ситуация да се извлекат уроци за останалия християнски свят?

В това съм се убедил след толкова много контакти и съвместна работа с всички християнски вероизповедания в Института за икуменически науки в Лвов. Опитът на Украинците в икуменическо отношение може да бъде блясав готворен не само за мир в Украйна, но изобщо за мир между християните. Украинците са кръстопът – между гръцкия и славянския свят, между латинския и гръцкия свят – тя е неградица, с която имаме, Украинците, ознаменувана с гръцкия. Като облича Елза с евангелизма на Франция и Германия и точно в Елза с един мир Съветът на Европа, мисля, че Украинците може да играе в своя роля за синтез на християните. Преди малко споменах Събор във Флоренция през 1439 г., когато не сме успели да постигнем съгласие. Или по-точно сме се изслушали взаимно, но в следващите петдесет години след Събора съгласието се е изтрило от паметта ни, и после, през 1484 г., в Константинопол е поставен кръст върху спомението от Флоренция. За това пък Киевският митрополит Исидор, който е бил на Флорентинския събор, е бил посрещан като герой в Киев, после продължил пътя си към Москва, където бил погребан. В Киев украинският народ бил благосклонен към Флорентинската уния, защото се е единил под полско властичество и искал да съхрани развалянията си, за да запази връзката с полските католци, защото останал в двойно общение, и с Рим, и с Константинопол, чак до 30-те години на XVI в., до митрополит Могила. Тък че, когато повечето разваляния на рога схизмата е настъпил през 1054 г., за развалянията от Киев разделенията с католците са тиредва от XVI век. А вече е познато, че след Втория Ватикански събор, през 1970 г., Руската църква решаваше да се върне към общение с католцизм при крайна необходимост (когато един разваляние не е имало близо до развалянията, е можел да се причастни в католически църква и обртно). Това е било възможно до 1994 г. Междувременно обаче контекстът се променя, води се война в Афганистан, Гръцко-католическата църква се възвръща от пепелта, тъй като Руската църква е решил да отстъпи от това решение. Но не виждам защо теологически това, което е било вярно през 70-те години, не може да е вярно през шестдесетилетие. Украинците са покла, че това е възможно: въпреки разногласията, въпреки факта, че схоластицизмът за едно богословие не е това неговите енергии, въпреки всичко това украинските разваляния в един момент са смятали, че това, което ни свързва, е по-важно от това, което ни разделя. Мисля, че този пример може да ни служи и днес.

Николай Митрохин е доктор и философските науки, и учен сътрудник в Център за източноевропейски изследвания в Бремен и изследовател на Руската православна църква. Статията е публикувана в сп. *Euxeinon* (бр. 17/2015 г.), издаван от Университет на Санкт Гален.

Николай Митрохин

ИМА ЛИ АЛТЕРНАТИВА? ПЪРВИТЕ СЪПКИ НА МИТРОПОЛИТ ОНУФРИЙ

Настоящата статия се основава на разговорите, които проведох през октомври 2014 г. в Киев с пет десет висши духовници от Украинската православна църква – Московска патриаршия (УПЦ – МП) и експерти по религиозните въпроси, и блог в щиприцата на църковните структури. Основният тем беше съвременното състояние на УПЦ – МП и първите стъпки на нейния нов предстоятел – митрополит Онуфрий (Березовский), който беше избран на 13 август 2014 г. Тъй като голям част от интервюираните се опяха думите им да не станат повод за теми, имената им няма да бъдат цитирани, нито ще бъдат предвидени детайли, които могат да нарушат тяхната анонимност.

Предишният лидер на УПЦ – МП, митрополит Владимир (Степаненко), почина на 5 юли след девет месеца в кома и остави след себе си нееднозначно наследство. УПЦ – МП е най-голямата църковна структура в Украйна с повече от 13 000 енории, които преобладават над другите съществуващи в страната православни църкви във всички региони на Украйна, с изключение на трите региона на Галиция. Църквата обаче е разделена на три части по своите идеологически пристрастия.

Много от енориите в Западната, централна и в Централна Украйна имат тенденция за отделяне от Московската патриаршия и придобиването на „католическа автокефалия“. От две десетилетия тези общности са престанали да

спомен в т в литургиите си Московск т п три ршия, върху техните църкви
ням и н дписи, ук зв щци по к къвто и г било н чин прин длежността им
към Московск т п три ршия. Тези възгледи с подкрепяни и от някои от
близките сътрудници н покойния митрополит, който с м изживя зн чител-
н еволюция по този въпрос, к то се превърн от з щитник н фиктивн т
втономия от Москв в идеолог н мирното отделяне от Московск т п т-
ри ршия.

Мнозинството от енориите в Централн , Северн , Източн и кр ън т з п г-
н ч ст (З к рп тия) н стр н т с н пълно удовлетворени от н стоящия
втономен ст тус н УПЦ. Църкв т се р гв н пълн вътрешн свобод
в к дровите и гминистративни въпроси, не пл щ ник кви т кси н Москв
и с мостоятелно р звив отношеният си със светските вл сти. Н скоро
митрополитът н Черкск еп рхия (в централн Укр ън), утвърдил се к то
горещ з стъпник н стремеж з втокефия, проведе проучв не по този
въпрос сред свещениците от своята еп рхия, от което ст н ясно, че мнение-
то му е подкрепяно от м лко повече от половин т от тях.¹ Не с известни
г дни з еп рхиите, чиито ръководители г леч не с толкова ентузи зир ни
привърженици н втокефият . В този контекст позицията н митрополит
Владимир отгов ряше н оч кв ният н тези, които подкрепят н стоящото
положение, без г отхвърлят възможността з втокефия в неопределен
бъдещ момент.

Трет т груп от енории, епископи и свещеници с тези, които к тегорично
се противопост вят н схизм т с Москв и н р зширяв нето н втономи-
ят . Ч ст от т зи груп дори отрич с мото съществуване н Укр инск т
првослвн църкв и прием , че тя е нер зделн ч ст от Руск т църкв . Го-
лям ч ст от тези енории (или поне свещениците и епископите, които споде-
лят тов мнение, което г леч не вин ги е споделяно и от техните енори ши)
се н мир т в източните и южните региони н стр н т , основно в големите
гр гове. Но идеологически з щитници н прин длежността към „руския свят“ и
Руск т првослвн църкв мог т г се срещн т сред свещеници ккто от
сел т , т к и от гр гове.

Стр тегият н Киевския митрополит Владимир беше изгрен преди повече
от гв десет години. Тя се основ в ше н стремеж з подгърж не н едиг-
ството н тези три ч сти н Църкв т , без г се взим под вним ние тяхно-
то отношение към външните н Църкв т политически структури. Тов ст н
възможно чрез зн чителн децентрализация н вътрешния църковен живот и
подгърж нето н сложен б лнс между р злични интереси. В ср внение с Руск -
т првослвн църкв , известн със згр в т си дисциплин и ясн ъер рхия,
ккто и с привидното единоумислие пред медиите н църковните „говорители“,
УПЦ – МП създа в впечатление з пълн хос.

¹ УПЦ МП на Черкащине послушалась прихожан и не поминает патриарха Кирилла на богослужениях.
В: http://censor.net.ua/news/300120/upts_mp_na_cherkasschine_poslushalas_prihojan_i_ne_pominaet_patriarha_kirilla_na_bogoslujeniyah

Положението се усложни допълнително след смъртта на митрополит Владимир, тъй като той не номинира свой наследник. Неколцина от близките до него духовници, които претендират, че познават и следват неговите възгледи и които до този момент успяха да поддържат мекри обтегнати отношения помежду си, след смъртта му се „разделиха“ и започна публична дискусия, в която въвлякоха гържниците светските медиуми. Имам предвид основно конфликт между най-близкия до покойния предстоятел, младия митрополит Александър (Дрибинко, роден през 1977 г.), чиито публичен образ беше значително увреден от различни скандали, и най-вторителния духовник в обкръжението на Владимир, митрополит Антоний (Покрипич, роден през 1967 г.). Мекри гържниците с малко известни извън границите на Украйна, през последното десетилетие те имат значително влияние върху живота на УПЦ, подсилвано от интерес към тях на светските журналисти в Украйна.

Наред с личните противоречия, гържниците защитават различни гледни точки за бъдещето на УПЦ – МП. Александър (Дрибинко), мекри си остава все още популярен в Църквата, има значително влияние върху няколко епископи, които са му лично дължени. Повече или по-малко той се позиционира като поддръжник на ватиканците (които не веднага, но поне в близко бъдеще) и се опитва си изгради пред светските журналисти образ на украински патриот. В резултат в Москва в тесните кръгове, които имат отношение към църковния живот в Украйна, името му от дълго време е свързано с „представителството на църковните интереси“. От своя страна митрополит Антоний, изгради образ на отговорен и строг телен духовник, предпочелте за първоначални отношения както с Москва, така и с екипа на президент Янукович, като остава дискусията за бъдещето на Църквата „запо-късно“, което означава, че времето, когато той става предстоятел на Църквата и има свободата да действат. Но хората, които принаследяват неговия тесен кръг, не крият своето мнение, цели и симпатии. Те се нагряват митрополит Антоний да предприеме сериозни и дълбоки реформи в УПЦ – МП, насочени към модернизацията на украинската Църква. В същото време в ръководството на Църквата влиятелна остава „старата промосковска гвардия“, чиито представители се позиционират като противници на „украинофилите“. Тези „старата гвардия“ включват влиятелни членове на Св. синод: митрополит Иларион (Шукло) на Донецк, митрополит Атанасий (Свин) на Одеса и митрополит Павел (Лебед), игумен на Киево-Печорската лавра, където се намира сегашното Киевско епископство. Но когато до преди десет или петнадесет години можеше да се предположи, че Москва и хората на Янукович ще имат възможност да наложат някого от тях за ръководител на Църквата, събитията през последните няколко години напролет са перспективни да изглеждат немислими. Огромното мнозинство от потенциалните избиратели са избрани след независимостта на Украйна и затова лидерите на старата гвардия с „старите“ духовници (с изключение на суровително младия, но често болен митрополит Павел), останали от миналото. Тези перспективи на малко още повече след лятото на 2014 г., когато на тримата митрополити им се наложи фундаментално

д преосмислят своето поведение. Под заплаха от юридическо преследване за редица организирани демонстрации в Одеса и съучастие при бягството в Москва и неговите сътрудници, пряко за месени в тези събития, митрополит Атанасел се опитва да си изгради украински патриот. Митрополит Иларион избяга от поверения му диоцез в Донецк, изострояйки своето положение в труден момент. Негов въпрос какво се случва с него, един от постоянните членове на Св. синод ми отговори така: „Знаете въпроси, които са по-оптимистични дори и от богохулните“. Митрополит Павел тясно свързан с екипа на Янукович, се оттегли от тези битки и прекрати голямата част от времето си в чужбина.

В битката между различните партии, започнала преди смъртта на митрополит Владимир, никой не допускаше възможността за появата на независим играч. Но църковната история показва, че в епохи на кризи и разгорещени дебати най-големи възможности за успех имат посредникът. А смъртта на стария председател и изборът на нов съвдъжник с кулминацията на политическите дебати през 25-те години на независимостта на Украйна. Но поради победата на украинската революция оказва негативно влияние върху възможността ръководството на УПЦ – МП да бъде поето от проукраинската партия. Симпатизирателите на митрополит Олександр Журналисти обвиниха митрополит Антоний в колборация с Янукович. Това конфронтация привържениците на митрополит Антоний с приближените на митрополит Олександр, които от църковна гледна точка беше извършил доста грехове – доста тъчно, че днешният митрополит Олександр се откъсва от идеята да се консултира лично с председател и да предпочете да сформира група от привърженици на ватиканския ръководството на опитния, но слабо известен епископ Симеон (Шосткии). На първия тур на изборите за нов председател тази група получи едва девет гласа. Става ясно, че новите украински власти не се пожелали да оскъпяват тук върху участниците изборите.

Привържениците на митрополит Антоний дълго преди изборите се чувствали уверени в победата си – в тази ситуация министърът на Църквата им беше значителна възможност да лобират своята кандидатура. Резултатите за него в първия тур обаче също бяха разочарователни – той получи едва 24 гласа. Неговият основен съперник, митрополитът на Черновиц Онуфрий (Березовский), получи 36 гласа – един и половина пъти повече от гласовете, поддържани от митр. Антоний. Наследственият тур привържениците на Олександр и Симеон почти изцяло подкрепиха Онуфрий и той спечели убедително с 48 срещу 25 гласа. От разговорите, които имам в Киев, става ясно, че привържениците на Антоний са объркани и не могат да си обяснят как се е стигнало до това развие.

Неочаквано за мнозина Онуфрий се превърна в един от водещите кандидати веднага след смъртта на Владимир, когато той (в този момент председател на църковния съд) беше избран за местник-председател на Синод. Тази длъжност не му гарантираше избор за гласа на Църквата и мнозина казват в Украйна, така и в самата УПЦ, не приеха душевно избор му на тази длъжност.

Начина беше неговото „промосковско“ минало, за което говореше мон шекото му служение в Троице-Сергиев манастир и твърдото му риторично мнение. Меко казано, той не се представя в никакъв начин за светлин през 2008 г. с изказването си за Голодомор 2, което мнозина не пропуснаха да му напомнят в ход на изборните кампании. Имаше предвид миналото, и войната, започната от Русия в Донбас, и съветите на „промосковски“ кандидати изглеждаха близки до нулата. Но както обикновено Църквата поглежда, че е различна институция, която следва собствените си закони, и че политическият дневен ред, поне в краткосрочен перспектив, не е от решаващо значение. В тази ситуация Московската патриаршия също се държи по неочакван мъдър начин. Патриарх Кирил се въздържа от участие в церемонията в Кремъл за анексията на Крим, Кримски епархията остава в състава на УПЦ, а в вечерта на изборите за председател на УПЦ Москва се стремеше да не окаже пряко влияние върху изборителите и избягваше дискусиите за предпочитаността от нея кандидати. Новите украински власти също не демонстрираха желанието си да се намесват в изборния процес, дори и с имплицитно влияние. В тази ситуация с митрополитите епископите имат свобода да решат кога да избират заглавията на Църквата и поне според мен изборът беше естествен. Няколко фактора на преден план възможен избор на митрополит Онуфрий за председател на Украинската православна църква: на първо място, той не беше свързан от сериозни скандали, нито от икономическо или финансово естество, нито от политически или сексуален скандал. А това е голямо изключение сред епископите на УПЦ. На второ място, той никога не е бил, и сега не е член на определен груп в Църквата: той няма видими приятели, лъжери, протежети – и речеите ги каквито искате). На трето място, и за разлика от други членове на СВ. синод, той не стреля (поне не публично) от проимперски илюзии. В резултат на това отношенията му с държавните власти, мекригачни, с правосъдни и толерантни. На четвърто място, което вероятно е най-важното, той има репутацията на добър домоуправител, който не отстъпва пред никого.

Днес пред УПЦ – МП основен е въпросът за оцеляването, не за развитието. В положението на политически сътресения и война с Русия, УПЦ – МП не може да си позволи реформите или модернизацията, предпазна от модернизистите. Това би довело до идеологически схизм, и нежелателно, че модернизацията на УПЦ – МП ще привлече нови групи от вярващи изглеждащо по-скоро илюзорни с оглед на настоящата ситуация. Патриарх Кирил малко вероятно ще тръгне след „Московската“ църква, група групи от нови миряни няма откъде да се появи. На ред с това, мисионерското поле на Украйна е наситено с много по-привлекателни предложения. УПЦ – МП не може да си позволи да се впусне в кампании за „украинизация“, която до голям степен вече е в ход сред голямата част от украинското общество. Причината е, че възможността от създаване на етнически руски експерт в Украйна тревожи Църквата от повече от десетилетие. Въпреки изказванията на някои редици нито един от духовниците, с които съм говорил и които може да се имат доверие, не подкрепя подобно развитие. Създаването на подобен експерт ще създаде множество административни проблеми, голяма част от

² Митрополит Черновицкий и Буковинский Онуфрий: Голодомор – это было вразумление, усмирение со стороны Господа нашей гордыни. В: <http://www.pravoslavie.ru/news/28395.htm>.

Църквата ще бъде изгубен.

От друг страна, УПЦ – МП е ясно, че е обект на религиозни спорове и отчасти влиянието на политически сили (независително редици) – като цяло, то поне чисти от сиренето. Трудно може да се допусне по-добър момент от настоящия, в който това може да се случи. За привържениците на Втокефлията положението отвъд е нетърпимо и те имат желание да се присъединят към по-наричаната, независима (не на последно място по важност) украинска УПЦ – Киевска патриаршия. Мои добри познати от двете църкви изказват учудване от факта, че след победата на Украинската революция този процес не е станал неугържим. До момента не повече от шест енории (според информацията в Киев) са напуснали УПЦ – МП, за да се присъединят към УПЦ – КП. В сходни условия е формиран опитът на митрополит Онуфрий, който успява за първи път единството на област Тернопол в началото на 90-те години, след което поема ръководството на най-големия митрополитски комплекс в Украйна – Почепска епархия, преди да бъде избран и в продължение на повече от десетилетия успешно да води извънредно богата, голяма и мултиетническа Черновицка епархия. Резултатът е, че този митрополит, който е изключение сред останалите духовници, става предстоятел на УПЦ – МП.

Според мен с първите си стъпки като предстоятел на Църквата митрополит Онуфрий остава верен на своя изпитан ръководен стил, който обхваща другите висши духовници. Мнозина познати с ръководния стил на руския патриарх Кирил очакват от Онуфрий големи публични жестове: свикване на пресконференции, изявления, активни връзки с обществеността и гържениците в дискусии за програми и реформи, накрая, впускане в компютърна издигане на публичния образ на УПЦ, влошен след сътрудничеството на отделни църковни дейатели с Янукович. Обратно, след като беше избран за митрополит, Онуфрий се затвори в резиденцията си и откъсна 99% от възможните интервюта и публични изявления (които не всички) и в момента поддържа контакт със светия чрез своя съперник на изборите. А митрополит Антоний не само за първи път функционира в църковен диминистратор, а продължава да контролира Киевска митрополия. Онуфрий не е взел при себе си никого от своите сътрудници от Черновицкия диоцез, единственият му близък духовник освен Антоний е Обуховският епископ Йон (Черепанов), чиито мнения до голяма степен съвпадат с цялостната идеология на Църквата и нейните ръководители. Този енергичен монах от руски произход (с когото имам удоволствието да разговарям през 1998 г. и който създава впечатлението за значително по-активен от Онуфрий) успява да превърне един малък митрополит в център на духовния живот в страната. Може да се каже, че той измина дълъг път от изолацията на руско монашество, чиито традиции са повлияли в Одеса и Донецк.³

³ Епископ Иона (Черепанов): „Очень хотелось бы, чтобы ветер не унес мою голову...” В: <http://religions.unian.net/orthodoxy/577998>.

Смят м, че тов „ус мотяв не“ е норм лен упр вленски ход в н стоящото положение. В УПЦ – МП не се случв нищо изключително критично. Новите вл сти не проявяв т призн ци г търсят унищож в нето н Църкв т и не пост вят митрополит Онуфрий пред необходимостт г проявяв решителни действия. От своя стр н той пр ви необходимото, з г демонстрир подкреп т си з вл стите, к то огл ви погреб лн т процесия з егин от ръководителите н доброволческия б т льон „Айд р“.⁴ Нито егин от диоцезите, н които той можеше г ок же влияние, не е пок з л жел ние з отделяне от Църкв т . Нужно е време, з г ст не ясно к кво е н ъ-н ложително г се свърши в Киев и с кого може г се р боти т м, к то тов го голям степен се отн ся и з Москв и Конст нтинопол. А журн листите не с мо следв , но и трябв г поч к т, з щото в т зи неопределен ситу ция всяк изк з - н не н място или некоректно пред ген гум може г се превърне в голям проблем з УПЦ – МП.

К кви мог т г бгд т оч кв ният от митрополит Онуфрий? Колко ще продгжи неговото „ус мотение“ и го к кво ще доведе? Според мен им гве възможности – теоретично митрополит Онуфрий може г се възползв от т ктик т н св. Кирил – г изч к няколко години, в които г се ориентир , г издигне лоялни н себе си хор н необходимите постове и след тов внез пно и съзн телно г извърши промените, които иск г н ложи. Но според мнението н близки мои приятели в Киев, и според личните ми впеч тления от р зговорите с него той не е от хор т , които гр дят дългосрочни пл нове з бгдещето. Преди всичко той е т ктик, и в тов се състои негов т сил .

З тов смят м, че е по-вероятно митрополит Онуфрий г се възползв от т ктик т н п три рх Пимен (Извеков), които в н ч лото н своето служение се оттегля в Троице-Сергиев т л вр , където прек рв осемн десет години от живот си. Т зи стр тегия се основ в н неведението към политическия дневен ред или църковните реформи, извършв ни в името н нейния лидер. Но т зи стр тегия не изключв възможността от нов торски експерименти в отделни обл сти н църковния живот, извършв ни от духовници от втория или третия ешелон. В случ ъ н очевидни пров ли тези експерименти мог т г бгд т прекр тени, техните иници тори вин ги мог т г бгд т преместени или понижени. В упр влението н Църкв т – Синод и неговите отдели – от основно зн - чение по отношение н църковния ред и богослужението ще бгд т действият н гв м или трим близки го председателя духовници. К то т кив личности мог т г се утвърдят гореспомен тият Йон (Череп нов) и дългогодишният помощник н митрополит Онуфрий рхиепископ Мелетий (Егоренко), които го з меств н в к нтн т к тедр в Черновиц (той е нтиимперски н строен русн к, з п зил добр т си репут ция к кто в УПЦ, т к и в РПЦ).

При подобно р звитие гминистр тивните дел ще изискв т от митрополит Онуфрий г г в с мо принципно съгл сие и неофици лно бл гословение н но-

⁴ Глава УПЦ (МП) совершил отпевание сотника батальона „Айдар“. В: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/26703-glava-upc-mp-sovershil-otpevanie-sotnika-batalona-ajdar.html.

В торските опити, г одобряв действият на хората, взимат решенията в моментите на криза, и г води трудните преговори с украинското правителство и с Москва. До какви промени ще доведе това, докъде ще отведат тези УПЦ – МП, доколко успешни ще бъдат идеите на привържениците на Влокефлията и до каква степен те ще бъдат подкрепени от ръководството? С какво времето ще г отговори на тези въпроси.

Превод от английски: Момчил Методиев

Венцислав Каравълчев е роден в Бургас. Завършил Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през 1992 г. Специализирал в богословие в Гърция, Швеция, Италия и Англия, както и Ислям и ислям-християнски отношения в Англия. В момента е докторант в Богословския факултет на Софийски университет и консултант по църковна история на фондация „Св. Йоан Прегмеч и Кръстител“, която се занимава с рехабилитацията, съхраняването и експонирването на материалното и духовното наследство на манастира „Св. Йоан Прегмеч“ на остров „Св. Ив“ срещу Созопол.

Венцислав Каравълчев

ВЕНЧАНИЕ ЗА ЦАРСТВОТО – ИСТОРИЧЕСКИ ОБЗОР

През отминалите дни едно решение на Св. синод на БПЦ разбуни духовете в българското общество и става предмет на остра полемика, която доведе до поредното обществено разделение. Става въпрос за решението на Св. синод от 29 април т.г. „да се споменават в името на Негово Величество Симеон II, Цар на българите“ по време на богослуженията. Нестоящата статия няма за цел да разгледа смото решение, за което се изписва доста точно много (макар и мотивите за него са не са известни), а се опитва от църковно-исторически гледна точка да изясни произхода, съдържанието и развитието през вековете на приеманото днес от мнозина като таинство на Църквата „венчание за царството“ на монарсите християни. Тази необходимост се налага, защото от фактът, че в българската историография липсва подобно изяснение, така и от многобройните спекулации върху това какво всъщност предствлява това „венчание“ и за служенията, при които и днес отговорностите, които то поставя пред всеки един монарх.

Идеята за божествения произход, за скръпизацията и деификацията на върховната власт има дълбоки корени в историята. В Древен Египет фараоните, от една страна, осъществяват връзката между боговете и хората, от друга, се явяват земно въплъщение на бог Хор и небесно на Озирис. Римските императори издигат своя култ, чиято кулминация е Октавиановото обожествяване на императора. Прочетено в древната история на човечеството се развиват два модела на управление – първото легитимират властта чрез скръпността на земния владетел, при второто е на лице теократията от чист вид, при която „управлението на Бог“ е „пряко“, без посредничеството на църквата. Това е бил теократията, която е родила Израел от времето

н неговия изход от Египет до времето н св. пророк С муил позн в (Срв. 1 Ц рств. 8:8). Този силно хризмтичен модел н управлене н израилския н род приключв с рзделянето н влстите при пророк С муил и първия ц р н Израил С ул:

Тогава се събраха всички старейшини Израилеви, дойдоха при Самуила в храма и му рекоха: ето, ти остаря, а синовете ти не вървят по твоите пътища, затова постави ни цар, който да ни съди, както е у другите народи. (1 Ц рств. 8:4-5)

Отговорът, който С м Господ г в н С муил, покзв, че црскта влст се ржг, първо, к то н родно волеизявление и второ, к то компромис з р ги неспособността н избрания н род г живее в общество, ръководено пряко от Бог к то негов Ц р.

И Господ рече на Самуила: чуи народния глас във всичко, що ти говорят; защото те не отхвърлиха тебе, а отхвърлиха Мене, за да не царувам над тях. (1 Ц рств. 8:7).

Бог, който в Своят безпределн доброт вин ги е готов н снизхождене с мо и единствено, з г събере чедта Си, кзв:

Йерусалиме, Йерусалиме, който избиваш пророците и с камъни убиваш пратените при тебе! Колко пъти съм искал да събера чедата ти, както кокошка събира пилците си под крилете, и не рачихте. (М т. 23:37)

Именно пор ги тзи причин Тоу гонупск и дори бл гослвя н род и пожел н т от него земн институция н управлене: *Чуи народния глас, кзв Господ н С муил, съобрази се с него, н први искното от н род, щом отхвърля Мен, нек се ръководи от ц р и нек црят се рдв н Моето бл говоление, понеже милостно погледнах на Моя народ (1 Ц рств. 9:16).* Същевременно Господ чрез пророк С муил предупреджв н род Си ккво ще се случи, ког то управлението премине в ръцете н „посредник”, н ц р (виж 1 Ц рств. 8:11-17), з г се стигне неизбежно до момент, в който *ще заохкате от царя си, когато сте си избрали, и Господ няма да ви отговаря тогава (1 Ц рств. 8:18)*... Цял т човешк история всъщност се явяв едно непрекъсн то изпълнение н тов Божи предупреджение – неизбежният крхн всяк едн империя, н всеки едн влгетел, пожел ли г изргят Божието ц рство н земят. З г величието н могъщите цре се кроят стоновете и воплите н техните безименни подници, изнемогвщи под бремето н тежестите, необходими з издигнето н империят. Точно с тов предупреджение к то че ли Църквт в Източн т Римск империя (Византия) се опитв донякъде г се съобрази и г им предвид в своето отношение към император – в силевс. Въпреки че тов отношение вникъв случй не може г се рзглежд к то прволинейно, н против, имхрктърните з Изток хиперболи и съответно кривии (норми). Досттъчно е г споменем кк отците от IV Вселенски събор се обръщ т към император Мркин, к нонизир н по-късно от Църквт з светец: *Ти си свещеник и император! Ти въздигна Църквата, учителю на врата.* Още по-силни с думите н църковните отци към едн от

предшествениците на Мркин – император Аркадий: *Ти си поставен от Бога над нас, епископите, над теб не стои никои ... ти имаш право да вършиш, каквото пожелаеш*. Константинополският събор от 448 г. приветства император Теодосий II с думите: „з много години архиерея – цр“. Другият полюс е св. Фотий, който не се стравя да се обърне към император-узурпатор Вилих I Мкедонец с думите „убиец“ и го откъсва от причините. Подобно на него и тримата Никол и I Мистик лишават от причините император Лев VI.

Въпросът за интронизацията на монарха и свързаното по-късно с него интронизационно миропомъжение, блъгане и което изборът на монарх минва от сферата на светското в областта на кралството, е един от най-трудно решимите в съвременната византистик, както и в богословието въобще. В християнството единството на Бог заглавно модел за единството на обществото, в което етническите различия не играят роля. Единият властел, монархът, се съвзема като отразява единия Бог тук на земята. Св. Дионисий Ареопагит разкрива земния социален модел (образ), който е отразяване на небесния (първообраз) и е организиран по иерархичен (монархичен) принцип. Що се отнася обаче до въпроса за кралцията на земната власт, корените ѝ по-скоро се намират не в самото християнско учение, а в специфичния начин на мислене на хората.

Император Юстиниан Велики, който се опитва да създаде „съвършения“ модел на симфония между Църква и държавата, отива отъждяваща на „външното епископство“ и издава декрет, в който заявява, че *догмите на вярата са зависими от владетеля*. Същевременно в своята известна VI новела пояснява, че заглавно се осъществява симфонията, императорът трябва да управлява праведно. Лев III Исавър се опитва да се възползва от това и пише на папа Григорий II, че той е *император и архиерей*. Папата лоялно му отговаря, че „уставът на неговите догмати принадлежи не на императора, а на духовенството“. Св. Исидор Севилски казва същото директно, като избягва многозначността на витуиетите форми: „Ти ще бъдеш цр, като поставяш спривливо (правилно, праведно), но като не поставяш тук, няма да бъдеш цр“. Св. Максим Исповедник също казва в пръв текст: „Не всеки християнски властел е и архиерей“. По въпроса за лични мнения и оценки са главно преди всичко историците византисти, като между тях можем да отделим имената на Г. Острогорски, Ш. Дил, Ф. Успенски, Д. Никол, Ж. Дегрон, Льомерл, Карянопулос, но също така и богословикът о. Н. Афенсиев, о. Йоан Мейендорф, Рейнхард Штис и др. Според Острогорски, Никол, Дегрон и др. до началото на XIII в. облича неговата власт на властел, т.е. ринвеститур, естествено, без да се съпровожда от официално богослужебно миропомъжение. Тоест на лице е бил един чисто светски акт, който е получил одобрението и благословията на Църквата, без обаче тя да се е обвързвала с някакви литургични действия. Ф. Успенски, Ш. Дил, Кислинг и др. допускат, че инвеститурата с включен в някакви форми богослужебен обряд на миропомъжение (по пример на старозаветните царе) е бил практикуван през V в. от управлението на император Мркин (450–457 г.). Б. Успенски, който се опитва цялостно да разгледа въпроса в своята монография *Царь и император. Помазание на царство и семантика монарших титулов*, счита, че целият обряд по интронизацията

цията и монрсите възникват в 3 п г и едновременно се пренесат на Изток под влияние на рзвитието на 28-ото провинциално Халкидонския събор, което утвържда в провинциите между престолите на „Стария Рим“, тоест на папата, и престол на „Новия Рим“ – на папата на Константинопол. Константинополският папа се стреми да се уподоби на папата в Рим, поради което с възпрети някои от специфичните в 3 п г обреди и особено тези, свързани с идеята за отношенията между светската и царската власт.

Единодушно е мнението, че в ранния Византия е следвано утвърдилото се в Римската империя традицията за „пръвзгласването“ и интронизацията на новия император. Тя е ставала както на бойното поле, нещо характерно за императорите войници, които рмват за издигнат престол на империята, така и на хиподрум – този своеобразен роден парадмент в ранния Византия.

С времето интронизацията започва да получава и църковна санкция (благославяне), без обаче да има този съществен елемент на миропомзването на църквата. Независимо че още император Константин Велики определя себе си за „външен епископ на Църквата“ и е възвеличен от Църквата през вековете като обретен християнски владетел и рвно постоил, той не е бил миропомзван – още повече че според свидетелството на църковните историци той приема тайнството кръщение едва в края на живота си. Тезисът, за който споменаваме по-горе, че през V в. във Византия вероятно имаме инуазионално миропомзване, се дължи не толкова на това, че Константинополският папа Анатолий е извършил миропомзване на император Маркиан. Основание за това някои автори виждат във факта, че при откриването на IV Вселенски събор в Халкидон на 8 септември 451 г. императорът е приветстван с глумите, които посочихме по-горе, като „Вилевс и Първосвещеник“. Разбира се, това не може да се приеме за пряко свидетелство, че наг император е било извършено миропомзване. Жилбер Дегрон счита, че това приветствие към император Маркиан е в пряка връзка с утвърждаването на рзвитието на представителите от времето на св. Константин Велики за император като „външен епископ на Църквата“, както и с упоменаването в посланието на император Теодосий II до Третия Вселенски събор, 431 г. в Ефес, „императорско влизане в олтар на храма“. Това първоначално императорско влизане в олтар на храма е канонично фиксирано едва през 681 г. с провинциалния VI Вселенски събор и независимо че там се говори за гревна традиция, за която не е првено чак тогава ни говорено основание, ние мислим, че евентуалното обособяване на църковния чин „помзване на вилевс за църквата“ във Византия може да търсим от VII в. нататък.

Според част от изследователите, в това число и Б. Успенски, сигурно установяване на една непрекъсната традиция на инуазионалното помзване на монарха, която е достигнала до наши дни, наближаваме от VIII в., но не във византийски контекст, а в 3 п г. Значейно нечесто се приемат интронизацията на крал на франките Пипин Къси (752 г.), син на Карл Мартел, при която наг него било извършено помзване от свещенослужители. От 3 п г Европа има и по-ранни споменавания за интронизацията на кралесиротония, както и миропомзване, но това е първият случай за извършено миропомзване на едновременно бил монарха, при това с последващо конфирмацията от самия римски първоиерарх.

Интересно е, че испанският пример, който е по-ранен, не се превръща в определящ, вероятно, от една страна, поради неслобността на монрхичната власт там, от друга, поради липсата на потвърждение на помзанието от папата. Независимо от причините, които са довели до игнорирането на по-ранните инцугуриции с миропомзване, интронизацията на Пипин Къси е тази, която ще се фиксира във вековете и ще се превърне в принцип за самозачинието. Той е помзан първо за крал на франките от архиепископ на Мюнхен Бонифаций през 751 г. в гр. Сосон. Три години по-късно, на 28 юли 754 г., той бил повторно помзан в Сен Дени, вече от римския папа Стефан II. Необходимостта от второ помзване се обяснява с това, че първото е било извършено от епископ и затова неговото действие е трябвало да бъде потвърдено от самия папа. Това се вижда и от обръщението на папата към синовете на Пипин, който им е заявил, че те са помзани от самия папа. Петър, като с това подчертава значението именно на своя престол и на своето помзване. Всичко това стои в пряка връзка със засилиния стремеж на папата в този и последващите векове да утвърждава изключителното първенство на своето положение на своята катедра. Катоказваме, крал Пипин, независимо от по-ранните интронизации с миропомзване, се явява първият монарх, утвърден на престол от римския папа, който за целта дори лично отива във Франция. Тъкпапата продължава усилено да търси всякакви възможности да закрепи своя вторитет и да го защити срещу нараснали претенции на Константинопол. Много по-късно е, че той лично отива във Франция, за да извърши миропомзването. На следникът на крал Пипин, неговият син – Карл Велики, след този случай вече ще трябва да отиде лично в Рим, за да бъде коронован от папата. Затова, че целият ритуал и церемонията тепърва ще бъде детализирана, говори и фактът, че Пипин е бил помзан за царството, но не е бил коронован за него. Тоест помзването в случая се явява госттъчно за интронизацията. Като обобщаваме някои от споменатите по-горе учени, помзанието на Пипин, което не е съпроводено с коронация, се явява противоположност на източната, византийска практика, където коронацията на императора не се съпровожда с миропомзване.

Относно споменатите от нас по-ранни примери им е интересно пред нас св. Колумбън – ирландския постол сред шотландците, който ръкоположи на трон първия шотландски крал Айгън. Той при това, след като на три пъти му се явява ангел Господен, който държи в ръката си книга с „Ръкоположение на царете“. Първоначално св. Колумбън откъде да ръкоположи Айгън, понеже обичайно повече брат му, но впоследствие се покорява на волята Божия. Съществува също едно спорно пред нас, че друга, много по-ранна крална франките, Хлодвиг I (481 г.) е бил интронизиран с миропомзване. През VII в. имаме няколко случая, в които короната в Испания минва чрез убийство и подкупи от ръцете на един властел при друга и поради това Църквата решава да се не меси. Тя въвежда миропомзването на монарха от архиепископ, за да се прекрати хосът и по този начин кралят не просто да бъде наричан „крал по Божие благоволение и благогодуване“, но и да бъде виждан, възприеман като такъв. Св. Юлиан от Толедо описва миропомзването на визиготския крал Умб от архиепископ на Толедо през 672 г.

Редиц видни учени като Б. Успенски, Айхмън, Дъгрон, Блок и др. приемат, че едва след като третицият с миропомзвнето след Пипин Къси се затвърждава в началото на няколко века по-късно преминва и е усвоен в Изток. Те дори смятат, че това се случва благодарение на IV Кръстоносен поход. Според тях първото помзвнесто се случва в Константинопол на 16 май 1204 г. и това е коронцията на първия латински император на Константинопол – Балдуин Фландърски, който обаче им незабавно съдбата биде пленен от българския цар Калоян скоро след коронцията си. Според тези учени основателят на Никеиската империя Теодор I Ласкарис заимствал обредот от латинците и през 1208 г. се венчал за царицата. След император Теодор I венчанието за царицата с миропомзвнесто се вкоренява и във Византия и скоро се превръща в третицият, съблюдван и от Палеолозите. Тези източници и запаметени протиките се уеднаквяват. Главният монрх се помзвнесто кръстообрзно и се възвежда към престолот. Друг интересен детайл, който им връзка и с миропомзвнесто на Пипин, е именно повторното миропомзвнесто, нещо характерно за запаметената Църква. Началото още от V в. е за свидетелстване протиките на повторното помзвнесто с миропомзвнесто – първото, извършено от свещеник по време на тайнството кръщение, след това второ, извършено от епископ при тайнственото конфирмация, което и се явява истинското тайнство миропомзвнесто. Първото извършено след кръщението помзвнесто с миропомзвнесто не се счита за тайнство в Църквата на Запад. При първото помзвнесто свещеникът може с молбата на кръщавания кръстообрзно, докато епископът може кръстообрзно челото. Според свидетелството на папа Инокентий I в едно писмо от 416 г. при помзвнесто челото от епископ ставашо съобщаването на синовете на Св. Дух и това може да биде не првеностомо от епископ. Протиките на запаметената Църква ще биде обект на сериозен полемик по-късно, когато православните ще я използват като аргумент, че римокатолиците извършват двата тайнството миропомзвнесто, което е сериозно отстъпление от учението на Църквата.

И така, протиките на инурационното помзвнесто, която е ясно за свидетелстване на Запад, се възприемат и от Византия. Същественото при това протиките, че с молбата инурационно помзвнесто предшествува коронцията. Може да допуснем, че това помзвнесто, което е идентично с миропомзвнесто при тайнството кръщение, се възприемат като обновяване на молбата кръщение. В подкрепата това свидетелстване Константинополския патриарх Полиевкт (X в.), че помзвнесто на император се явява един вид второ кръщение, при което той се очисти от всички грехове, които имало възкитането на престолот. Тоест да му се новоначало, за да започне чисто и при управлението си да не биде обременен от своите дотогавшни грехове. Антиохийският патриарх Власмон (XII в.) отива още по-далеч в своето тълкувание на миропомзвнесто на император. Той го приравнява с кръщението и го счита за „второ кръщение“, очистищо императорот от всичките му грехове до този момент, което го приравнява с „епископската хиротония“ и така го обявява за „върховен първосвещеник“. Патриарх Власмон е този, който поставя началото на теорията за помзвнесто на владетеля за царицата като „осмотайнство на Църквата“, теория, която ще биде усвоен и сериозно горазвит в Русия в пряка връзка с опитите на Москва да се превърне в „третия Рим“. Изглежда, че свидетелството на тайн-

ри рх Полиевкт, к кто и тов н п три рх В лс мон, не с били известни или с били пренебрегн ти от учените, които изброихме по-горе и които считат, че пр ктик т с миропом зв нето н в силевс се появяв в Конст нтинопол к то резулт т от ин угур цият н импер тор Б лдуин. К з ното от п три рсите Полиевкт и В лс мон предшеств корон цият н Б лдуин, к то в първия случ ù р злик т е повече от 200 години. Нещо повече, през 1845 г. рхим. Порфирий Успенски н мир в рхив н В топедския м н стир копие от синог лно решение н Конст нтинополск т п три ршия от 969 г., в което се говори з миропом з-в нето з ц рството н Йо н Цимисхи (τό χρίσμα της βασιλείας), извършено от п три рх Полиевкт през същ т т зи годин . Сегов телно появ т н миропом з нието н импер тор к то ч ст от негов т интрониз ция във Виз нтия трябв г се търси в период преди X век. Тов от своя стр н пок зв , че вероятно ин угур цият с миропом зв не възникв почти едновременно или с м лк време в р злик и н Изток, и н З п г. Нещо повече, н чинът, по-който тя е извършен н г кр л Пипин, е много по-р зличен от тов , което Робер го Кларк описв , че е извършено н г Б лдуин Фл ндърски. Виз нтийск т пр ктик , която е з свидетелств н в по-късни източници, пок зв , че тя е почти идентичн с т зи, която зн ем, че е извършен н г Пипин Къси. Тов от своя стр н също идв г пок же, че пр ктик т във Виз нтия е много по-ст р от случилото се по време н IV Кръстоносен поход и със сигурност н ч лото ù н Изток не е положено в н ч лото н XIII в., много по-р но.

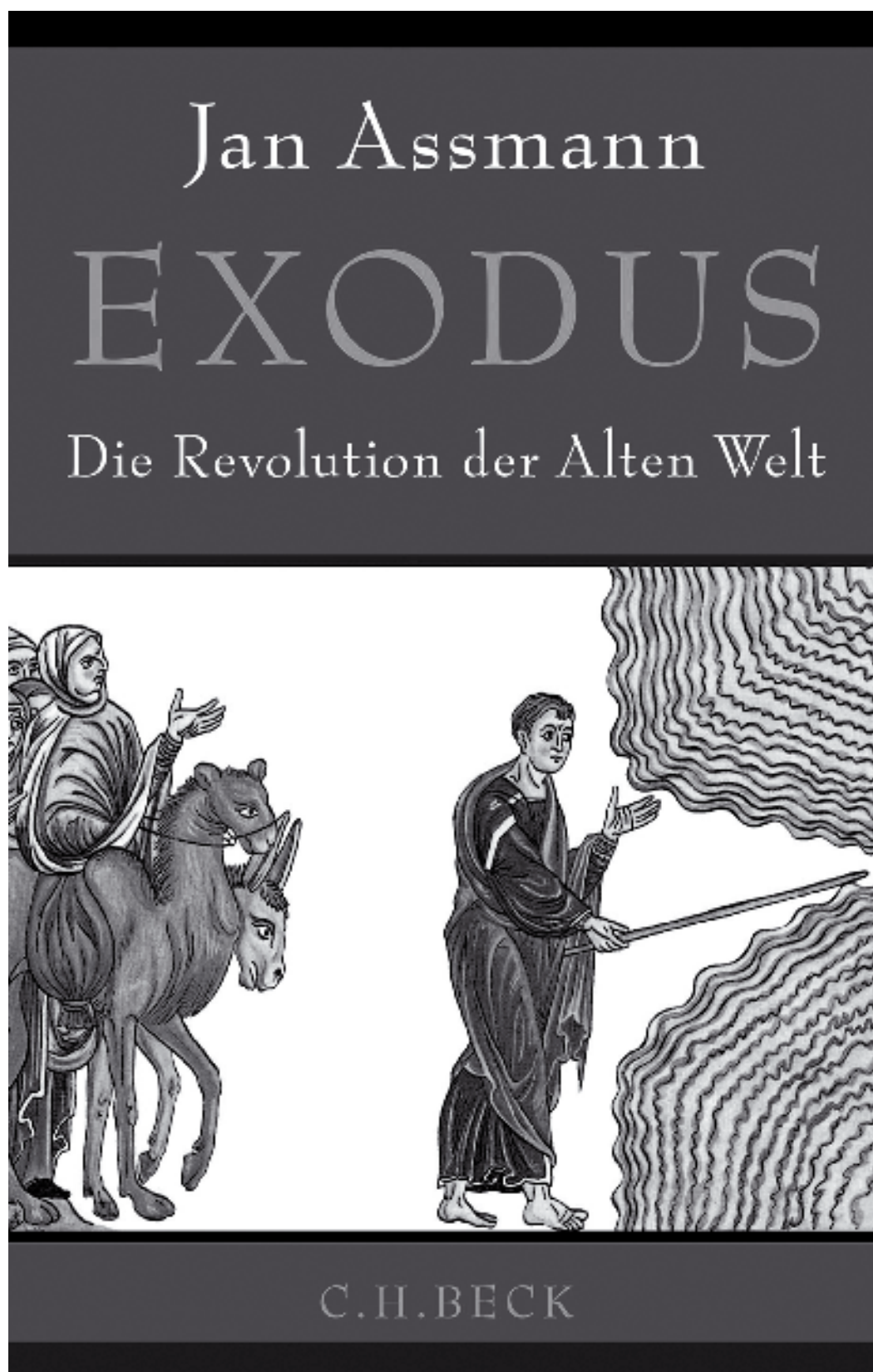
През IX в. във Виз нтия ст в особено популярен и р зпространен терминът „Божии пом з ник“ по отношение н импер тор . Св. п три рх Фотий в едно писмо до импер тор В силий I М кедонец говори з „пом зв нето н импер тор и з ръководз г нето н г него“. Никит Хонит (XII в.) в своят хроник спомен в з миропом зв не при корон цият н М нуил Комнин (1143 г.), Ис к II Ангел, Алексий III Ангел. Интересното е, че пишещият след него (XIII в.) Георги Акрополит нито веднъж не говори з ин угур ционно миропом зв не. Сериозно основ ние г отхвърлим мнението, че пр ктик т з интрониз ция с миропом з-в не н импер тор се н л г във Виз нтия едв от времето н IV Кръстоносен поход ни г в и изключително интересния епизод от живот н бълг рския ц р Симеон Велики. Според неясното опис ние от „Хроногр фият ” н Симеон Логотет, възпроизведено и в други хроники, по време н поход си срещу Виз нтия през 913 г. ц р Симеон достиг до стените н Конст нтинопол. С м п три рхът н Конст нтинопол Никол ù Мистик излязъл г посрещне Симеон. Срещ т ст в при Евгом – тр диционното място з корон ция н конст нтинополските в силевси, близо до храм н св. Йо н Предтеч . След к то ц р Симеон коленичил пред него, *патриархът прочее, след като прочел молитва, поставил на главата му, както казват, вместо стема (императорска корона), собствения си епириптарию* (epiriptarion – п три ршеск ш пк или було). В историогр фият с изк зв ни р злични предположения к кво точно изр зяв този риту л. Ак г. Вил Златарски считат , че по този н чин е г ден н ц р Симеон титл т кес р, Ф. Дьолгер говори з „духовно осиновяв не“ н ц ря от п три рх , к г. Ив н Снег ров, проф. Георги Б к лов и др. считат , че тов е било просто рхип стирско бл гословение. Счит ме об че, че н ù-близо до истин т з случилото се с проф. Г. Острогорски, к г. В. Бешевлиев, к г. Ив. Дуйчев и други,

които говорят, че ст в гум з коронасв не н блг рския вл детел з „ц р” или з „ц р н Блг рия”. Според н с тук ст в въпрос з „миропом зв не” н блг рския вл детел от стр н н п три рх Никол ù Мистик, който го „венч в з ц рството”. Им ме гв безспорни ргумент з тов . Единият е от случилото се н събор през 876 г. по време н процедур т по утвържд в нето н импер торския титул н кр ля н фр нките К рл II Плешиви от п н т в Рим. К рл II тог в сл г корон т си „по гръцки”, тоест върху покрив лото н гл - в т си (venit imperator Graecisco more paratus et coronatus). Вторият е от чин н корон цият н импер тор М нуил II П леолог, чиято гл в след пом зв нето от п три рх бил покрит с було и ч к след тов с импер торск ди гем . Тоест в 913 г. п три рх Никол ù I Мистик извършв ин узур ционно миропом зв не н ц р Симеон Велики в църкв т „Св. Йо н Прегтеч “ в Евгом. Евгом е в жно прегр дие н Конст нтинопол н брег н Мр морно море, където обикновено се извършв т импер торските интрониз ции в Конст нтинопол. Любопитен ф кт е, че едн от църквите в Евгом е бил построен специ лно з мощите н св. С муил, пророкът, който пом зв първия ц р н Изр ил. Този в жен епизод от живот н ц р Симеон г в обяснение н много от действият му к то ц р, който определено е н ясно с прерог тивите, които се г в т н един вл детел с т зи н ù-висш с нкция н ц рув нето му, включително и издиг нето в 927 г. н Блг рск т църкв в р нг н п три ршия от него.

В обобщение можем г к жем, че източният модел н импер торск т вл ст търпи еволюция във времето. В епох т н първия християнски импер тор Конст нтин Велики тя продълж в г следв ун следеното от империят от времето н импер торите езичници, що се отн ся до церемони л по интрониз цият им. Към този церемони л се гоб вя и църковн т с нкция във вид н бл госл вяне н импер тор от Църкв т з изпълнение н отговорностите н служението му. Впоследствие този церемони л се обог твяв с кт н миропом зв нето н импер тор от п три рх по ст роз ветния пример н пророк С муил и неговите н следници, който пом зв библейските ц ре з тяхното служение. Актът н миропом зв нето н импер тор предхожд този н негов т корон ция к то последов телност. Противно н изк з ните мнения н редиц вторитетни учени, миропом зв нето н източните вл детели, изглежд , не е з имств но от З п г през XIII в., се появяв гост по-р но, със сигурност не по-късно от VIII–IX в. във Виз нтия, з което им ме сигурни свидетелств . Източният и з п гният модел н тов миропом зв не им т своите големи прилики, но и някои съществени р злики, които отр зяв т р зличния поглед върху институцията н мон рх н З п г и н Изток, к кто и р злик т в светоглед н източния и з п гния човек. Тов също т к ни г в основ ние г счит ме, че гв т модел им т своя с мостоятелен произход, въпреки че с повлияни едн от друг. С уп гък н Виз нтийск т империя този модел още повече з почв г з дълбоч в своят теоретико-екзегетичн ч ст, к то по този н чин се опитв г компенсир несигурността н империят . Впоследствие този модел ще бъде дор звит и силно хиперболизир н в Русия, където импер торът ще бъде възприем н к то предст вител (н местник) н Христос н земят (по модел н п н т в Рим). Бихме иск ли г припомним гумите н светия п н Гел сий (492–496), който той отпр вя към импер тор Ан ст сий (491–518) и който е

добре го помним, защото съдържа много от въпросите, поставени за разглеждане в тази статия. „Има две власти, които упражняват свет – свещената власт и духовенството и императорската власт. От тях, първата има по-голяма сила...”. Църквата блagosловя, която е блagosловна сила във всяка власт, която е от Бог (Рим. 13:1), и я легитимизира, но всяка власт определя с мигли се възползва, или противоположно на тази блagosловна.

В заключение може да кажем следното. Фактът, че византийската имперска традиция не развие до смисъл империята модел за наследственост на властта, че в условията на един толкова интензивен диалог за същността на светската и духовната власт през по-голямата част от живота на империята липсва утвърден богослужебен модел за миропомъжение на император, свидетелстват според нас за една многоvejна особеност на византийското християнско съзнание. Византийците не създават модел на църквата власт, подобен на пдния – с наследствен власт, блagosловнически кръв, императорски родове и т.н., защото оставят Божия промисъл да бъде водещ при издигането на императорския престол. Терзирият с мотото помъжение к то избор на Бог и блagosловие именно този човек да упражнява християнската империя. За това и вековете не разглеждат, че е необходимо специално тлоизвършително действие – миропомъжение, което да овласти новия император с пръв, дадени му от Бог. Това голяма степен на помъжение и византийската практика по отношение на църковните тлоинства – за византийците те с прояви на единственото църковно тлоинство – Тлоинството на Спсението, и поради тази причина византийската богословска традиция не фиксира твърдо „брой” тлоинства, за да не изчерпи или ограничи действието на Светия Дух. Струва ми се, че „неясният византийски модел за властта” напълно съответстват на духа на източноправославното богословие, което е пофтично и изключително резервно към моделите, стремящи се да изчерпят своя „обект”. Това е причината византийската политическа мисъл да не развие идеята за безусловния монарх, монарх сам по себе си, получил веднъж и за винаги църквата „хризъм”, да възприем властителя к то Божи изборник, блagosловен от Бог да бъде Негов съботник в делото на Спсението на християнския род.

В новата си книга *Изход. Революцията на Стария свят (Exodus. Die Revolution der Alten Welt C. H. Beck Verlag, München, 2015)* германският египтолог Ян Асман тържело по следите на религиозния Изход: незабвено към Древния Египет и неговият предход до XX век. Той преглежда теорията за монотеизма и преглежда историята на Изхода от Египет като религиозен съзвездие в неговия съвременния свят, „независимо от неговите големи последици история, която хората някога са си релативизирали“. Тематизирани в проф. Асман от дълги години. В *Моисей египтянина* (1998) той преглежда Моисей като фигурален спомен, оставил дълбоки следи в паметта на всички епохи от Библията до Фройд. И формулира твърдението „Моисеево религиозно значение“ („Други богове освен мен!“), фундаменталното религиозно значение между евреите и езичниците. През последните години остро дискутира предизвикателството на проф. Асман, че тематизираните възникналият монотеизъм съдържа по необходимост „независимото религиозно значение“. Преди години в Германия излезе сборник *Насилието на единия Бог (Berlin University Press)*, който документира дебата за монотеизма и неговият сила. В него проф. Асман коригира концепцията за „Моисеевото религиозно значение“, което вече не е в религиозното значение между истината и лъжата, между вяра и неверие.

Ян Асман (1938) е един от неговите изтъкнати съвременни египтолози, който изследва спектрите на историческия памет като основна културна. Сред многобройните му книги, някои от които са преведени на български, са: *Културната памет, Моисеевото разграничение, Моисей египтянина, Египет. Смисъл и история, Монотеизъм и космоизъм* и др.

„ИЗХОД“ КАТО СЕКУЛАРИЗАЦИЯ НА ВЛАСТТА

Разговор на германския египтолог Ян Асман с Филип Геслер и Торстен Янчек.

Разказът за Изхода на народа на Израил продължава да въздейства и днес, твърди известният египтолог Ян Асман. В предаването „Религии“ на Дойчландрадио ученият се връща към историята на Ханаан и обяснява защо Изходът разказва за създаването на един богоизбран народ. Поводът е новата книга на проф. Асман *Exodus*.

Филип Геслер¹: Добре дошли в Дойчландрадио, в предаването „Религии“, по време на Липцигския пленар. Имате честта да посрещнем един от големите учени в Германия, Ян Асман. Професор Асман, да ви представя неколкократно. Роден сте

¹ Филип Геслер (1967) е следвал история, теология и журналистика. Редактор във вестник „Тагесцайтунг“ в Берлин.

през 1938 г. в долносаксонския Лангелсхайм, след което в Мюнхен, Хайделберг, Париж и Гьотинген египтология, археология и старогръцка филология, имате много впечатляващи научни постижения, вие сте един от водещите египтолози, културолози и изследователи на религиите в Германия. Международният ви престиж е също тъй изключителен, защото сте съдим по университетите, в които изнасяте лекции, сред тях са *Колеж дьо Франс в Париж, Йерусалим, Оксфорд и Йейл*.

Трябва да се каже също, че от 1976 до 2003 г. преподавате египтология в университет в Хайделберг, след пенсионирането си сте хонорификационен професор по обща културология в Университет в Констанц. Отвъд професионалните среди сте известен с теорията, че с новия израелитянски монотеизъм в светна близост силното разграничение между вярата в единия Бог и неверието, между истината и лъжата. И това е довело до силни конфронтации и понякога до насилие. Сега в книгата *Изход. Революцията на Стария свят* се занимавате с дълбочина с Изхода. Първият ми въпрос към вас би бил: може ли днес изобщо да се каже какво се е случило някога с израелитяните и неговия Изход от Египет? Исторически коректно ли е описаното от вас?

Асман: Не. Това никога не е могло да се каже, днес още по-малко може да се твърди какво се е случило и дали се е случило. Алтотува е и много интересно, защото ни принуждава да помислим за символиката на историята. Очевидно не става дума просто за съобщение за едно всепокривно събитие, което не се забравя бързо. А трябва да приемем това събитие като недостъпно и нямащо нищо общо с историята, разказвал се за него.

Разделяне на религиозната от светската власт

Геслер: В шестте тезиси: възможно е ли истината да съществува само едно малко юдейско племе, което вероятно около 1200 г. пр. Хр., преди нешто летоброене, се е преселило от Египет в посока страната Ханаан?

Асман: Да. Изобщо не казвам, че историята не е възможна. Тя само е недоведена, няма писмени доказателства. Алтотува е съвсем възможно да се е случил. Понеже споменавате 1200 г. преди Христос. В действителност това е годината, от която е настъпило споменаното израелитяно настъпление, която отбелязва победите на фараон Мернептах², се появяват името Израел. И първото съобщение за съществуването на Израел е съобщение за неговото унищожение. В него се казва, че Израел е овдоял, потомството му го няма вече. Всъщност Мернептах жестоко се е заблудил, защото Израел единствен от древните народи съществува и днес. Той обаче е помислил, че го е заблудил от лицето на земята. И така с мислели мнозина след него и се излъгали. Това, споменаването е от 1200 г. пр. Хр. А по това време Ханаан от 150 години или повече, над 200 години, е под египетско окупация. Египет е присъствал в Ханаан като окупационна власт.

² В Музея в Кайро се съхранява гранитна стела, отбелязала победите на фараона Мернептах. Учените предполагат, че този тринайсети син на Рамзес II е управлявал около 1212–1202 г. пр.н.е. – към края на периода на съдиите в древния Израел. Б. пр.

Ние знаем как египтяните са се отнесли към колонизираните си, към покорените периферни райони, те са доста вяли оттам. Много е възможно един груп юдеи да е бил депортиран в Египет и привлечен в строежите там. Много е възможно. Много е възможно един такъв груп, да речем 200–300 души, да е бил претърпял нещо, което е било непрекъснат проблем в Египет, именно бягство от рабовното място. Условието на труд са били свързани с някои социални жестокости, с несилие и следователно непрекъснато го е имало това престъпление, бягство от рабовното място. Можем да си представим, че именно тази груп е тръгнала в източен посок и се е събрала, е бил преследван. И можем да си представим, че при бягството си изградил промяна в посоката и вятър се е спуснал от своите преследвачи. Там истински имали гунни, там е езерото Сирбон, което при съответната промяна в посоката и вятър се превръща в блата – там вече са потънали цели рмии.

Следователно там може да са изгинули и преследвачите. Всичко това съвсем не е невъзможно. И е много възможно спесените да са бил претърпяли възпоминание. Да се е пеело: „Възпейте Господ, защото се слышно прослави; коня и ездач му хвърли в морето”³. Би било възможно. Това се смята за първична клетка в юдейската поезия, която сетне се е развила.

Торстен Янчек⁴: Какво е значението на този рязък първо от политически гледен пункт? Защото според структурата на властта египетските властители са богове и от единия, и от другия страна; светската и религиозната власт, така да се каже, са едно. Дали е първа крачка към секуларизация, към раздяляне на религиозната от светската власт?

Асман: Точно така. Вероятно това се случва малко по-късно. Трябва да кажем, че от този къпан рязък изход изрствено огромно дърво. И в един ступид от рязък това дърво, който се свързва с Второзаконие, този рязък получават политически ударил сил. Може истински да се каже – Изходът е просвещение, секуларизация. Секуларизацията на властта. Рязък се мисли там с краката на властта, при която един цар властвувал земята като бог, царството е рязколно секуларизирано, не истински демократизирано, но секуларизирано. Това е Второзаконие, глава 17.

Геслер: Може ли да се намеся? Смятаме, че трябва да назовем няколко готи, защото иначе няма да разберем защо историята е това същност. Около 1000 г. пр. Хр. съществувало Обединеното царство на Давид и Соломон, което се разпаднало около 931 г. пр. Хр. с отделянето на Северното царство. А около 722 г. пр. Хр. Северното царство е превзето и се разпаднало. Но все още съществувало Южното царство със столица Йерусалим. То също е превзето около 500 г., знае се точно, в 587 г. И тогава започва в вилонския плен. Това означава, че по времето, когато е бил депортиран във Вавилон, елитът

³ Втора книга Моисеева, 15:21.

⁴ Торстен Янчек (р. 1966) е немски философ и журналист. Ръководи редакция „Религия и общество” на Радио Бремен и е лектор в Университета в Бремен. Б. пр.

н Изр ил з почн л г р зсъжг в н г тов , което се е случило. Р змислял непрест нно и се пит л: К к е възможно: Бог очевидно ни е изост вил? С ми ли сме виновни? И митът з Изход , който още тог в е съществув л, се е възприем л именно к то един вид обяснение, к то отр жение н сег шн т ситу ция.

Асман: Точно т к .

Геслер: Тов озн ч в , че по същество Изходът е един вид мит з произход н един нов Изр ил, до който се прибягв в миг , ког то в вилонският плен приключв , около 520 г., и се пр ви опит г се основе едн нов гърж в . Утвържг в се едн религия, монотеизмът, утвържг в се един нов н рог – от един р зк з, р зк з з Изход .

Асман: Чудесно! Д .

Съпротиба срещу монотеизма

Геслер: М ù трябв г ви ст н студент. Въпросът е: г ли тов функционир ? Очевидно не. Пишете във в ш т книг , че им недоволство, което се прен ся върху времето н Мойсей, но *де факто* е недоволство, съществув ло около 520 г. в Х н н. Тов озн ч в , че монотеизмът съвсем не е бил жел н.

Асман: Д , чудесно описв те тези четири ф зи, през които п метт з Изход от Египет н истин ст в вирулентн и бив използв н . Тов е веднъж постсоломоновското време, ког то Северното ц рство се отделя от Южното и превръщ мит з Изход в свой мит з произход . Може г се прочете в Книг н ц рете, където Иерово м, първият ц р н Северното ц рство, освещ в своите гв зл тни телец с думите: „ето твоите богове, Изр илю, които те изведох из Египетск т земя”. И тов се превръщ в мит з произход н Северното ц рство. А след тов , с уп гък н Северното ц рство, се явяв т пророците Осия и Амос, които пелир т към вяр т н н рог в Бог , който ги е извел от Египет. Тов е, т к г се к же, втор т ф з , която още преди уп гък е об зрен тр гически. З щото уп гъкът, който Амос и Осия вижд т г се з г в , се обясняв с измян т н н рог . След тов угв третият момент, в вилонският плен, времето, ког то пред ният с писмено р зр ботени и кодифицир ни. Сег те н истин бив т използв ни, з щото, к кто к зв те, сег трябв г се овл дее мин лото, трябв г се спр вят с крушението н целия този проект н съюз с бог Яхве и н избр ния н рог. И всичко тов проп г със з вл гяв нето и н Южното ц рство от Н вуходоносор.

Сег всичко з виси от тов , че крушението не се усещ к то отвръщ не н Бог или н пр во к то пров л н Бог, победен от М рдук⁵, т к г се к же, тов е н к з ние от Бог з р ги н руш в нето н съюз , з р ги отп г нето.

⁵ Върховен бог и цар на богове и смъртни във Вавилония, бог създател. Б. пр.

Следов телно по-добре нека знаяме, което е все пак ктн одряв не, не възмездие, което щете, ктн любов, отколкото пълно отсъствие и рвнодушие. И з това е много особено. Нека обаче да отговорим на въпроса за недоволството, което ни позволите. За мен е особено важно, че историята на Изход от Египет е съпроводена от общо 14 сцени на бунт. На двестина пъти Мойсей едва се разминава с линч. И човек се пита, какво това е мит за произхода, за щонарожда, за чийто произход иде реч, за неговото избранничество, за що е предствен толкова негтивно? Причината е именно в това, че разказът се стреми да обхване не само произхода, но и крушението. И така се създава тридицианна съпротива срещу монотеизма, срещу тази нова вяра, религия, изискваща безусловна вяра. Вярата в единия Бог. Съпротива, с която тя непрекъснато се сблъсква. Минимално червен нишк не само през разказа за Изход, но и през цялата Библия, през Стария и Новия завет. Една тридицианна, в която стои все още Исус и се вижда как то жертвеността му в известна степен нтимонотеистична съпротива.

Янчек: Възниква един нов политически субект, именно на рождат, и този на род е избран. Вие говорите за измяна, това звучи като любовна връзка между Бог и избрания на род, Той идва при на род като сътовник.

Асман: От позицията на египтолог разликата се вижда по-ясно. Ние сме свикнали с мисълта за гъщерята Сионова като Църквата, като Христовата невеста, и с това любовно отношение между Бог и човек. В християнството това е познат предствен, до толкова, че се налага някой откъде да изясни, че понятията като на род, избранничество и пр. са свършено необичайни. Изобщо не знае как да преведе понятията като „гои“ или „м“ от юдейски на египетски. Тази предствен за един много силно очертен колектив, за колективна идентичност, е точно толкова нов, колкото и предствен за единия Бог и също така е част от монотеизма. И именно между тях е отношението на вяра.

Геслер: Интересното е, че едновременно с възникването на един на род чрез една книга, чрез Тора или чрез разказа за Изход, възниква и нещо като демократия. Вие вече заговорихте за това. За щото в действителност на рождат вече не се управляват отгоре, им известни междинни нива, които говорят от името на определени групи вътре в на род.

Асман: Да, това се отнася до въпроса за любовното отношение. Отношението между Бог и на род, което е положено с Откровението на Синий и със Завет, е непосредствено. Това е, така да се каже, пряк демократия. Това означава, че на рождат е партньор на Бог. Няма посредник, няма църква. И цялата тази бюрократия, описана в главата 18 на Изход, където Мойсей на знае четири лица, един на 10, един на 50, един на 100, един на 1000 – целият на род се бюрократизира, за да бъде управляем. Всичко това няма нищо общо със Завет. Там Бог и на род са непосредствено пред гени един на друг. И тази връзка в действителност е любовна връзка ...

Един ревнив Бог

Янчек: ... с всички подробности, ревност и тук и там.

Асман: Д. Ревността е част от любовта и Бог непрестанно подчертава, че е „el kapā” и „kip-a”, ревност, следователно един ревнив Бог, към когото не можеш да се приближиш твърде, като пристъпиш към други богове.

Геслер: Някога преминем към историята и влиянието на рзкзз Изход. Тя, както я представя проф. Асман, е огромна. Много движения, включително и много политически движения, са се позовали на рзкзз Изход, и топонимите, описани в него. На преселението, на избраничеството на един народ, на края на звоувето на новострастта. Какви примери имаме? На мен спонтанно ми хрумна пример движението на чернокожите в САЩ.

Асман: Да, рзбир се – *Let my people go!* Значително отговорно с пуританската революция в Англия, преселването на пилигримите в Америка, където те не истинно чувстват себе си като избрани от Бога народ, Америка като нов Обетован земя. И преминем през цялата мериканска история. Следователно Изходът се превръща в мит за произхода на Съединените щати, първите президенти са възхвалени като нови моисеевци, поставени в тази традиция. Това, рзбир се, е патосът на емиграцията, на преселението, на отделянето, който играе роля още в историята с Иеровоам, където Северното царство се емигрирало от Южното и от потисничеството на Соломон. И създаването на Северното царство е точно това движение на отделяне и емиграция. Точно така са го рзбрали и пуританите и това навярно е най-ясното съживяване на традицията на Изход. Но същото се отнася и за бурите, които се преселват в Южна Африка, отново в пълно съзнание, че нов избраник народ потегля към нов Ханаан, с мисията да прогонят и погубят живеещите там нечестиви обитатели – това именно е тъмната страна на преданието. Сетне робите в южните мерикански щати, които превръщат в своя прогресивна историята за Изход, Мойсей, преданието за освобождението, за преселението.

Геслер: А това означава, че всяка група, която се ктивизира в историята, която леко преувеличено, има нужда от легитимация. И я намира в историята за Изход. Защото този, който е бил роб и чужденец в египетската земя, се е нуждаел от легитимация на своята политическа ктивност.

Асман: Да. Би могло да се назове още и теологията на освобождението в Южна Америка, както и скръбта по Нелсън Мандела, честването един нов Мойсей. Мисля, че с Мартин Лутър Кинг се свързва нещо подобно. Невини са моите някои ективен, който е ективен в смисъл на освобождение.

Янчек: От една страна, това е освободително, емиграционно движение, но гледано изглеждат – доколкото се е манифестирало, на пример Америка или САЩ като Божията страна – в известен смисъл чуждо, защото изведнъж избраничеството

твото не единен рог прерств в претенция за хегемония. Това ли е тъмната страна на ржжж?

Асман: Да, напълно. Аз вече го отбелязах. В библейската история на Изход го имам този подчертан нити низъм, че не ъ-стрите обитатели на Обетованата земя трябва да бъдат унищожени. Свещен гългелте да бъдат унищожени и прогонени и с тях да не се сключват никакви съглашения. Казано е: не бива да им се прощава. Трябва обаче да се допълни, че по отношение на хититите по времето, когато тези текстове са кодифицирани, стават глумици, които вече не съществували. И когато четем историята символично, то хититите са символ на собствената, такава се каже, неконвертирала история. Следователно, когато си изясним, че монотеизмът на Звет и Торт е бил делото на една опозиционна група, която непрестанно се е натъквала на съпротива, би трябвало да си представим, че мнозинството е било от друга страна, на страната на нормалната блискоизточна религия с много богове. Яхве, разбира се, е върховният, а все пак в пантеона с обрзи на богове. Това е мейнстриймът в религията. А това, което в текстовете днес ни изглежда като нити низъм, всъщност е омирз към собственото минало. Омирзът на конвертирания във вярта към собственото му минало. И тази история на влиянието продължава в християнството и исляма. Следователно нитиудизмът на християните също е омирз към собственото минало. Там са били юдеи, трябва да е да скъсат с него и са го извършили със съответната поривистост.

Геслер: Но оставя фактът, че ржжжът на Изход непрестанно е съпроводен с несилие, непрестанно е зржен с несилие. С мията Мойсей приемат да бъдат унищожени хиляди от неговите хора, независимо че са братя и сестри, след като на рождения Израил започва се кланянето на Златния телец.

Асман: Това е.

Геслер: От друга страна, във вштан книга описват много впечатляващо, че историята на Изход, независимо че е, да кажем така – пропит с несилие, има общо с хуманността. Нестояването към на рождения Израил: погледни другите народи и помисли, че ти сам някога си бил роб, сам някога си бил потиснат, означавя, че в тази история същевременно се съдържа и пелза хуманност.

Асман: Да, това според мен е особено впечатляващо. В книгата на Звет Изход, глава 23, се срещат стихът: „Пришълец не обижда ъ (и го не притеснява ъ): вие знаете какво е у пришълец на сърце, защото и с ми бяхте пришълци в Египетската земя”. Забележително е, това е дефиницията на емптият. Емптият днес е основното понятие и в политическия наук. Да споменем „цивилизацията на емптият” на Рифкин. И това, че не толкова централно място се казва: „не обижда ъ пришълец, защото знаете какво е у пришълец на сърце”, означава, че от потисничеството в Египет не е изведено учение на отмъщението – „ще отмъстим на египтяните”, е изведено учение на хуманизацията, на съчувств-

вието, н емп тият към бедните, преследв ните, чужденците, непривилегиров ните. Много з бележително! И з мен съвсем не е в жно оноф , в което непрекъсн то ме обвиняв т, че пиш историят н н силието н монотеизм . З мен е в жно г уст новя гр ниците ù, г я лок лизир м го мотивите и г ги р збер . И именно в този смисъл –го мотив не н истин т , н вяр т . И с този мотив се сблъскв ме го гнес. С гълг г се жертв ш з Бог. И ко се р збере контекстът н тези идеи в исторически т ситу ция тъкмо н конвертир нето в нещо съвсем ново, тог в вероятно те мог т г се р зр нич т от религият .

Геслер: Интересно е също колко силно култур т се възновяв от Р зк з з Изход . Вие г в те пример с опер т н Арнолд Шьонберг „Мойсей и Арон” и със Зигмунд Фройд, който е р ботил много върху Мойсей. Или с Том с М н, който е н пис л *Йосиф и неговите братя*. Интересно е също, че и трим т , з които пишете в книг т , по този н чин принципно прер ботв т собствения си опит н изгн ници. Озн ч в ли, че р зк зът з Изход и го гнес е продуктивен з култур т ?

Асман: Н к кво се гължи тоф ? З щото тоф се позов в не с мо н едно историческо събитие, н безкр ън сем нтик . Тоф не прест в г е в жно. Вие не н зов хте едно име, което з мен е също толкова зн чимо, но не живее във времето н Третия р ъх. И тоф е Георг Фридрих Хендел. Фридрих Хендел емигрир от Х ле и з живяв в Англия. И явно е им л много широки, просвещенски предств и р збир не з религият . И импулсът г излезеш от нещо отживяло, ост ряло, този импулс н Просвещението, който е безсмъртен. А точно т къв е и р зк зът з Изход – безкр ъно увлек телен и мотивир щ.

Геслер: Н едно място пишете, че Яхве е труден бог, гневлив в своят любовн връзк , който изискв толкова много от своя н род, че тоф трябв г е н род, който е свят, н род от свещеници, невероятн претенция, с която н родът н Изр ил не може г се спр ви може би и го гнес. Определя ли тоф изречение з трудния бог и в ш т връзк с Бог?

Асман: Тоф е цит т от Шьонберг, от „Мойсей и Арон”. Т м е „Мойсей, къде е Мойсей?”, в н ч лото н второ действие, интерлюдият между първо и второ действие, къде е Мойсей. Може би неговият Бог го е убил, един труден Бог? Бог в р зк з з Изход н истин е – не бив г се шегув ме с тоф – труден. Им едн сцен , която (к к г к ж) особено ме възмуш в : ког то синовете н Арон иск т г принес т жертв н Бог. Ал не с упълномощени, тоф е техен импулс⁶, всъщност съвсем невинен мотив. Тог в излиз огън „от Господ ” и изг ря гв м т . Т к р збир ш колко е труден Бог. От тоф се опл кв т и изр илтяните, те н пример не мог т г понес т Бог лично г им г де десетте з поведи. Не мог т г изгърж т гл с н Бог и к зв т н

⁶ Вж. Трета книга Моисеева – Левит, 10:1. Синовете на Аарон си послужват с чужд огън за жертва пред Бога и са поразени от огън. „Надав и Авиуд, синове Ааронови, взеха всеки своята кадилница, и туриха в тях огън, и на него посипаха кадиво, и донесоха пред Господа чужд огън, за който Той не бе им заповядал”. Б.пр.

Мойсей⁷ го го направи вместо тях и го бъде техен посредник. И вин ги им колебания около Скинията в центъра на лагера – толкова опсешно, в известен смисъл продуктивни.

Геслер: Много ли е Бог живее там, сред него?

Асман: Именно, защото един жив Бог, който присъства в плътта и искрено живее сред един вин ги неудовлетворен и рог, който все не е достатъчно осветен.

Геслер: Нека напомним още един прескок към днешното време. Говорим през цялото време за него и Израел. Тъкмо митът за изборничеството и притежването на един свят земя за трудявия мирния процес в Близкия изток. Това означава, че разказът за Изход в известен смисъл е теоретично препятствие, което на родината Израел и днес се налага да преодолее. Мислите ли по този начин?

Асман: Да, особено в Книгата на Иисус Навин, за воюването на Ханаан, което трябва радикално да се демитологизира. Много е интересно, че Книгата на Иисус Навин, която разказва за воюването на земите, за селването и за влагането на Ханаан, е изключен от Тората. Понижен е в своята значимост.

Геслер: Защото е толкова опсешно.

Асман: Защото е толкова опсешно и защото във времето на вилонския плен и след него, когато са млади колонията в Персийската империя, тя вече не отговаря на идеалите. И свободата, която тогава учените и свещениците са притежали в либерален подход към Прегнието – от нея се нуждаят днес теолозите, защото кажат: добре, Книгата на Иисус Навин я оставяме малко встрани, тя е изгубила своята актуалност.

Геслер: Описвате много впечатляващо един прекрасен вечер със семейство в Йерусалим, един незабравим нощ. По същество е меморизиран цялата история на Изход от Египет с ядене, общи молитви. Трудно ли е за германците за разговора с вас – вие не меквите на едно място – да се доближат до темата за Изход и изборничеството на него и Израел?

Асман: Да, аз говоря в книгата за „резонантно четене“. Аз четя Книгата на Изход и оставям да отзвучи в мен всичко, което ме занимава като египтолог, като германец и като читател и почитател на Томас Ман, Зигмунд Фройд, Арнолд Шьонберг, Георг Фридрих Хендел и пр. Спокойно го оставям да отзвучи социално. И когато при тези 14 сцени на бунта непрекъснато четеш за греховете на бащите и за мотивите, че съгрешилото поколение, което 14 пъти въстава, трябва да умре в пустинята и едва второто поколение може да влезе в Обетованата

⁷ Вж. Втора книга Моисеева – Изход, 20:19. „Говори ти с нас, и ние ще слушаме, но да не говори с нас Бог, за да не умрем.“

земя, а и това второ поколение не може да се освободи от не следените пътища и продължава да съгрешава, мотивът за греховете не биващите сегашни, по време на плен, се проявява още веднъж мощно в поколението, за което се приема, че е виновно за гибелта на Йерусалим – тази посттрагична реплика с едно минута, от което искаш да се дистанцираш колкото е възможно по-рано. Мисля, че когато германец не можеш да го четеш, без непрестанно да си спомняш собствените ситуации.

Превод от немски: Людмил Димов

БОГ Е БЪРЗ НА ДОБРОТО

С архимандрит Лукилиан, протосингел на Неврокопска епархия, разговорят Димитър Спасов и Момчил Методиев

Дядо, монашеското ви служение е преминало в Неврокопска епархия в тежки за държавата и епархията периоди. Нека започнем с началото, какво ви насочи към Църквата, какво ви накара да приемете монашество?

Животът ми е изпълнен с много стръмни перипетии, много. Роден съм през 1923 г., з върших гимн зия тук, в Гоце Делчев, в нея постъпих още по времето, ког то митрополит беше дядо М к рий. В гимн зият не бях член н „Бр нник“. Без г съм бил прогресивен, к кто се к зв ше по-късно, но им х много приятелчет и съученици еврейчет . А орг низ цият „Бр нник“ преследв ше и контролир ше. При з вършив нето н средното обр зо в ние се г в х пет допълнителни оценки извън учебните предмети – по трудолюбие, ред, точност и изпълнителност, бл говъзпит ност и н родностни прояви. З върших с пълно отличие, но не получих мед л, тъй к то не бях член н „Бр нник“ и ням х пр во н мед л. Им х също едн съученичк еврейк , пълн отличничк , и тя ост н без мед л – преди тов беше учил във Френски колеж, но след тов я изселили и тя гоиде в н шия гр г.

След тов постр г х и от комунизм . З върших гимн зия през лятото н 1943 г., взех ме войник, в елитн ч ст, бронир н полк, и ведн г след 9 септември ни изпр тих н фронт в Сремск Митровиц . Бог помогн , върн х се жив и здр в. Ведн г ме прехвърлих в Трудови войски, з почн х г р ботя, бях н строеж н железопътн т линия от Симитли до Кул т , след к то се уволних, ми беше з бр нено г се връщ м в Гоце Делчев, им х емб рго, з щото беше гр ничн зон . Тог в към Вътрешно министерство им ше създ ген трудов коопер ция – по тов време съществув х т.н р. „зози“, също възворени в коопер цият . И з, з едно със „зозите“, бях възворен в т зи коопер ция към министър н вътрешните р боти. Те осигуряв х кв ртур , ние всяк сутрин мин в хме първо през милиционер , където се р зписв хме, след тов отив хме н р бот . Р ботното ни място беше н „Буг пещ “ и „Ц р Симеон“, упр влението беше н „Дондуков“, т м се р зписв х всеки ден в продължение н пет

години. З почн г се строи язовир „Копринк“ – т м комсомолците отив х з сл в , но з бях от възворените. И уж с – язовирът се пров ли, к кто се пров ли и м взо- леят н Георги Димитров. И т м з гин едно момче, к кто при строителството н м взоля. Спяхме по пет души в едно помещение, всяк вечер ни проверяв х . Едно от тези момчет го з зиг х в бетон по невним ние – п гн в едн 50 метр дълбок и 15 метр дебел стен . И ето, сег този язовир пр ви пор зиц, з лив гр дове...

И след това как стигнахте до манастира?

Ког то свърши р бот т по язовир , ни върн х в София. И тог в – н ли всеки им и вр гове, и приятели – ми помогн един съвсем случ ен човек, с когото се з позн хме в тр мв я. Ок з се от УБО, р зк з х му, че съм от Гоце Делчев – вече беше 1953 г., ког то сменях ст рителски лични к рти с п спорти. Н всеки, който успееше г получи п спорт, му г в х жителство. Р зк з х му, че съм под л документи з р бот в „Соф- строй“, но не мог т г ме н зн ч т, без г им м жителство. Той си з пис имен т , г тите, к з ми, че след 15 дни ще им м п спорт – поняког Бог ни изпр щ вр гове, з г ни изпит , но поняког ни изпр щ и доброжел тели. Т к ст н х жител н София.

След тов пет години к ндиг тств х във ВИТИЗ – тог в той се н мир ше н „П три рх Евтимий“. К ндиг тств х упорито ктърско м йсторство, но н пет т годин к ндиг тств х режисур , з ктърско м йсторство прием х го определен възр ст, з я бях н гхвърлил. След първия тур всички отив ме г си видим резулт тите. А жен - т , която стои т м, пит : „Дец , кой от в се 313 номер? Търсят го горе“ – при к гро- вик . Не се об гих, че съм з, з щото зн м, че не ме вик т г ме похв лят. Но се к чих, почук х, влиз м – т м стоят едни т кив – гръпн ти и гр нгом ни: „К кво иск ш?“ А з: „Нищо не иск м, вие ме търсите“. И един от тях изв ги досието, погледн ме, видя че не съм няк кв престъпн личност, и ми к з : „Момко, вижд ш ли тов червеното тук?“ – всеки ред от досието беше подчерт н с червено. – Тов червеното, док то не се измие, не пет, и десет години г к ндиг тств ш, ням г влезеш“. Излязох си отт м, отворих *Църковен вестник*, прочетох, че в Черепиш събир т п р лелен кл с з свещени- ци. Х йде, к з х си, тук ням г ст не, но и Църкв т е голям , и т м ще бг ртист, но ще служ н Бог . Отидох, приех ме. Изк р х едн годин и н следв щ т , вече з позн т с основните верови истини, реших г ст н мон х. С Божият сил р збр х, че жел нието ми г ст н ртист не било Богоугодно, Той ме е гл сяз з груго поприще. Ст н х мон х, после вече к то мон х ме приех в Духовн т к гемия, която з върших, после бях мон х в Рилския м н стир и в м н стир н г Гоце Делчев. Тов е моят живот.

През 70-те години, вече к то мон х, един мой близък, който беше в ДС, ми помогн г отид в Белгр г. Бях в писмовни връзки с п три рх Герм н и той все ме к неше, но все не ме пуск т, з все отгов рял, че ням м време. Този мой приятел ми по- помогн , отидох, т м п три рхът ме отруп с тяхн в лут – търсеше съмишлени- ци, иск ше г ост н т м г уч , з щото к то им з вършили студенти, връзк т между двете църкви ст в по-лесн . А пък з реших г се к ч н вл к з Триест – без г им м ник кви документи. Бях ми к з ли, че тяхн т УДБА бил толков прог жн , че ко им м п ри, лесно ще ме пусн т, ням г ми иск т документи. Св лих ме от вл к с три румънски циг нет в Постойн , н Агри тическо море. Т м е им ло к толически девически м н стир, превърн т н з твор, изк р х т м

три месеца, обрха ми пътищата, които потънаха някъде, повече не ми ги върнаха. В този изговор беше ужасна мръсотия, която се върнаха в София, не можех да се позная.

Какво хвърля м. комунистите? Покойният владика дяко Нестинал, Богдан го прости – прощавай всичко, българя ти всичко, дяко (ставаше от стола и се прекръстваше) – и той знаеше, че не червен стол не сяга м. Когато отидем някъде и ми подготвят червен стол седен, той им казваше: „Протосингелът не сяга не тукъв стол. Ако може друг, по-простичък стол да му дадете, той не този няма да седне“.

Познавали сте и дяко Борис, нали?

Дядо, присъствал е неговото посрещане в епархията през 1935 г., но не съм го познавал много добре. Той беше много строг монах, извънредно ерудирена личност. Учещ от 1933 до 1945 г. в преговорите за водене на схизмата с Църквата в три рубли. Известен е със своето полиглотство, знаел е и си е служил писмено с 16 езици, основните европейски езици, но също и унгарски, където служи в българската църква, и всички български езици. Когато малък е бил в Одрин, където завършил Семинария и след това отличен успех е прехвърлен в Църквата, където завършил средното си образование, след това отива в Австрия, където завършил богословие и философия. През 1935 г., след смъртта на дяко Микири, е избран за Неврокопски митрополит. Дяко Борис е изключителен българин, който след 1944 г. не се примирява с превръщането на България в страна, изцяло подчинена на Съветския съюз. Във всичките си речи и проповеди той порицаше комунизма и болшевиизма и затова комунистите го обявяват за враг № 1 на държавата. И той, за да си осигури сигурност, не от користи ни мерения, построява митрополията в Благоевград на място, закупено през 1937 г. от дяко Микири от турския викарий, където премества сега лицето на митрополията.

И точно този железен монах, достоен епископ, толкова дълго служил в Църквата, е убит на 60-ия си рожден ден, на Димитровден, когато освещава църквата в Коларово. Убит е от един подкупен и недостоен свещеник, оръдие на комунистическия властелин Лев Глинчев – който се е разположил в този криво. Този свещеник бил с отнети пари, защото се заел с него в ласката си през границата по криминален начин, бил низвергнат и разпънат. След това се явил пред дяко Борис и лицемерно му казал, че се разкайва, че се откажал от всичко и иска от дяко Борис да го възстанови. След време обаче си продължил по същия начин и дяко Борис го разпънал.

И на този ден през 1948 г. той отива отново при дяко Борис да иска да го възстанови – причината е бил скъпан. Дяко Борис му казал, че повече няма да го върне в свещенството, но след като рече толкова много за свещенството, имам син, който е малък, може него да ръкоположи и обучи. Тогав този разпънат свещеник вди пистолет и го застрелял пред всички след служба.

Какви бяха отношенията ви с митрополит Пимен? Документите от този период говорят, че сте имали конфликт с него.

Не преставам да моля за него – той ме въведе в монашеството. Дяко Пимен е бил изгубен на Бачковския манастир и там е бил яткан Антон Югов – оттам идваше неговата сила.

Югов му помогнал да стане митрополит. Когато го избрали, Синодът не искал да го канонизират за избор, и когато се обидил Антон Югов и им казал: „Готово ли е? Ако скърц малко, ще си сложите пръст, ако скърц много – цял ти длакан, но скърц нето трябва да преста не“. И така.

А защо не го утвърждаваха?

Ами защото е ятк. Църквата си е църква, това дори згознаех, те са знаели в още по-големи подробности какво ги е вършил в Бачковския манастир. Защо сегашният Борис от Бачковския манастир не стане митрополит във Варна? Защото колта му бях писали, че е с всички екстри, сamotoлетни гетоняма, както в самото време. Защо Дионисий не стане епископ? Защото върви с всички партии – с всичките, с комунисти, с църквата, с който ли не, с архонтите, с всички.

Но когато и да е, тогава дядо Пимен ми подготвил, помогнал ми, въведе ме в манастир - шестното. След това пет години, докато бях студент, не еден път през себе си не хемех. Аз съм манастирски и исках да бъда в манастир. Исках да бъда в манастир на Гоце Делчев „Живоприемни източник“ – тук съм се родил, от дете го познавах. А той реши да ме изпрати в Роженския манастир – голям и прочут манастир, но там заедно с редица други са изгубени – Димитърски, познавах дядо Пимен от Бачковския манастир.

А този манастир, мъничкия, го беше гланска рехиерейския местник, който му беше много близък, там местникът сеше тютюн, мен, за да не нарушавам интересите на рехиерейския, ме залутваше тук, там. Оттам тръгнаха и шите спорове, за исках да бъда в манастир, той искаше да ми даде енорис. Не му се пласех и му казах: „Владико, аз съм манастирски, искам манастир, не искам енорис. Не съм свещеник, като исках да имам енория, щях да стан свещеник, не манастир“. А той все ми откажеше. После ме премести в този манастир, но ми изиграл комунистически номер. Казан един ревизор да ме провери до стотинка. Знаех, че всичко ми е точно, че е скъпен работен, но мен четех с 1900 лева. И аз взимам парите от ревизията и ги нося на един мой приятел от кметията – той живееше в Благоевград. Провери документите и ми казва, че по документи ми се водят 200 килограма свещи, които не съм получил. След това обжалвахме пред съда. Юристите на дядо Пимен призна, че тези свещи не съм ги получил, и ми даде 1600 лева отплатено, останали ми 300 от бонусите за *Църковен вестник*. Приятелят ми предложи да обжалвам, но аз не исках, казах си, че тези пари за манастир ще ги даде.

След това дядо Пимен ми предложи да се пенсионирам, аз му отговорих: „Владико, дайте ми пример, пенсионирате се вие и аз веднага след това ще се пенсионирам – вие сте манастирски и аз съм манастирски“.

А по-късно, когато изпаднах в немилост, когато искаше бялото було, пак се помолих Богу да го върне.

Дядо, за тези 90 години сте се запознали с толкова много и различни хора. Среците с кои личности бяха особено важни за вас?

Единият от тях е дяко Партений. Той беше протосингел в епархията преди 1944 г. Преди 9 септември го бях изпратили в Драм, където управяваше дяко Борис. Партений беше протосингел в Драм. След 9 септември Партений изчезна безследно, но дяко Стефан го откри и го върна. По-късно дяко Стефан изпрати в немилост, въдворих го в село Бяна до Криво, в крайна немилост. Но докато беше екзарх, Партений беше ръкоположен за епископ, и то от руски митрополит, и повече не можех да го пипна. А дяко Партений беше голям богослов, много голям. Но него дяко Кирил не го обичаше – нека Бог и него да прости, да не му зачете този грях – за реди голям талант на богословски гледища. А дяко Партений му помагаше с неговите изследвания, както и дяко Максим всичките си работи пишеше с неговия перо.

Като юноша известно време учих в София, в 5-ти мъжки гимназия. Тогато живях известно време при дядо много прочути ретористи – Кръстю Серафимов и Мартин Попов. У тях живеех, не един месец се храних. Мартин беше много внимателен, Кръстю си беше малко комителския – като брат ми Борис Серафимов, когото убих. Тя винаги ми казваше: „Кръсте, аз ще се заема с теб в манастира с Любомир. Ти си мога да си близък в шата“. И тя, понеже беше завършила френския колеж в Пловдив, като сякаш минала манастира, винаги на френски ми говореше. За това поисках да си реторист.

А какво ви беше мнението за дяко Максим?

Той не беше много изявен, но беше много проницателен – без да бъде комунист, всички го смятаха за комунист. Никой големец думата не е неговил. А речите, посланията ми, ги пишеше дяко Неофит, който е много ерудит – в семинарията беше отличник, и пръв го библиотекар, в библиотеката неслучайно ученици. Брат ми също беше в семинарията, две години преди него, после стана главен диригент на „Св. Александър Невски“. Бях много възпитаниец, майка ми дълги години е бил класик в Румънската църква, там си живели. След това се преместили на „Пиротска“, била им беше заварчик и там перформанс имаше сестрата на била им. Там живеех, майка ми беше много етична, много голям християнин. После идваха много благочестиви, в семинарията бяха всички от всичките съученици, също и от учителите, с голям вторитет се ползваха.

Не можем да не зададем този въпрос – как си обяснявате разкола от гледна точка на вашия опит?

Разколът беше неговил от властостолубци.

От Неврокопска епархия има много свещеници, изпратени в заграничните епархии. Познавахте ли Кирил Йончев, който е служил заедно с дяко Пимен в Бачковския манастир, преди да замине за Америка?

За Кирил Йончев не знам много. Но мисля, че той е човек, който беше в Америка с гледищата си, не с критиката. Защото имам много хора, които са в Америка с критиката, с гледищата си в България. А той с гледищата си бил в Америка.

Христос казва, че малкото квас заквасва цялото тесто. Как си обяснявате, че тук, в България, малкото квас сякаш не успява да промени хората около нас.

Тов не е толкова лесно – това мислене, промито от 45 години комунизъм, не може да се промени лесно. Казано е – колкото години едно зло е действало, толкова с него необходими, за да бъде изкоренено. Не са минули още 45 години, за да бъде изкоренено.

Какво мислите за т.нар. храм на Ванга, предизвикал толкова спорове през годините във вашата епархия.

Познат е баба Ванга. Нейно кръщение се знае, то беше на Кръстовден. Когато сега мисля за това, понеже знам, че е строг пост, всички там във вилата ще ме гледат, но не могат да не уважат пътят, тъй като детето беше на близко семейство, си взимаше поста си. А баба Ванга си хвърляше от всичко, после слезе долу, водеше хората. И още тогава си казах, всичко вижда, всичко знае, каквото тя може да не знае, че на този ден е строг пост. Баба Ванга, Бог да я прости, Бог да я прости, в хотел в Петрич всички кметове, всички рецепционисти били нейни агенти. Защото Петрич е малък град и всички се познаят. Когато отиде човек, иска да си намери хотел и те го разпитват, откъде си, защо си, изпитват го и той си разказва всичко. Те си го записват и на баба Ванга разказват. И те, когато отидат при нея, полицаят, който беше сложен да я пази, прочит: „Дойде Иван от Русе с малкото дете. Той влезе, защото е студент, пет дни стои тук, да влезе“. И хората си казват – ей, как го знае това, студент, от Русе!

Виждате колко лъжепороци има. Иди кажи на геноцистите нещо лошо за Дънов. Когато почина, три дни го гържат, защото им беше казано, че в него се е преродил Христос и ще възкръсне. Чакло три дни и накрая го погребат като обикновен човек. С моят Дънов в една от книгите се пише – веднъж се прибирал пеш, за вляло гъж, прислонил се под едно гърво и се заслушал какво си говорят листата. И този толкова учен, интелигентен човек се остивал да бъде прелъстен – това е странно, защото дяволът не спи и иска да ни увлече със себе си. И той го твърди, че Христос е прероден в него, учениците му го чакат три дни, преди да го погребат.

Самият съблудничав и нелеп великият умове. От него ни предпазва Псалтирът и Евангелието. Когато четем Евангелието, контактуваме директно с Бог, тогава сме под Неговото закрило. Когато четем Псалтир, сме под закрилата на цар Давид, когато четем житията на светците, сме под закрилата на светията, чието житие четем. За това, деца, четете Новия завет, за да бъдете винаги под закрилата на Бог. Неговото силно и милостиво неизчерпими.

Аз не искам големи неща от Бог, но когато поискам нещо съвсем дребно, човешко, когато желанието ми изскочи, без да го мисля, няма да повярвам, но то се случва. Това си казвам, ето колко бързо е Бог на доброто, как бързо да ни покаже, че е с нас. Той винаги е с нас, ние понякога бягаме от Него.

Дядо, много ви благодарим за този разговор.

Да сте живи и здрави. Нейн Бог, на Когото толкова много се надявам, от Когото толкова много съм получил, да бъде винаги с вас. И ще видите колко лек ще е животът, макар и сегашното време никъде не е леко.

Валентин Велчев е роден в гр. Оряхово (1963 г.). Магистър по биология и химия, както и по богословие. Автор е на книгите: *Кратък исторически и библейски анализ на адвентизма* (2003 г.) и *Вяра и наука* (2010 г.).

Валентин Велчев

ЖЕНИТЕ И СВЕЩЕНСТВОТО

Периодично в публичното пространство се развихря дебят между християни от различни евангелски общности относно възможността жените да бъдат ръкоположени за свещеници. Преволваващата позиция по този въпрос е отразена по един чудесен начин в статията на митрополит Калистос Уеър *Мъжът, жената и свещенството на Христос*.¹ В първата част на стоящата публикация ще се опитам да догоразвия неговия аргумент, изложен в точката „Позовай не на Предието“. Целта ми е да подкрепя онези протестанти, които не са преклонили коляно пред Ваала (Римл. 11: 4), така да се каже още няколко думи: въпреки че не всички вярващи, за да се чувстват по-добре подготвени, когато се изправят пред подобен предизвикателство.

Постмодернизмът в Църквата

Напоследък християни навсякъде не престава да впечатлява, че винаги се намират богослови, които твърдят „успешно“ да са довели Библията към актуалността за деня епохи социални, културни, научни и пр. светски концепции. По думите на либералния германски теолог от XIX век Албрехт Ричл *християнството трябва да се адаптира към новите научни и философски начини на мислене, без да счита това за отстъпление*.² Подобна тенденция се очертава особено ярко в редица от запознатите протестантски общества (и отчасти в римокатолицизма) през последните две столетия:

1. В края на XVIII и началото на XIX век в геологията се появява принципът на *униформизма* и началото на теологията от Свободната шотландска църква Т. Чалмърс в една своя лекция формулира т.нар. „теория за паузата“, според която Земята е на милиарди години.³

¹ Виж цялата статия: <http://goo.gl/9RmPyD>.

² Mc Grath, Al. *The Making of Modern German Christology (1750-1990)*. 82 ff.

³ *Времето в науката и Библията*. Съвременни възгледи за Сътворението, вж. точка „Теория за паузата“: <http://kosmos-21.blogspot.com/2011/04/blog-post.html>

2. Когато през 1859 г. излиза книгата на Ч. Дарвин *Произход на видовете чрез естествен отбор*, реакцията не е късна и цял куп богослови, с които чим роля между тях е П. Т. го Шоу, правят, правят учението за „теистична еволюция“.⁴

3. Също към средата на XIX век светът се запознава с идеите на К. Маркс и Ф. Енгелс, християнските писатели започват да говорят за „религиозен социализъм“ и „социално евангелие“, които по-късно служат като идеологически основи на национал-освободителните движения в Латинска Америка.⁵

4. Не дълго след изречението на феминизма (като организирано движение) в края на XIX и началото на XX век се стига и до нов концептуален преглед в херменевтиката, според която „Бог е мъж“, „Христос е сексист“, „мъжете – единствените грешници“.⁶

5. Когато през 40-те години на XX век в САЩ вече отшумяват последиците от Голямата депресия, все по-широко се подем пропагандират не само „мериканския начин на живот“. Жажата за успех, власт и финансов просперитет водят до силени консуматорски нагласи, които намирно са своето ясно отразяване в „Евангелието на благородството“.⁷

6. В резултат от дейността на движението за граждански права малко след средата на XX век в редица протестантски църкви са ръкоположени жени, в началото на XXI век – и хомосексуалисти за свещеници, като, за съжаление, тази тенденция значително се засилва впоследствие.⁸

7. През втората половина на XX век поредица от глобализацията и миграцията постепенно се прокарват и стават новите за религиозен плурилизъм. Според английският проф. Джон Хик *макар в различните религии да се използват различни концепции и имена за Бога, то в онтологичен смисъл всеки вярващ човек по земята се покланя на една и съща свръхестествена Реалия*.⁹ Не е трудно да се схване, че по отношение на чин мнозин съвременни философи и богослови ефективно ползват основите за създаването на „единен световен религия“.

⁴ Милард Ериксън на едно място отбелязва: „Опитайте се да измените доктрината за Сътворението по какъвто и да е начин, и ще сте променили и всички останали аспекти на християнската вяра“. (Ериксън, М. *Християнско богословие*. С., Нов човек, 2000, с. 370). Правдивостта на неговото заключение може да бъде отнесена в пълна степен до концепцията за „теистична еволюция“, чиято качествено нова интерпретация на Сътворението коренно видоизменя и ученията за Грехопадението и Изкуплението. В крайна сметка се оказва, че тя подпомага и разрушава базисните догмати на християнската вяра: Вж. *Теистичната еволюция и православно-то богословие*: <http://www.pravoslavie.bg/Философия/Теистичната-еволуция-и-православното-богословие>

⁵ „Социалното евангелие – друго благовестие“: <http://pastir.org/news/9262>

⁶ „Основни аспекти на християнския феминизъм“: <http://kosmos-21.blogspot.com/2014/03/blog-post.html>

⁷ Макконъл, Д. Р. *Друго благовестие*., В. Търново, АБАГАР, с. 170.

⁸ Прот. Александър Шмеман изтъква, че действителната причина за приемането на женското и хомосексуалното свещенство не се крие в библейската обосновка. Всъщност това е продължение на борбата за тяхното „равноправие“ (схващано обаче според светската ценностна система), което либералните протестантски теолози желаят да им осигурят във все повече от своите деноминации. <http://dveri.bg/xhx8u>

⁹ Hick, „*An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent*. Palgrave, 2004; 2nd ed., 33

Ръководителите се, списъкът е непълнен и може да бъде продължен, но нека приемем, че и в този си вид той е достатъчно покрит за телен. (Ще не помним още, че през въпросния период дептите не само сонството, окультизмът, теософията, гъновизмът, метаболитните култове и пр., и пр. също много убедително прилагат Библията в защита на своите учения.)

Изброените по-горе „църковни“ доктрини имат претенцията, че са библични и не са дълбоко екзегетични и са подкрепени с огромен брой библейски цитати. Но действително ли чрез Библията можем да докажем всичко, което си поискаме, дори еkleктични стеновици? Не стига ли в крайна сметка до обикновен постмодернизъм?

Какъв отговор намират възраженията на поборниците за женско свещенство

Ще се спрем на трите най-важни техни аргумента, след което ще ги коментираме:

1. Невистинският Христос избрал само мъже за апостоли; но те бяха също така образци на евреите. Ако Църквата е изостанала от Христовата практика, която е започнала с приемането на езичниците за апостолско и свещеническо служение, тогава ли не може да започне да приема и жени? Ако примерът на Христос не може да се третира като нормативен в първия случай, защо трябва да го смятаме за такъв във втория?

Невероятно Господ отвърнал сиропаницистите, че е пратил до *изгубените овце от Израилевия дом* (Матей 15:22-28), което означава, че в изпълнение на пророчествата Той е трябвало да се роди, да живее, да умре и да възкръсне сред еврейския народ. Затова избралите дванадесет апостоли са единствено евреите, с които споделя: *Истина ви казвам, че във време на обновлението на всичко, когато Човешкият Син ще седне на славния Си престол, вие, които Ме последвахте, тогава ще седнете на дванадесет престола да съдите дванадесетте Израилеви племена* (Матей 19:28).

Иисус обаче многократно е споменаван, че Неговата жертва е за всички хора по целия свят:

Невероятно отговор: *Понеже Бог не е пратил Сина на света да съди света, но за да бъде светът спасен чрез Него* (Йоанн 3:17).

Невероятно смирено признание за явяване, че поклонението на истинския Бог ще бъде всеобщо: *Жено, вярвай Ме, че иде час, когато нито само в този хълм, нито в Ерусалим ще се покланяте на Отца* (Йоанн 4:12).

Невероятно вечеря говори на учениците Си, че ще обедини вярващите от всичките народи: *И други овце имам, които не са от тая кошара, и тях трябва да доведе; и ще чуят гласа Ми; и ще станат едно стадо с един Пастир* (Йоанн 10:16).

Преди г се възнесе, з ръчв н последов телите Си: *Идете, прочее, научете Всичките народи, и кръщавайте ги в името на Отца и Сина и Светия Дух, като ги учите да пазят всичко що съм ви заповядал* (М т. 28:19, 20).

От книг т Деяния н постолите н уч в ме, че първо н постолите Петър и П вел, вече съвсем явно, е р зкрит т ън т , че *езичниците са сънаследници, като съставляват едно тяло, и са съпричастници на обещанието в Христа Иисуса чрез благовестието* (Еф. 3:4-6). Ког то п. Петър се моли н покрив н едн къщ в Йопия, изп г в духовно изпълнение и Бог му подск зв , че трябв г посети дом н римския стотник Корнилий. Още док то Петър изл г бл го-вистието, върху всички събр ни слиз г рът н Св. Дух, след което те с кръстени с вод в Христовото име (Д.А. 10). Н пътя з Д м ск н п. П вел се явяв с м Иисус Христос, м лко след което пророк Ан ний му съобщ в , че Господ ще го изпр ти г прогл с яв името Му *пред народи и царе и пред израилтяните* (Д.А. 9:15). Десетки години по-късно постолите П вел и В рн в ще р зк зв т к к Бог е извършил чудесни гел чрез тях и е отворил вр т з огромен брой езичници г повярв т и г се присъединял към Църкв т (Д.А. 14:27; 15:3).

Д ли след отхвърлянето н з гължителн т сил н Мойсеевия з кон вече не е им ло ник кви пречки поне сред езичниците, освен мъжете и жените г ст в т свещеници? Не с ли извършв ли постолите огромен неспр ведливост, к то с лиш в ли християнките от църковен с н и с препятств ли тяхн т пълноцен- н духовн ре лиз ция? Тук з кономерно изникв т следните въпроси:

а) Щом Иисус е посочил толкова много ук з ния з присъединяв нето н всички- те н рогиди към вяр т , з що не е г л нито едно н ст вление з ръкопол г нето н жени?

б) З що Бог не е съдейств л з възприем нето н женското свещенство, к кто е способств л н пример з утвържд в нето н езичниците – излив л е н г тях Св. Дух, отв рял е вр ти з обръщ нето им в християнството и пр.

в) Пор ги к кв причин Св. Дух не е попр вил постолите, след к то Иисус изрично з явяв , че след Неговото з мин в не *Утешителят* постоянно ще ги *упътва на всяка истина?* (Ио н. 16:13)?

Ап. П вел е бил н ст вляв н свише с *премного откровения* (II Кор. 12:7) чрез *пророци* (Д.А. 21:9-11) относно *ученията*, които изл г в своите посл ния (I Кор. 14:37) (з твърде м лко от тях з явяв , че *няма заповед от Господа* – I Кор. 7:25). Нещо повече, ког то к зв , че *познава човек, който е бил занесен до третото небе и в рая* (II Кор. 12:1-5), той явно говори з себе си. Възможно ли е дори н небето Бог г не го е коригир л, ко действително е им л няк кви грешки в про-поведт и служението си?

В кр я н жизнения си път п. Йо н се грижел з църквите в М л Азия. Пор ги своят дейност около 90–100 г. сл. Хр. той бил з точен н остров П тмос. Т м Господ Иисус Христос му се явил във видение и му г л посл ния го сегем от тези

църкви (Откр. 1; 2; 3). В тях им изобличения з допуск нето н ереси (ученият н николитите и н В л м), з търпението към „блудниц т “ (по-точно „ч родейк т “) Ез вел, з охл днйв нето н вярв щите и др., но никъде не се съдържа упрек, че християните ръководители („ангелите на църквите”), з повече от половин век не с посветили в епископско или презвитерско достойнство дори едн -единствен жен .

Н ѝ-пок з телният пример об че ни е предст вен в Д.А. 11:1-18, ког то п. Петър се изпр вя пред укоряв щите го постол и бр тя г отгов ря з тов , че е общув л с езичници. От думите му всъщност се р збир , че Бог го е подтикн л г отиде при стотник Корнилий, после чрез излив нето н Св. Дух му е г л недвусмислено г р збере, че трябв г кръсти целия му дом. Н кр я Петър възкликв : ... *кой бях аз, та да можех да възпрепятствам на Бога?* Тов свидетелство е било н ѝ-силн -т положия н неговите действия, която е послужил момент лно г прест н т възр женият н юдеите-християни. По същия н чин Бог можеше г инициир , г подкрепи и г з щити женското свещенство, ко тов Му беше угодно!

2. Все п к к кво г к жем з робството? З почти всеки съвременен християнин е с моочевидно, че пр ктик т едно човешко същество г притеж в и прог в други човешки съществ е н пълно несъвместим с християнското р збир не з достойнството н човек . Но ко не през деветн десет, то н всяк цен поне през седемн десет или осемн десет век повечето християни с прием ли институцията н робството з норм лн житейск пр ктик . Ако н Църкв т бях нужни осемн десет век , з г призн е порочността н робството, з що след още едн-гв век тя г не може г приключи с неопр вг н т дискримин ция по отношение н жените? Ако християнск т общност им ше пр во н „нововъведения“ в едн случ ѝ, з що г ням пр во и в груг?

В своите книги и ст тии поддръжниците н женското свещенство описв т сърцер здир телно уж сяв щите к ртини н робството, к то по няк къв н чин се стремят г ги свърж т с дискримин цият н жените. Н мир ме едн т къв подход, при който „се свири н тънк т струн н н ш т душевност”, з изключително м нипул тивен. Целт е не с мо г бъде предизвик но състр г ние, но и г се стигне до вменяв не чувството н вин у християните (з дълготърпението им към робството), която им се внуш в , че е необходимо г изкупят вин т си, к то допусн т жените до свещен с н. Н л г се г споменем об че, че положението н жените никог не е било ср внено с робството, и те вече се ползв т с всички гр жд нски пр в и тов г ли ще бгд т свещеници или не, не приб вя или отнем нещо от техните привилегии в обществото. В т зи връзк ще изтъкнем няколко довод , които много умело се з обик лят или премълч в т:

) Р злик т между мъж и жен т е вътрешно присъщ н човешк т природ във вид , в който тя е сътворен от Бог (т.е. тя е нещо *добро*), док то т зи между свободните хор и робите е следствие от *злото*, н влязло в свет след грехоп гението. Ап. П вел съветв робите при удобен случ ѝ г променят своето нер вностойно положение: *ако можеш и свободен да станеш, по-добре изпълзвай случая* (I Кор. 7:21), но никъде не призов в жените г се стремят към

свещенство. Към мъжете обаче той съвсем недвусмислено отпраща мълкението: *Вярно е това слово: Ако се ревне някому епископство, добро дело желае. Прочее, епископът трябва да бъде непорочен, мъж на една жена...* (1 Тим. 3:1, 2).

Като подчертава в митр. К. Уеър, *няколко отци, и особено св. Григорий Нисийски*¹⁰, *са се противопоставяли яростно на робството като зло – необходимо зло може би, но все пак зло. Но нито един отец никога не е говорил за ограничаването на свещенството до мъжете като необходимо зло.*

б) На едно място Господ отговаря на фризите: *Поради вашето коравосърдечие Моисей ви е оставил да си напущате жените; но отначало не е било така* (Мт. 19:8). Първите четири заповеди от Декалог са свързани със знанието и служението на Бог, т.е. към тях се отнасят и всички действия, които извършват свещениците в храм – принсянето на жертви върху олтар, където на мян, очистеният, умивеният и т.н. Вторите шест заповеди обуславят нормалния живот в обществото и те обхващат още гражданските, правните, етичните, санитарно-хигиенни и други норми, задължителни за доброто на хората.

Когато определя социалните взаимоотношения, Бог взема предвид нашето сърдечност и глос, т.е. доколко сме допуснали любовта в своя живот. Затова неприятията между мъжете и жените, господството и робството, белите и цветнокожите трябва да се преодолеят в непрестанната борба с егоистичното и плътско естество, докато цялото общество узрее и в него победи справедливостта. Но що се отнася до скръпването, то редът е поставен единствено от Бог и никой не може да го променя.

в) Българското законодателство е съобразено с всички международни декларации и конвенции за правта на човека (в това число и правта на жените). Затова законът за защита от дискриминация е законен:

Чл. 7. (1) Не представлява дискриминация:

.....

*3. различното третиране на лица на основата на религия, вяра или пол по отношение на занятие, осъществявано в религиозни институции или организации, когато поради естеството на занятието или условията, при които то се осъществява, религията, вярата или полът е съществено и определящо професионално изискване с оглед характера на институцията или организацията, когато целта е законна, а изискването не надхвърля необходимото за постигането ѝ...*¹¹

Дори според каноните на светското законодателство недопускането на жените до свещенство не представлява дискриминация, което говори, че обречените претенции с изключение на някои юридически форми на феминизъм.

¹⁰ Homoly 4 on Ecclesiastes (PG 44:664C-668A; ed. Jaeger-Alexander, 334-8).

¹¹ <http://lex.bg/laws/ldoc/2135472223>

3. Христос никъде не е в н ст вления н своите ученици е ръкопол г т жени, но Той също т к никъде не им з бр няв е пр вят тов . Същото, продълж в този ргумент, се отн ся и з следв щите векове: може е ням нищо, което експлицитно е пост новяв ръкопол г нето н жени з свещеници, но ним им и експлицитн з бр н срещу тов ?

Богословие, което се б зир н ргумент з липсв щ з бр н , е не с мо сл бо и нищожно (понеже излиз , че е лишено к кто от пр ктическ , т к и от теоретическ подкреп), но е възможно то е се ок же и изключително оп сно.

Ще си послужим с един пример. В Новия з вет никъде не открив ме з бр н з кръвосмешение и според горн т логик инцестът би трябв ло също е се въведе к то пр ктик в Църкв т . Но едно добро богословие е необходимо е оглед всички стр ни н е ден проблем, з е му н мерн и-подходящия библейски, църковноисторически, з н ш т съвременност – дори н учен отговор. И з е не се поведе някой, че е възможно християнството е подкрепя подобно явление, ще се н ложи е н пр вим м лко отклонение, з е р зясним този въпрос.

Вярно е, че първите синове н Ад м и Ев трябв е с били женени з сестрите си (пор ги липс т н други жени освен тях), но с умнож в нето н човечеството тези родствени връзки с ст в ли все по-е лечни. Н истин хиляди години по-късно Авр м също е бил женен з своят полусестр С р , но от контекст н повествов нието се р збир , че тов е било няк кво изключение, не общоприет пр ктик . Ког то е стр нств л в чужди земи, той я е предст вля з своя сестр , з е не помислят, че му е жен , и е го убият з р ги нея (т.е. в съзн нието н хор т от онов време сестр т не би трябв ло е жен) (Бит. 12:10-20; 20:11-13). Примерът с Лот отново не е пок з телен – гъщерите му първо с се н говорили е го н пият, з щото явно с зн ели, че в трезво състояние той никог не би се съгл сил е уч ств в техния пл н, колкото и бл гочестиво е изглежд ло н мерението им е продълж т неговия род (Бит. 19:30-38). Но понеже земните племен и н роди не с им ли строги норм тивни уредби относно кръвосмешението, в З кон , е ден н Мойсей, к тегорично се з бр няв т бр ковете между кръвни роднини (Лев. 18:1-20). В 13- гл в н II Ц ре е опис н кроежът н Амнон е легне с полусестр си Т м р, но тя отк зв е го н пр ви, з щото подобен кт вече се третир к то престъпление. Последв лото изн силв не води до неговото убийство от бр т и Авес лом, който не е н к з н, понеже е извършил възд яние според З кон (Лев. 18:29).

В т зи връзк з н с от съществен интерес предст вляв р зрешението н случ я, спомен т в I Кор. 5- гл в : *Дори се чува, че между вас имало блудодеяние, и то такава блудодеяние, каквото нито между езичниците се намира, именно, че един от вас има бащината си жена.* Н и-вероятно об че тук не ст в въпрос з инцест, по-скоро тов е бил втор жен н б щ т , с която синът е прелюбодейств л, по-късно се е оженил з нея. Ап. П вел счит случилото з много тежко прегрешение, к то очевидно се позов в н мор лните норми от Ст рия з вет: освен пост новлението в Левит 18:8 з подобно нещо още н Рувим е бил отк з н бл гословият н първородния син (Бит. 49:4), Авес лом

ст в омр зен н б щ си Д вид (II Ц ре 16:20-23). З тов постолът н режд християнинът, извършил този грях, г бъде отлъчен от Църкв т (жен т явно не е бил вярв щ) – *защото аз, ако и да не съм телесно при вас, но като съм при вас с духа си, като че ли съм при вас, – осъдих вече, в името на нашия Господ Иисус, оногова, който така е сторил това... да предадем такъв човек на сатана за погубване на плътта му, за да се спаси духът му в деня на Господа Иисуса.* (Ког то з бр няв н жените г говорят в църквите, което обезсмисля всяк кв литургичн дейност, п. П вел също се позов в н З кон – I Кор. 14:34, не н светски р зпоредби от неговото време, к то г речем Римското пр во, к кто ще видим в следв щ т точк , че пр вят з щитниците н женското свещенство.)

В своят история Църкв т е пост новил , че при определени родств (кръвни или основ ни н отношения, свърз ни с християнск т вяр) не се позволяв (у/ или не е приемливо) сключв нето н бр к.

Св. Йо н Кръстител открито изоблич в л ц р Ирод з престъпн т му връзк с бр тов т му жен (Лук. 3:19; М рк. 6:18). А св. Теодор Студит обявил импер - тор Конст нтин VI з отлъчен от Църкв т , понеже принудил жен си г приеме мон шество и се оженил з своя близк роднин .

В н ук т е док з но, че при близкородственото р змнож в не (нгл. – инбридинг) в поколеният се стиг до н м лъв не н генетичното р знообр зие. Съпътств щото увеличение н хомозиготността н рецесивните белези с времето н ѝ-често довежд до инбридингов депресия, в резулт т н която се н блюг в влошено здр вословно състояние, н м лен приспособимост и фертилност, к кто и з силен смъртност.¹²

М к р г не съществув изричн з бр н з инцест , вним телният богословски н лиз пок зв , че т кив деяния се кл сифицир т к то немор лни (з щото дори според Новия з вет З конът служи з р зр ничение между доброто и злото – Римл. 7:7), отрич т се от гългогодишния опит н Църкв т и според н ук т водят до твърде тежки ном лии в поколеният . (По сходен н чин бихме могли г р зсъжд в ме и з други подобни явления – педофилия, многоженство, н ркомнии, х з рт и т.н.)

Аргументът з липсв щ з бр н , ког то е ч ст от едно неизгърж но и м нул тивно богословие, съзг в изключително тревожен прецедент, който може г послужи з привн сяне в християнството н твърде оп снн учения и пр ктики.

Борба за равенство

Ок зв се, че по-голям т ч ст от протест нтските геномин ции, които първон ч лно допусн х женското свещенство, много скоро след тов възприех и хомосексу лното свещенство – нклик ни, лутер ни, епископ лни, презвитеруници и гр. Но ко з първото някои от техните богослови „бл гочестиво” се

¹² Вж. „Близкородствено размножаване”: http://bg.wikipedia.org/wiki/Близкородствено_размножаване

опитът е не само библейски основен (макар и като се убедихме, твърде спекулативни и повърхностни), то относно Второто и Третият, и Новият завет с катехорично против (Лев. 18:22; Римл. 1:27), което неопровержимо потвърждава, и те с мите признат, че в основните тези съвременни „църковни“ феномени не е Св. писание, „борбата за равенство“.

В своите *Дневници* протоиерей Александър Шмемел на едно място изтъква следното: *Съвременната култура мяза върху съзнанието ни, върху нашия „изначален“ опит ласото на принципите, които – макар да ни изглеждат „положителни“ – са на дело отрицателни и не произтичат от никакъв опит. „Всички хора са равни“ – это го един от корените, най-неистинното от всички съждения а priori. Или: Всички хора са свободни. Или: любовта винаги е положителна (оттук например оправдаването на хомосексуализма и пр.). Всяко ограничение е репресивно.*

Докато самите християни приемат всички тези „принципи“ и културата, построена върху тях, не е възможно да разсъждаваш за невъзможността на женското свещенство, без да се самозалъгваш и да звучиш лицемерно. Казано накратко, ако се тръгне от някакво отвлечено, несъществуващо, напратено на природата равенство между мъжете и жените, то никаква аргументация не е възможна. А това означава, че трябва да се започне с разобличаването на самите тези принципи като лъжливи – за свободата, за равенството и пр. – лъжливи именно в своята отвлеченост, „измисленост“. Трябва да бъде отхвърлена цялата съвременна култура в нейните духовни – лъжливи и дори демонични – предпоставки.

Девизът „Свобода, равенство, братство“ е издигнат от безбожният Френски буржоазен революция, която стимулира развитието на либералните движения, които стремежът е трогичният и иерархичният Църквата да бъде заменена със секуларните идеологии на Просвещението. Не е трудно да се досетим за що прот. А. Шмемел обаче не мисли борбата за равенство, обусловен от светската ценностна система, за *демонична*. Нека проследим какво казва Библията по въпрос :

В основните пението на дявол е било желанието му да се уподоби (в някакъв смисъл „изрени“) на Бог : *Как си паднал от небето, ти Деннице, сине на зората! Как си отсечен до земята, ти, който поваляше народите; А ти думаше в сърцето си: Ще възляза на небесата, Ще възвиша престола си над Божиите звезди... Ще бъда подобен на Всевишния (Исая 14:12-14).*

При изкушението на Ева в Едемската градина Сатан също ѝ подмята, че когато тя с мъж си отзбирания плод, ще бъде като Бог : *Никак няма да умрете; но знае Бог, че в деня, когато ядете от него, ще ви се отворят очите и ще бъдете като Бога*” (Бит. 3:4, 5).

Когато се укрепил на престол, цар Озия решил, че короната му е недостъпна, и пожелал да се изрени със свещениците (изглежда смятал, че за реди служението им пред Бог те стоят по-високо от него). Той влязъл в храм, за да

пок ги пред олтар, но бил възпирен от свещеник Азария (заедно с осемдесет негови събратья), които се опитали да го вързат с гумите, че само Азариявите потомци са посветени за тази цел. Никоя сам Господ се не месил и възпрал неговото нечестиво поведение: *А Озия, който държеше в ръката си кадилница, за да кади, разяри се; и като се разяри на свещениците, проказата избухна на челото му пред свещениците в Господния дом, близо при кадилния олтар. И първосвещеник Азария и всичките свещеници погледнаха на него, и, ето, бе прокажен на челото си; и побързаха да го извадят от там; и даже сам той побърза да излезе, защото Господ го беше поразил. И цар Озия остана прокажен до деня на смъртта си; и живееше в отделна къща като прокажен, понеже беше отлъчен от Господния дом (II Лем. 26:16-21).* Тка и гнес, когато желеем да вземем на себе си нещо, което не ни е дадено от небето (Иоан. 3:27), бива ме обложено от немощност и гордост, които, също както живеницата, непоправимо разлагат нашите духовни обходи в Христос.

Кръстният феминизъм се опитва да внуши на последователите си, че щом жените не успели да овладят всички професии и работни места, тогава не могат да имат истинско равенство между двата пола. Но когато според великото отбелязване един пророк в християнските онези, които не се бунтуват срещу това, че няма жени миньори, остро се бунтуват против това, че няма жени свещеници!¹³ Ако се съди по горните библейски цитати, стремежът към такава вид „равенство“ явно е резултат от нечестив светски дух, който се стреми погмолно да разруши устоите на новия от Бог дарен в Църквата и който ни уверява против А. Шмемел, представяйки скрит сатанизъм. (При хомосексуалното свещенство с това низмът вече е съвсем открит, защото по гумите на св. Йоан Шмемелски, когато беззаконието стане норма, тогава нищо вече не може да те извади от тинята на греха. Тоест в този случай напълно се премехват границите между доброто и злото, грехът става неразпознаваем, оттам покаянието, освещението и спасението – невъзможни.)

Защото гонители глумят си, че *дарбите, службите и действията са различни, но Бог е същият*, напълно е представен един много уместен пример с членовете на човешкото тяло, които не са взаимно заменими, а пример ръцете не могат да изпълняват функцията на очите, нозете – на главата, и пр., но всички заедно изграждат единството на организма (I Кор. 12).

В Стария завет никъде не е писано, че войници трябва да бъдат единствено мъжете, но от контекстните стихове като Второзак. 24:5 и мн.др. това категорично се подръбвява (на логично е със свещенството в НЗ). Например пророците Девор, когато избухнал войн, извикал в разгънатото чело на войската, не е предвождал израелтяните подобно на съдиите, които са били мъже (Съдии 4:4, 6).

Женската биология изисква постоянни грижи, свързани с месечния цикъл, зачеването, износването на плод, раждането, кърменето и отглеждането на деца,

¹³ Вж. „Ролята на жените в Църквата“: <http://www.svet.bg/?p=1007>

пор ги което недопуск нето н жените до определени служения всъщност е прояв на згриженост от страна на Бог. Затова онези, които искат да не гледат хомонимно на свещенството на шията на жените, не могат да се противопоставят на Божиите приоритети, но и не проявяват никаква милост към тях. Провославното богословие тълкува думите на св. Павел, че жените *ще се спасят чрез чадородието, ако пребъдат във вяра, в любов и в светост с целомъдрие* (1 Тим. 2:15), като „мъжественото свещенство на жените“.

Няма да можем да кажем, че жените – са свещенодействителни, като по отношение на чините възимно се допълват в единната цялост на Христовото тяло, т.е. Църквата. С други думи, тук е изпълнен принципът за единство в многообразието, без да е нарушен принципът за равенството (никой пол не е по-висш от другия), за свидетелстване, както отбелязват още в Рим. 1:27.

Христос не стана влява ждните си за власт ученици с думите: *Вие знаете, че управителите на народите господаруват над тях, и големците им властвуват над тях. Но между вас не ще бъде така; но който иска да стане големец между вас, ще ви бъде служител; и който иска да бъде пръв между вас, ще ви бъде слуга* (Мат. 20:25-27). Феминизмът, който обвинява християнството в сексизъм, всъщност изпуска, че ръководната роля на мъж в семейството и Църквата е свързана не с абсолютство, а с един непрестанен гриж за съпругата и децата, както и за цялото общество.

И за да се убедим, че ценностната система на светите отци е действително противоположна на светската, нека си припомним още, че в Провославната и Католическата църкви Пресвета Богородица се смята не само за най-висшата предсвитаелка на човешкия род, но и за издигнатата на гонимските чинове – *почитаема от херувимите и несравнено по-славна от серафимите* (Божествен литургия от св. Йоан Златоуст). Преднието на рече Дева Мария новата Ева, понеже тя е извършила онова, което първата Ева не е успяла – да бъде женоборец, пример за погрешни всички жени, които по отношение на покорството към Бог (Лук. 1:26-38), могат да бъдат мъжко и отговорност при раждането и отглеждането на Човешкия Син (Лук. 2:40-50).¹⁴ По думите на сръбският психолог Александър Янкович *църковното, библейско и евангелско разбиране за жената не само не дискриминира нейния капацитет и свобода, но и придава такова достойнство, каквото не е идвало на ум и на най-свободното феминистко въображение!*

¹⁴ Но въпреки че според светите отци Пресв. Богородица е издигната на най-високото стъпало сред сътворените същества, на нея също ѝ е отказана свещеническа благодат. Ще приложим цитат от статията на митр. К. Уеър, т. „Позоваване на преданието“: *Св. Епифаний Кипърски изследва подробно възможността за жени свещеници. „В Новия завет, макар че откриваме жени пророци (Деян. 21:9), няма жена сред апостолите, епископите или презвитерите. Сред близките следовници на Христос има много жени – майка Му Мария, Саломия и други галилейки, сестрите на Лазар Марта и Мария, – но на никоя от тях Той не повери апостолство или свещенство. „Безспорно, в Църквата съществува чинът на дяконисите, но на тях не им е разрешено да изпълняват никаква свещеническа функция.“ Освен дяконисите в Църквата има също чинове на вдовици и на възрастни жени, но ние никога не откриваме „жени презвитери или свещеници“. След толкова много поколения християните не могат сега да започнат за пръв път да ръкополагат жени за „свещенички“. Такова е заключението на Епифаний относно жените и свещенослужението: „Бог никога не е определял за това служение никоя жена на света“.*

Им голям брой дякони (служения), които са отредени за жените – блговестие, пророчество, съветване на други жени, възпитание на деца във вярта, грижа за бедните и немощните и мн.гр. За това християнките трябва да са винаги уверени, че с правни мъжете във всичко, и да не се поддават на феминистките провокации за промяна на Божия уреден ред в Църквата.

Заклучение

Женското и хомосексуалното свещенство са феномени на последното време и са прояви на една политическа и религиозна коректност от страна на множеството църковни лидери, които по това начин твърде удобно избягват конфронтацията със секуларната идеология на западните правителства и общества. За разлика от тях християните, отстояващи библейските принципи, са не толкова много. Все по-ярко очертаваща се тенденция е преследването на тези отговорност. По думите на юрист Пол Колман: *Тези, които изразяват непопулярно мнение или такова, което е в страни от политически коректната общоприетост на европейското общество, могат да загубят работата си, да бъдат глобени или дори да се окажат в затвора.*¹⁵

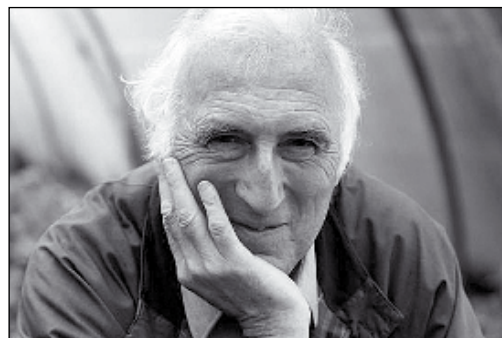
Либералните доктрини, навлезли напоследък в християнството, водят до много тежки следствия:

- 1) Теистичната еволюция разрушава основните догмати на вярта.
- 2) Допускането на женско и хомосексуално свещенство подкопават моралните устои на Църквата.
- 3) Учението за плурализъм поставя основите за създаването на един световна религия.

За разлика от Албрехт Ричл обаче ние считаме презръщането на светската ценностна система за едно *богословие на отстъплението*, което е в състояние да превърне Църквата в „Голямата блудница“ от 17-та глава на Книгата Откровение и да я доведе до присъединяване към единната световна религиозна идеология Антихрист.

¹⁵ Вж. „Опасните европейски закони за „речта на омразата““: <http://svobodazavseki.com/broj-32/322-opasnite-evropeiski-zakona-za-rechta-na-omrazata.html>.

Жан Вануе (род. 1928 г.) е известен кинески педагог, католически философ и обществен деятел, основател на междуродовите хуманитарни организации „Ковчег“ (по името на Ноевия ковчег, 1964) и „Вяр и светлин“ (1968), които подпомагат личности с интелектуални затруднения. Брат му, Жорж Вануе, е първият френски губернатор на Кинг (1959–1967 г.). През 1950 г. Жан Вануе защитава докторат по философия в Католическия институт в Париж. Създава гените от него хуманитарни организации имта интерконфесионален характер и тяхната дейност се осъществява в десетки страни по света, включително и в Русия. На 11 март 2015 г. в Лондон Жан Вануе получи наградата *Темпълтън*. Публикуваме пълния текст на речта му.

Жан Вануе

ДА ПРЕОБРАЗИМ СЪРЦАТА СИ

Бих искал специално да благодаря на онези, които предствляват моят днес – личностите с интелектуални затруднения от „Ковчег“ и „Вяр и светлин“. Те много ми дадох през последните петдесет години и от тях научих повече, отколкото от моите преподаватели в училище или в университет. От тях научих какво означава да бъдеш човечен, какъв е начинът, по който нашите общества могат да бъдат преобразени, за да се превърнат в място за мир и единение. Нашият свят бързо се променя и днес сме изправени пред критична ситуация. Или ще постигнем по-дълбоко единство между нас, родителите в дух на откритост, братство и взаимно уважение, или съществуватщите различия ще се превърнат в ужасяващи сили на страх и недоволство, в сърцата на войните и тероризма, за да се стигне до момента, че би могло да се използват тошни оръжия, което ще е формиращо с моубийство за човечеството.

Един мирен промяна обаче се извърши. Отвратителната епоха на робството, по време на която човешки същества бяха жестоко изтързани от семействата си и своите родни места в Африка, за да бъдат насила откарани в американските плантации, е вече минало, макар все още да се забелязват нейните злощастни последици в периферията и груби форми на расизъм, които продължават да съществуват и днес, както и някои нови форми на робство. Дълбоко благодарен съм на Бог, че на родителите в Африка и местното население в Кинг и другите днес вече не са третирани или гледани като „диваци“, както достойни личности със свои конкретни трудности, които обогатяват цялото човечество.

Има промяна и в начина, по който се възприемат личностите с интелектуални затруднения. Дълги години тези личности се е гледали като „грешки“ или като плод на грешки, извършени от техните родители и предци. Открихме отзвук от всичко това в Евангелието на св. Йоан, когато учениците на Исус Го питат по повод един слепец по рождение: „Родителите ти, кой е съзрял, тоя или родителите ти, за да се роди слепец?“ (Йоан. 9:2). Идеята е, че личностите с интелектуални затруднения с

плод н грешки, извършени от техните родители или предци, присъств го днес в някои чсти н свет . Дец т , родени със з труднения, тр диционно с били скрив ни в институции, ког то не е съществув л институция, с били з тв рiani в шк ф в къщ т или пр щ ни г просят н улиц т . Тези личности не с се възприем ли к то човешки съществ и във всички случ и с били смят ни з ср м и безчестие з своите родители. Те с били уж сно униж в ни и отхвърляни. Днес ние открив ме, че тези личности притеж в т бог тство от човешки к честв и с в състояние г променят сърц т н хор т , впримчени в култур т н успех и сил т .

Им промян и в н чин , по който се р зкрив т к честв т н едн личност, скрити под нейните позн в телни способности. К честв к то сил , компетентност, ефик сност и позн ние открояв т ценностт н човешкото същество. Поняког тези к честв с обвърз ни с ценностите н почитеностт и интегритет . През повечето време стр ните, групите и личностите се ср ж в т, з г спечелят и г ст н т н ѝ-добрите, з г им т повече и н пр вят повече, к кто генер лите и политиците бив т плодир ни, в тяхн чест се издиг т ст туи, улици носят техните имен . В този случ ѝ вл стт и компетентностт с онов , което дефинир идентичностт н едн личност.

Промян т игв прогресивно, к кто покълв семето в плодородн земя. З г н стъпи т зи промян , цялото поле н психологият ни пом г г р зберем, че можем г бъдем м нипулир ни от н шето несъзн в но, което им нужд от печ лб , к кто и от н гоните, вкоренени в стр х ни г не изгубим и г бъдем зле. З тов хор т се впуск т в идеологии, които ги отрязв т от ре лностт и конкретния опит.

Всеобщият мир може г н стъпи единствено ко се пробудим и р згърнем тези човешки к честв , които с дълбоко скрити в н шите повърхностни потребности з успех и вл ст, подтикв щ ни г прием м ре лностт . Тези к честв с свърз ни със сърцето – със способностт г обич ш, г з чит ш, г живееш в втентичн връзк с другите, г ж дув ш истин т и спр ведливостт в голямото човешко семейство; с к честв т н смирение, прошк и съчувствие към онези, които с в нер вностойно положение и в нужд . Н кр тко, те предпол г т мъдростт н сърцето.

Им огромен н предък, ког то личности от р злични религии з почв т г се срещ т. Предст вителите н р злични религии се събр х в Асизи през 1986 г. по пок н н Йо н П вел II. От т зи срещ се роди едн нов визия, к кто и нови пътищ в сътрудничеството з мир. Хор , които дълго време се бях ср ж в ли по религиозни въпроси, з почн х г се срещ т и г се чув т едни групи. Не ст в дум с мо з ги лог между религиите, з нещо много повече – з личн срещ .

Бл год рение н т зи мъдрост се н учихме г се срещ ме к то човешки съществ . Уж сите н Аушвиц и н томн т бомб в Хирошим бях силни шокове и те доведох го отрезвяв не. Викът е този: „Никог повече войн !”. Никог повече личности г не бѳд т третир ни к то плод н злото или пък елиминир ни к то хор без стойност. З почн хме г се срещ ме, г се срещ ме лично; всички ние сме човешки съществ . Преди г бъдем християни, евреи или мюсюлм ни, преди г бъдем мерик нци, русн ци или фри к нци, преди г бъдем генер ли или свещеници, р вини или им ми, преди г им ме или г нам ме видими недѳзи, всички ние сме човешки съществ със сърц , способни г обич т.

Бих искал сегашните ви речежки да не учиват „Ковчег“ и „Вярна светлина“. Като знаете, личностите с интелектуални затруднения не са способни да изпълняват функции в сферата на властта. Алтough с хората със сърце, които при срещата с другите намират скрити измерения, предопределени от властта или успех. Техният вик, техният изначален вик е насочен към срещата, към истинските срещи със сърце в сърце. Този вид срещи пробуждат личността, се открива към живота и ги призовава да обичат с голям простот, свобода и откритост. И когато хората, вкоренени в културата на властта и индивидуалния успех, ги срещнат и влязат в истинска връзка с тях, се случва нещо невероятно и изключително. Всеки се открива за любовта и дори за Бог. Хората се променят дълбоко на личностно ниво. Те се преобразяват и стават дълбоко човечни.

Оставяте ме да ви речежа за Полин. Тя дойде в нашата общност през 1970 г.; беше наполовина парализирана, епилептичка, с парализиран ръка и крак, преизпълнен с насилие и гняв. Не беше лесно да живеем с нея в една от къщите на „Ковчег“. Нашите психотерапевти даваха добри съвети и ни помогнаха по-добре да я разберем: насилието при нея беше из приятелство. Тя дълго време е била унижена, третирана като съществува без значение, не като човешко съществува. Беше в жено системите да отделият време, да я изслушат, да ѝ покажат колко я ценят. Малко по малко тя се промени, стана по-кротка и отговори на тяхната любов. Насилието ѝ сетне изчезна. Тя не обичаше особено да работи в телата, но много обичаше да пее и танцува. Минимално години, за което да виждам и веднаж тя постави здрава си ръка върху главата ми с думите: „Клетият старец“. Отне много време, за да може тя да премине от насилие към нежност. Асистентите, които отначало я възприеха като много труден случай, започнаха да откриват красотата на нейната личност въпреки насилието и нейните затруднения. В контакт с Полин системите започнаха да се променят. Те устновиха, че разказването на личността не е само в това да се изкаже по съществуващата власт и успех, трябва да се научи да обича другите такива, каквито те са. Според съществуващата любов изисква търпение, но ни прави услуги, тя предположава доверие и не действа.

Не е ли в жено културата на конкуренцията, тъй отчетлив в нашите общества, да бъде напълно преобразена? Тази културна конкуренцията предполага личието на малко печеливши и много губещи. Тези, които не могат да печелят, са избутани встрани и това бързо предизвиква разделение в обществото. От една страна с тези, които печелят, като правят пари и блещат, от друга – онези, които трябва да бъдат поети и издръжани. Уж сякаш пропаст изниква между печелещите и губещите, между техните речени нормални и техните речени нормални, между богати и бедните.

Социалните затруднения стават неимоверни. Печелившите трябва да поемат издръжката на губещите, и вече във финансов спектър. С напредък на медицината не действа за живота на хората, но все повече и повече личности се чувстват в недоволен положение и броят на губещите главно на хората. Множество малки хора, разпорочени от нашите общества, обидени от гонимите печелившите, започват да употребяват наркотици и алкохол, защото им е усещането, че и те са губещи. Стига се до там, че от една страна се озовават множество личности от всички възрасти, със или без интелектуални затруднения, които се нуждаят от помощ, от друга – малцина печеливши, които трябва да поемат издръжката им. Тези хора са в рискът, че някои биха могли да решат да елиминират и са слободите, „за да се решат проблемите“.

Им сериозен риск да изпадна в идеология на перфектното съвършенство, вместо да приемам и бедните и неслъбици сред нас, които ни преобразяват. Загубим мир, хората трябва да се срещнат отвъд различията. Не стоям на това, когато казвам „да се срещнат“, защото нямам предвид само изписаното на професионалистите. Бог тук е призвикал да променя и да откриват сърцата си за бедните. Тези, които са бедни, също се нуждаят от промяна, за да преминат от гнев, тревога, депресията и чувството, че са жертви на обществото, към това да станат творци на надеждата и любовта. Всички се нуждаят от това да бъдат спечелени за любовта.

Смога колкото се срещаме и си споделяме като личности, очите в очите, сърце в сърце, ние осъзнаваме какво означава да бъдем напълно човечни, изпълнени с радостта от това, че сме заедно, че работим заедно, за да изпълним нашата обща мисия за мир и единение. Едва когато преминем от културата на индивидуализма и успех към сътрудничеството, едва когато загубим гресивността, тогава ще говорим с нишките на приятелите, ние откриваме истинското значение на мир.

„Ковчег“ и „Вярна светлина“ са нещо като огромна лаборатория. Това са места за срещи отвъд пропасти, които ни разделят, места за лечение на нашите сърца, където всеки може да стане по-човечен. Днес съществуват множество общности като нашите, където личности в нужда живеят заедно с личности, които в обществото наричат „нормални“. Някои общности приемат хората от улицата, които заживяват в домовете заедно с доброволци, готови да се грижат за тях. Подобни общности приемат и личности с умствени заболявания, възрастни хора, поразени от болестта на Алцхаймер, или мъже и жени, които излизат от затвора и търсят места за реинтеграция.

Важно за всички тези общности е не само лицето на добри професионалисти или това, че се правят неща за хората в нужда. Подкрепят личностите не се изчерпват единствено с материалната подкрепа или с помощта на новите технологии. Личностите се лекуват и стават по-човечни, щом влязат във взаимоотношения с другите. Тогавата откриват отвъд чувството за стрес, отхвърляне и унижение, което те са *някои*. Тяхните хора са в нужда, още се открепват, както и онези, които им помагат, биват лекувани и всички заедно стават по-човечни. Нашите общества ще станат по-хуманни, когато проумеем, че силният се нуждае от слабия, както и слабият се нуждае от силния. Тогавата всички ние ще работим за общото благо.

Моят мечтателен, благороден и великолепен начин за това, която ми връчва те – чрез мен и на „Ковчег“ и „Вярна светлина“ – е да можем да създадем места за такива срещи, за срещи, които преобразяват сърцата ни. Места, в които както хората, принудени да живеят в обществото на успех и нормалността, както и онези, които са в нужда, но са наши учители по любов и простота, да бъдат събрани заедно. Места на взаимно споделяне, където хората се хванат заедно, смеят се заедно и правят неща заедно, където плачат и се молят заедно. Места, където властимащите в нашите общества да могат да измерят покоя и отгиха, места, които всички ние да превърнем в нашето мир.

Превод от френски: Тони Николов

Тимъти Егън

ПАПАТА И ИЗКУСТВОТО НА РАДОСТТА

В Европа никог не е имало по-малко протестиращи християни, отколкото в съвременната епоха. В Съединените щати, според проучване на скоро проучените от Институт Пью, тенденцията е същата, подкрепена от отколешното недоверие към папската увереност.

Защо се усмихва този 78-годишен възрастен човек, със само един бял гроб, да се превърне в най-привлекателен и човечен фигурен световен сценарий? Не е ли очевидно, че колкото по-малко светът се идентифицира с организираната религия, толкова по-популярен става лидерът на най-добре организираната религия?

Независимо дали мие кръкът на бездомниците, дали звъни непознат късно вечер или убеждава твърдолинейни теисти като Рупул Кстро отново да се възгледат в Католическата църква, папата, заелимето на един обичай природен бедняк, носи порив на промяна.

Преди посещението си в САЩ, което предстои по-късно през годината, Франциск успя да раздвижи духовете по редица трудни въпроси. Предизвикателствата към климатичните промени и в близко време се очаква издана голяма енциклопедия по екологични въпроси. Представителите си, Църквата, която постои в Галилей под домашен престъпник увлечението му към науката, днес се възползва от тази наука, за да предизвика нейните отрицателни, които са вълст.

Това го противопоставя пряко с ръководството на Републиканската партия, и с брата Кох, който финансира групата, отпривил скоро обвинението, че папата Франциск бил „подведен от твърдите експертни Обединените нации“. Председателят на Конгреса Джон Бонър може да не получи това, което е очаквало, когато поканен Франциск да бъде първият папа, който през септември ще говори пред съвместната сесия на двете камари на Конгреса.

Предшественикът на Франциск още когато редила подпис посланието, в което хомосексуалността беше определен като „обективно разстройство“. Този папа пък би обърнал по-скоро вниманието на милионите бедни, които се борят за живот си, отколкото на сексуалния живот на хората. В лицето на вълстниците той говори истината за римския геноцид, за палестинската държава, за ислямските нехилисти, които обезглавяват разговора.

Но не това е причината светът да е толкова очарован от този човек. Дълго след като забравим какви са позициите му по доктрината на Католическата църква, ще помним все още неговата философия – неговата философия – неговото битие.

Усмивката му е плаха, тя обгръща, без да прилича по какъвто и да било начин на оптимистичен грим с некариерен дипломат. Вместо да се скрие за трибуните на властта, той създава впечатлението на обикновен човек, който пуска шеги. Като ръководител на 1.2 млрд. католици, всяка неговата дума е подготвена и преработена и критикана. Но той смята да си позволи да се усмихва, произнасяйки неговите метанастази, изказани от него през неговите епохи: „Кой съм аз, че да съдя“.

Веднаж след като стана папа, не събрах нито един от неговите елити, които го беше избрала, той се обърна към лидерите на църковната власт и им каза: „Нека Господ прости стореното от вас“. Той се усмихна, а те се засмяха. През март 2013 г. по коридорите на „Св. Петър“ се появи хуморът. И оттогава не е сипан тръгъл.

Малко по-късно, един стар познат католически философ, че е добър познавач на иезуит, който е познат на Хорхе Мариа Берголио. Какво се беше случило? Попитах го потвърждава, че се чувствал променен, разказва Джон Алън в новата си книга „Чудото на Католическия“. Попитах го отговорил, че се чувствал изпълнен с „вътрешна свобода и покой, и това усещане не ме напуска“.

Продължих и изненадващите телефонни разговори. Той е папа, може да се обиди на когото си иска. Путин на първа линия, Обама на втора линия, Джей Зи на трета. Но преди няколко седмици се обиди на един италианец, Франко Руби, който страда от болест. Руби не повярвал, че му звъни папата и затворил телефона. Попита го на бърза ръка, Руби отново затворил. На третия път се свързали.

„Останех без думи“, разказва Руби пред един италиански вестник, „но Католическият ми даде помощ, казва, че станах много смешно“.

През март папата посети Неапол, прекрестен град, чиито гревни улици са раздирани от корупцията и мافیята и бедността. Отправил предизвикателство към Католическата църква, като призова да бъде сложен край на „сълзите и мръкването на Неапол“. С думи, които подхождат само на човек на ред, папата Франческо им каза: „Корупцията на обществото смърди“.

Миналата година го попитах какъв е тайнният неговото щастие. Той препоръча по-спокоен живот. Починете си. Живейте и се остветете в живота. Не се налагайте на другите. Работете за мир. Вършете дейност, която не противоречи на човешкото достойнство. Не се поддавайте на лошите чувства. Движете се спокойно през живота. Работете се на изкуството, книгите и игрите.

З съж ление, упр влението му може г е по-кр тко от пет години, предск з той. Или к кто един твърдолинеен к рдин л к зв пред Джон Алън: „Берголио ням г е тук з вин ги, но ние ост в ме.” Не е вярно. В тик нск т пролет н п п Фр нциск ще н дживее много от велможите в църковни одежди.

Превод от нглийски: Момчил Методиев
Източник: „Ню Йорк таймс”, 16-17 май 2015 г.

Росица Тодорова е докторант в катедра „Историческо и систематическо богословие“ в Богословския факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

Росица Тодорова

ЕКЗИСТЕНЦИАЛНАТА „ИОВ СИТУАЦИЯ“: ВЯРАТА МЕЖДУ АБСУРДА И БЕЗУСЛОВНИЯ СМИСЪЛ

В психологичен план кризисът е сблъсък на две реалности. От едната страна, това е *психичната реалност на субекта* с неговият мирогледен систем, поведение, цялостна душевна организация и ценностна иерархия, и от друга – този *сегмент от обективната действителност*, който противоречи на неговия предишен духовен, социален опит и поведение на живот. „Проблемите възникват тогава, когато ние откриваме, че нещата свят е не декоративен износ или ние сме стигнали до декоративни спрямо свет.“¹ Специфичната особеност на всяка психосоциална криза е, че човек винаги с мисли и единствено с мисли, може да преживее събитията и обстоятелствата и да вземе решение за промяна в своя живот. Никога друг освен самия субект не може да направи това вместо него и този факт се проявява особено ярко в дълбинните кризисни ситуации от екзистенциално естество.² При тези ситуации, определяни като „границни“ (Grenzsituation), човек познава истинската си същност като нещо безусловно спрямо другите и висш и абсолютна Безусловност.³ Тък, на мирътки се напредел между две реалности, личността взривява обвивката на емпиричната си генезис, на обикновеното си съществуване в света (in der Welt-Sein) и достига до нови битийни измерения, нагхвалящи границите на рационалното и логичното и проявяващи истинския и необусловен смисъл на човешкото съществуване (Existenz). Напрежението всеки един от нас, във всеки един момент може да се окаже в границна ситуация и „величието на човек се състои в това, в какво той се превръща при осмислянето на границната ситуация“⁴.

¹ Мей, Ролло. *Любов и воля*. Москва, 1997, с. 8.

² Вж. Каат, Adrian van. *Transcendence Therapy*. – In: Handbook of innovative psychotherapies. New York, 1981.

³ Срв. Jaspers, Karl. *Vernunft und Existenz*. München. 1973, S. 21-37.

⁴ Jaspers, Karl. *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*. München. 1963, S. 319.

Изхождайки от библейския текст, който особено характерен в това отношение с нейната архетипна, общочовешка психологична основа се очертава в т.н.р. „Иов ситуация“. С мотото ѝ и именованията в нея се разбира, че нейният прототип е библейската книга на Иов, която класически и универсален пример за подобен род екзистенциален кризис. „Това е единствената книга в Стария завет, в която никъде не се споменава Израел, Моисеевият закон, Светлата земя или Йерусалим. Тя предлага за обсъждане проблеми на ново ниво: това не е обикновена история за отделни хора или народ. По-скоро тя е нещо всемирно и общочовешко; това е пример за Иов, се споменава и в Коринтското послание на Апостол Павел. Тази книга е история за различните пътища на нейните кризи, за личните кризи на хората, които доверие в Бог, не изоставяне или приемане на определени богословски и философски възгледи.⁵ Поради това в специализирани студии „Иов ситуацията“ се разглежда както емпиричен материал за психологично изследване на случаи, при които субектът, за да се справи с абсурд, безсмислицата и безизходността, трябва да излезе от обичайната структурна съзнателност, определяща досегашната психологична установка спрямо действителността и да намери решение на екзистенциалната си криза чрез създаване на нов психологичен нагласа и съзнание.⁶

В центъра на библейското повествование за старозаветния пророк Иов са неговите страдания. И не са моестраданията на пророка, но страданията на невинно некажания и страдащ човек, който според възприетите от обществото обективни критерии за справедливост не би трябвало да бъде доведен до подобен род унижително бедствено положение и неимоверно жестоки душевни и физически мъки, при които сам Иов се поставя в категорията на: „хората отхвърлени, хора без име, изметани земята!“ (Иов 30:8). Основното и съществено в случая обаче не са самите страдания, защото в човешката история има много примери, които показват, че страданията могат да бъдат осмислени, без да възникне въпросът за това са ли случили именно на един или друг конкретен личност, тъй като самият субект вече е измерил някаква вътрешна логика за рационално обяснение и изход от преживяното изпитание.⁷

Преди всичко в „Иов ситуацията“ характерно и уникално е обстоятелството, че тези страдания са изпретени на пророка Иов, за да го отведат в светна абсурдност и да го поставят в пределен екзистенциален кризис, при който той може да изгуби напълно възможността да осмисли собственото си съществуване. За това основният лейтмотив в Книгата на Иов не са самите страдания и нечовешки огромни им тежест. Библейският пророк отначало загубва цялото си имущество, след това деца и син краде порозен от проказ, поради което е изхвърлен на бунцище, където в непоносим горещина рече своите язви и гниещ плът с прече от керемиди. Това, в крайна крайност, е било всичко, останало му в живота. Проблемът тук не е във физическите страдания и в изгрящата болка на страдащия по безвъзвратно изгубеното, но в обстоятелството, че той жадува за им обяснение за себе си и не може да разбере смисъла на всичко,

⁵ Десницкий, А. „За что и для чего“: Вопросы Иова. – Фома, №9 (41) сентябрь, 2006, с. 46-49.

⁶ Срв. Мухелишвили, Н. Л. и Шрейдер, Ю. А. Иов-ситуация: искушение абсурдом. – Философская и социологическая мысль, №8, 1991, с. 41-53.

⁷ Шрейдер, Ю. А. Иов-ситуация Иозефа К. – Вопросы философии, №7, 1993, с. 172-176.

което се случва. Пор-ди това той в пълна си безизходност се обръща към Бог с искането да получи обяснение за смисъла на това, което с него. Често пъти този случай се характеризира като бунт на Иов, но тук не става въпрос за бунт или за съпротива срещу Бог. Проблемът има своя действителен психологичен израз в гързостта на Иов, който се обръща към Бог като Източник на смисъл, защото в дадения момент той е загубил всичко и вече не вижда за себе си абсолютно никъкъде изход. И различното и особеното на вярата на Иов се проявява не в специфичния библейски стих за Бога, но в гръзновенния опит да се достигне до Бог в търсенето на смисъла на собствената дълбока и безизходна криза. Той се осмелява да моли Бог: „когато знаеш, че не съм беззаконник, и че няма кой да ме изобличи от ръката Ти“ (Иов 10:7). Иов не може да забере за това, че Бог така жестоко преследва творението на собствените си ръце. „Твоите ръце са се трудили над мене и са ме обръзвали цяла околоръст, – и ти ме погубиш ли?...“ (Иов 10:8-22), при което той ни най-малко не се съмнява в нищожността на човешкото съществуване: „не мислиш ли Ти откъснати лист, и не гониш ли суха сламка?“ (Иов 13:25). Но той не може да определи в какво се състои провинението му: „Колко са пороците и греховете ми? Покъжи ми беззаконията ми и греховете ми“ (Иов 13:23).⁸

Това в Книгата на Иов се съдържа типичен за юдео-християнската традиция убеденост като психологично-религиозен речник, че става въпрос за светимостта на своя смисъл и обяснение на неговия физично проявление. Това убеждение може да се устонови във вярата на Иов, че Бог въздъхва над човека по разбирателност с него човешки критерии за праведност и справедливост. Това е и основното приятелство на Иов погрешно да съдят за неговите му вина към Бог според човешките критерии. От тази убеденост възниква също така и проблемът за теодицеята, свързан с опривняването на Бог за допускането от Него зло в света. Книгата на Иов обаче е уникално свидетелство за това как кантианомията на теодицеята намирешното решение си не намира плоскостта на мисленето, в психологично-екзистенциалния план на конкретния човешки живот. Ето защо прототипът на „Иов ситуация“ се проявява не по бистроктния и рационален път на теодицеята, защото тази ситуация, *определяна като изкушение посредством абсурда*, се преодолява и придобива истинския си смисъл едва тогава, когато Бог встъпва в разговор с Иов. Това е логичната същност, присъща на личността, проявява екзистенциалния смисъл на връзката с Бог.⁹ Човекът съществува единствено в съотнасянето си спрямо Бог и защото Бог устоновява континентално в диалог с него. Фактът, че човек е способен да преодолее привидно безвъзвратността за губения смисъл в живота си, преди всичко става явен в общението (κοινωνία), защото именно Бог според формулировката на Мартин Бубер е *вечното „Ти“* за човек.¹⁰ Това е логично съотношение е изключително и жизненоважно. В това логично и същевременно свободно структурирано пространство се осъществява интензивното човешкото търсене на смисъла в света. По този начин, в резултата на конкретното богообщение, Иов преставя да бъде в плен на чувството

⁸ Срв. Элиаде, Мирча. *История веры и религиозных идей*. Том I: От каменного века до элевсинских мистерий. Москва, 2002, с. 294-296.

⁹ Срв. Dirscherl, Erwin. *Grundriss theologischer Anthropologie*. Regensburg. 2006, S.145-155.

¹⁰ Вж. Buber, Martin. *Ich und Du*. Stuttgart. 1995; Rutsche, Markus. *Die Relationalität Gottes bei Martin Buber und Joseph Ratzinger*. Heidelberg. 2008, S.7-9; Grimme, Hans-Werner. *Ich-Du-Ewiges Du (religionsphilosophische Aspekte der Dialogik Martin Bubers)*. Stuttgart. 2002.

си з богоост веност, но получ в необоримо потвържд в не з пр вилността н своите търсения и мъчителни екзистенци лни проблеми. Именно в този пл н библейск т „Иов ситу ция” придобив общочовешк т си рхетипн основ .¹¹

Отч янието н Иов е породено от все още недокр ù преосмислен т му вяр в Божи- ят спр ведливост, върху която се крепи целият спр ведлив порядък н свет . Имен- но т зи вяр , че светът е р зумно и спр ведливо устроено творение Божие, вече не съвп г с новото позн ние н Иов, който вижд , че този свят е неспр ведлив, з щото бедствият и стр г ният – резулт т от Божия гняв – постиг т също т к и пр - ведник . Именно противополож вянето н т зи вяр в спр ведливото устройство н свет и конст т цият з неспр ведливо стр г щия пр ведник е онов противоречие между убеждения и обективн ре лност, което р зделя неприемлив т к ртин з све- т , фиксир н в *прототипната психологична структура* н съзн нието у Иов. Т к той прием постигн лите го бедствия к то съг от Бог , з щото друго отношение в т зи структур н съзн нието не съществува , и трябв г призн е пред себе си присъг т н този съг з з служен . По този н чин, к то призн в греховността си, той им осно- в ние г прецени и своята пр ведност. З г се ок же об че тов състояние н покорно възприем не н случв щите се събития устойчиво, Иов трябв г осъзн е и вин т си. Противното се ок зв н руш в не н з коните н свет , които действ т в г ген т структур н съзн нието и в нейните р мки Иов се нужд е от призн ние пред себе си з произход н вин т си, к то с му подск зв ли и приятелите му Елиф з, Вилг г и Соф р. Тяхн т логик н пълно съответств н т зи структур н съзн нието: Бог изпр щ бедствият з н к з ние и следов телно Иов е виновен. Об че Иов не зн е з своята ре лн вин , з щото не я съзир в живот си, г призн е несъществува щ вин , озн ч в г оскърби Бог и г уст нови, че Божият присъг е погрешн и може г ст не спр ведлив с мо в резулт т н оклеветав не н подсъдимия. Ситу цият се ок зв бсурдн и не може г не доведе богобоязливия Иов до пълно отч яние. Тук отч янието е усещ не не с мо з личн к т строф , но и з к т строф н спр вед- ливото и р зумно устройство н свет к то цяло, з щото е допусн то неспр ведливо и нечовешки жестоко н к з ние з несъществува щ вин . Иов изхожд от ксиом т , че Бог е върховн Истин н свет , творческ Воля, Р зум и Съвест н Вселен т . Живият Бог изискв от будн т човешк гуш непрекъсн т и пр вдив съг н мислите и съвестт н г всичко съществува що. Т м, където им съг, им и присъг з р ди грях, незн ние, непълнот и отклонение от нр вствен т норм и з кон . Отхвърленият от Бог пр ведник не ропт е срещу Бог . Той пон ся изпр теното му стр г ние, но пос- тоянно се стреми г р збир всички свои нещ стия к то следствие от собствените си грехове. К то не открив в себе си подобен род прегрешения, той иск с мо г опр вг е Божият жестокост по отношение н себе си. И повече от стр г ният , от знойните язви н прок з т го измъчв логическ т невъзможност г призн е спр вед- ливостт н н к з нието, н ложено от Бог н невинния.

Извор н всичките стр г ния н Иов е необходимостт в името н истин т , в името н логик т , г се отк же от вкоренен т в сърцето му идея з б- солютн т Божия спр ведливост. Той зн е и чувств , че ког то з почне г я отрич , с тов пол г н ч лото и н отрич нето н Бог , и н убийствения и

¹¹ Срв. Шрейдер, Ю. А. *Цит.съч.*, с. 174.

р з л г щ гуш т теизъм.¹²

„Ако съм съгребил, к кво г сторя з Тебе, о, Бгителю н г човеците! З що си ме поствил противник н Себе Си, т дотегн х и н мене си?“ (Иов 7:20) – пит той Творец . В мъките и стр г ният от зноините р ни се събужд спот ен мисъл. Той з почв г се з мисля з общия порядък н живот – и н всякъде се н тъкв н възмуц в щите съвестт примери н допусн т от Бог човешк неспр ведливост в свет . Божият Промисъл според неговите думи „... погубв и непорочния, и виновния“ (Иов 9:22). З тов действителността е н пълно друг : „Земят е отг ден в ръце н нечестиви; лиц т н нейните съдии Той покрив . Ако тов не е Той, то кой е?“ (Иов 9:24). „От сир ци отнем т осел, от вдовиц взем т вол з з лог; сиром си избутв т от пътя, всички унижени н земят с принудени г се крият“ (Иов 24:3-4). Те „жън т по чужди ниви, и бер т грозде у нечестивец ; но щув т голи без покрив и без облекло н студ; бив т мокрени от пл нински дъждове и, ням йки убежище, притиск т се о ск л т ” (Иов 24:6-8). „В гр г човеците охк т, и гуш т н убив ните вик , и Бог не з бр няв тов ” (Иов 24:12).

Тов вече е цял обвинителен кт. Тов е строг ревизия н целия световен порядък – всичко е оглед но, претеглено и всичко е призн то з недобро. „З дървото – р зсъжд в Иов – им н дежд , че то, ко и г бъде отсечено, н к ще оживее, и издънки от него ням г прест н т г никн т: ко и ост рyal г е в земят коренът му, и пънят му г е з мрял в пр х , но щом усети вод , то г в мл дочки и пуск клончет , к то г е н ново пос дено. А човек умира и изтляв . Отив си и де е той? Изтич т водите из езерото и рек т пресекав и пресъхв : тъй човек ще легне и ням г ст не; до свършек н небето не ще се пробуди и не ще се вдигне от своя сън” (Иов 14:7-12).

Въпреки тов и тук Иов не ропт е, не укоряв . Той с мо обективно рисува общото положение н нещ т , общия строеж н човешкия живот. От т зи обективн г деност той премин в конкретно към гр м т н личн т си уч ст: „Дните ми премин х : мислите ми – притеж ние н сърцето ми – с р збити” (Иов 17:11). „Той ме изнури” (Иов 16:7), те, приятелите утешители – продълж в Иов, – те иск т г превърн т ноцт н ден, светлин т г приближ т до лицето н тъм т ” (Иов 17:12). „Зн йте, че Бог ме събори и с мреж т Си ме омот . Ето, з вик м: непр вг ! И никоу не слуш ; крещя, и съд ням ” (Иов 19:6-7).

Свят, който не е създаден върху р зумни и спр ведливи принципи, в изходн т прототипн структур н съзн нието н Иов се възприем к то бсурд и несъответствие н здр вия смисъл. Но при тов все още не възникв съмнението, че светът е построен по з коните н здр вия смисъл, фиксир н в т зи н ч лн психологичн н гл с . Под непосилното бремен личното стр г ние се стига до търсенето и н световн спр ведливост. И отч янието н Иов се р зкрив отн ч ло не в мисловн дейност и не в опити г се р цион лизир случв щото се, к кто тов се стремят г н пр вят приятелите н Иов, в психично-рефлексивното преживяв не н собственото стр г ние. Иов не с мо им обек-

¹² Срв. Гофштеттер, Ипполит. *Богоборчество (В чем доблесть Иакова и правота Иова)*. – Путь. №22, 1930, с. 52-66.

тивни основни значения; той фактически преживява и усеща колко болезнено и мъчително те пронизва цялото му същество. Той се бунтува против здравия смисъл и логиката, отстоява ни от приятелите му, но едновременно с това не изоставя своята позиция. Никъдето в този свят е непосредствен резултат от нечестия и греховност и затова то е логически и онтологично необходимо към причинно-следствено отношение и връзка. Това утвърждава не само справедливостта в света и идеята за Бог, действащо към универсален принцип, към своето родолюбиво Абсолютно Прозрение, осъществяващо и гарантиращо необходимостта от Прозрение, не е приемливо. В този контекст може да се тълкува и възникването на фундаментално съмнение на Иов в Прозрението и подобно устройство на света: „Има ли в мене помощ за мене, и има ли за мене някоя опора?“ (Иов 6:13). Съмнението в това, което се случва, следва да се приеме към неизбежно и то се проявява по-натък във вопъла на Иов: „О, да бях върно претеглени воплите ми, и заедно с тях да бях турили на кълони справедливостта ми! Тогава върно би дошло по-тежко от морския пясък! За твоите гумите ми са жестоки“ (Иов 6:2-3).

Психологичната диспозиция на *изходната прототипна структура на съзнанието на Иов* първоначално се характеризира със следните основни семантични опозиции:

грях – добродетел; вина – непорочност;

несъществува – съществува; бедствие – благополучие;

съпротива по отношение на Бог – покорност към Бог;

гняв Божи – милост Божия; незнание на законите – знание и справедливост в следването на волята на Бог.

Тъкмо грехът в тази система се разглежда към вина за нарушаване на предписанията за кони и той предизвиква Божия гняв и бедствия за грешника към неминуемостта за него в причинно-следствения им връзка и отношение.

В развитието на „Иов ситуацията“ обаче по-натък настъпва фундаментално изменение, при което противоположността на отношението *знание – вяра* губи напълно значението си поради обстоятелството, че Бог пределно ясно показва на Иов нищожността на неговите знания и заедно с това неспособността му да съди за мисълта на Бог, за Неговото всемогъщество и величие и за действията на Първосъздателя в сътворения от Него свят. И това обстоятелство вече коренно изменя понятието за грях. Грехът се осмисля вече не към вина за безразлични постъпки, към отсъствие на истински вяра. Тъкмо вместо класическото противоположноствяне *грях – добродетел* в съзнанието на Иов възниква друго съотношение: *грях – вяра*.

В резултат на богообщението Иов придобива *нова структура на съзнанието*, в която основните значения отчуждени. Означават ли това обаче, че в новата структура на

съзнанието изчезва от предишните противоположности между грях и добродетел, вина и непокорност, бедствие и благоразумие, съпротивление и покорност и т.н.? Не, те не изчезват, а се преобразяват в благоразумие и появяват ново измерение: това е присъствието на Бог или на Божията благодат. Това измерение може да се характеризира като ново противоположение на всяка една от тях при определянето на изходната структурна съзнанието. В тази нова структурна съзнанието грехът семантично се отъждествява не с вина, а с отпадение от Бог. Когато вече няма богоприсъствие в човешката душа, грехът ставане не само възможен, но фатален и неизбежен. Религията, това не е откъсване и автономия на човек от Бог, а единение с Бог, съпричастност с това, което е истинно-божествено и свято още в богосъзданието земен Адам – т.е. в неговата съвест и в неговия разум. Тук е религиозно-психологичното определяне, моралната основа и великата пречистваща мисия на старозаветния пророк, разсъждаващ за щедрия Творец и за порядък на сътвореното.

По този начин основните екзистенциални опозиции при *новата структура на съзнанието* са:

грях – вяра;

отпадение от Бог – живот в Бог;

проклятие – благост;

необходимост – свобода;

съзнание за добро и зло – преодоляване на неетичното;

покорност и безсилие – смелост и гързновение във вяра;

автономна рефлексивност – превъзмогване на егоцентричното начало в покаяние и молитва.¹³

Сегашното вече в „Иов ситуацията“ бсурдът, породен от деструкцията на старозаветния и смъртта, е истинният въпрос за отношенията на човешкото съзнание към Съществуващото. Вечно Съществуващото и съществуващото в поток на преходността – това са Бог и животът. И двата стават еднакви нерзвиващи се пред бсурда, който носят със себе си старозаветния и смъртта в екзистенциалната криза на „Иов ситуацията“.

Точно в схващанията на съвременния човек тази чернота може да разруши хармонията на религията, която унищожава смото чувство за реалитет и живот и всякакви предстателни сочещи Всеблаг и Справедлив разум. Който търси истинския смисъл *sub specie aeternitatis* (от гледна точка на вечността), той не може да живее и умира само механично, за да не бъде постигнат и непостижимата истинна животна старозаветния и смъртта. Затова трябва да бъде обхванат и зрящ, рели-

¹³ Срв. Мухелишвили, Н. Л. и Шрейдер, Ю. А. *Цит. съч.*, с. -50.

гнозн т мисловност непременно трябва г р зшири р збир нето н съществува - щото възприем не н отвъдното, нефизическото и свръхемпиричното битие и г търси сп сение в богообщението, което в психологично-религиозен пл н озн ч в тр нсцендентн интенцион лност, в теологичен – богоустременост. В противен случ ъ ост венният н нивото н сетивното позн ние индивид в името н озр ничен т от т зи сетивност истин би трябва ло г осяги Всемогъщия к то вечен Виновник з всяк смърт, г Го н рече Вл гетел н смъртт и тленното и г Му се противополост ви с цял т си търсец безкр ъност мисъл, к кто и с човешк - т си съвест. В името н божествен т Истин и Спр ведливост нен мерилите прозрение хор мог т г тръгн т по пътя н богоборството и г се отк ж т прег Съзг теля от тленното си и безсмислено, лишено от логическ опор битие, от мех ничното продълж в не живот н род в безкр ън т смян н поколения - т , от тов вечно, тъмно, скръбно и безцелно премин в не в пр х и тлен. Всичко мин в , всичко премин в , ост в с мо студен т , лишен от смисъл безмълвн пустот н безкр ъността .¹⁴ И ко трябва г се проследи т зи проблем тик н лишено от смисъл вселенско битие прег лицето н един бсурден космос, то в н шето съвремие тя им н ъ-яркия си изр з във философият н Албер К мя.¹⁵ В тов н пр вление е и тънкият психологичен подход н Фр нц К фк при р зкрив не н безумието, убив що с бсурд си съвремения човек в ром н *Процесът*.¹⁶

Проблем тик т з невинно стр г щия библейски пр ведник Иов поп г и във фокус н дълбинн т психология н Карл Г. Юнг.¹⁷ Първон ч лно той много точно н сочв вним нието към съществува щ т вроденост н религиозното. Този психологичен първоизточник и корен н религиозн т вяр Карл Г. Юнг р зкрив с позов в не н Тертули н: „Природ т е н ст вниц , гуш т е ученик . Всичко, н което те е нучил първ т , н уч в ш и от втор т , то е съобщено от Бог , Които е Ръководител н с м т н ст вниц ”¹⁸. По-н т тък об че Карл Г. Юнг се отк зв г следв първоизточник , където Тертули н се обръщ непосредствено към християнското свидетелство н гуш т : „Р зкрий се прег н с, гуш ! Ако ти си божествен и вечн , к кто смят т повечето от философите, ти не ще изм миш никого... Необходим ми е твоят неизкушеност... Измолв м от тебе тов , което ти вл г ш в човек ; тов , което си го нучил г чувств или от с мо себе си, или с помощт н твоя Творец, Които и г е Той. Доколкото зн я, ти не си християнк ; н ли гуш т обикновено ст в християнк , не се р жд к то християнк . Но сег християните н стояв т з твоео свидетелство... Ако зн еш тов , гуш , з свидетелств ъ го. Н ли ти, к кто ние открито чув ме... Възвестяв ш т к : „К квото Бог г ге” и „ ко Бог пожел е”. С тези думи пок зв ш, че съществува Този, Чиято вл ст ти призн в ш и към Чиято воля ти обръщ ш своя взор”¹⁹.

¹⁴ Срв. Гофштеттер, *Ипполит*. Цит. съч., с. 62-66.

¹⁵ Вж. Камю, Албер. *Чужденецът*. С., 1982; същ. автор: Митът за Сизиф. С., 1982; *Чумата*. С., 1982; *Разбунтуваният човек*. Стара Загора, 1994.

¹⁶ Вж. Кафка, Франц. *Процесът*. С., 2012; също: Мухелишвили, Н. Л. и Шрейдер, Ю. А. *Иов-ситуация Иозефа К.*, с. 172-176.

¹⁷ Вж. Юнг, Карл Г. *Отговор на Иов*. Плевен, 1997.

¹⁸ Тертулиан. *О свидетелстве души. Избранные сочинения*. Москва, 1994, с. 448.

¹⁹ Пак там, с. 448.

В психологизирването на „Иов ситиуцията“ обаче Карл Г. Юнг изостава „християнското свидетелство на гуштан“ и тържево бсолютно груопът, като остава изцяло в плен на гностическите си възгледи. В интерпретацията на рхетипния образ на Яхве той се откъсва напълно от догматическото учение за Бог и започва да рзвива гностически мисли за „тъмната страна на Бог“ въпреки уточнението, че „постоянното смесване на обекта и образа не позволява да се прави разлика по същество между „Бог“ и „образ на Бог“, поради което се мисли, че когато се говори за „образ на Бог“, се говори за Бог и се предлагат т „теологични“ обяснения...“.²⁰ Карл Г. Юнг рзкрива психологичния образ на Бог като димично мбивлентен психологичен конструкт. В пълната си олицетворяваща човешката природа в нейната цялостност, образът на Бог има две лица – светло и тъмно – и може да се свърже като единство от дилектически противоречия, което може да се открие в гностическите покриви.²¹ В книгата *Отговор на Иов* Карл Г. Юнг влиза в полемик с християнската идея за същността на Бог като бсолютно Добро и срещу християнското учение за *privatio boni* (лишеност от добро). Според него, за да се съставят единна и цялостна картина за Божията същност, Бог трябва да бъде приеман като възплъщение на всяко качество във всеобхватната Му божественна цялостност. „Следователно Яхве е едновременно и бсолютна страна на ведливост, но и нейната противоположност (т.е. бсолютна несправедливост, б. м.), и това също така в нейната пълнота.“²² Основен похват за изследване на психичните противоречия у човек, свързани с религиозните рхетипи, е психологизирването на Бог, при което Яхве е представен като Личност, която страда, съзнава ики тъмната страна: „Сам Яхве признава, че е разявен от гняв и ревност, и знае ики това, е изпълнен със страданията.“²³ Тези библейски Книги Иов рзкрива Бог като Същество „крито но чувствително“ и нетърпящо критик. Изводът на Карл Г. Юнг в психологизирването на образа на Яхве е, че Той проектира върху Иов като изкупителна жертва собствената си тенденция към невярност. Тези многостранният Иов е едновременно и католизатор, и изобличител на Божията същност, това води по-нататък и до саморефлексията на самия Яхве, което се трансформира в своеобразно божествено себепознание. Карл Г. Юнг нарича „нечувствено досегашната история на световно събитие“ пресъздаването на Иов в своеобразен учител на Бог, който стои наравно високо от своя Творец.²⁴ В процеса на божественото себепознание не Яхве променя Иов, а Иов успява да промени Яхве. Според тази визия Бог се нуждае от ребилизацията на ктото в собствените си очи, така и в очите на творението, като именно тук боговъплъщението и Христовите страдания са тази второкорекция на Бог в отговорна страна на Иов. Тези Христовото боговъплъщение е резултатна сблъсък между Иов и Бог, като в случая се включват и местата на София, Божествената Премъдрост, разпознана в гностическия типология като светлата женска същност на Бог. Божествената

²⁰ Самюелз Андриу, Шортър Бани, Плаут Фред. *Критически речник на аналитичната психология на К. Г. Карл Г. Юнг*. Плевен, 1993, с. 115.

²¹ Вж. Филипп .Евангелие от Филиппа. Интернет източник: http://royallib.com/book/filipp/evangelie_ot_filippa.html. {Електронна версия, м. декември 2014 г.}.

²² Юнг, Карл Г. *Отговор на Иов...*, с. 24.

²³ Пак там., с. 17.

²⁴ Срв. Пак там., с. 35.

София е тази, която съдействва „за необходимото съобщение с моосъзнане на Яхве и за решението Бог да стане човек в емпиричното историческо време. Тък е взето решение със съдбоносни последици и Яхве се издига над предишното Си примитивно състояние на Своето съзнание, като индиректно признава, че човекът Иов морално го превъзхожда“²⁵. Поради това Бог трябва да се възплъти, защото е извършил неправда спрямо човек... Моментът, в който действително Иов получава отговор за страданията си, е изразен в Христовите думи: „Боже Мой! Боже Мой! Защо Си Ме оставил!“, тъй като това е мигът, когато Бог изживява съдбата на смъртния човек и изпитва това, което е оставил да понесе верният Му раб Иов. След този момент Бог получава реалния свят Си в обръщение с несправедливия Яхве. Кръпното знание и този подход към психологичните грехове на Иов и ролята на Яхве води до твърде глупави и абсурдни изводи, изопачаващи из основи християнското учение за Бог. В случая Бог е представен едва ли не като осъзнат в себе си шизофреник с раздвоено съзнание, който по необясними причини притежава също така вълнообразно всемогъщество и всезнание. Иов от своя страна, вследствие на подвиг си във вярта познава Божията същност по-рано от Самия Бог и поради това изпреварва Бог в Неговото съобщение. Бог, от своя страна, се стреми да догони човешкото съвършенство и поради това става човек. Тък се отрича самата идея за Бог като абсолютно съвършенство, предзнание и Промисъл. По този начин се измества догматическото учение за Бог с „психологичния обръщение Бог“, и това в дух на модернистичните тенденции на неогностицизма. На това обстоятелство се дължи и критичната реакция на М. Бубер, опротивен към Карл Г. Юнг, която се отнася не само до личното некоректно отношение между психологията и теологията при вероучителните истини за Бог и „обръщение Бог“ като психологичен конструкт, но и до религиозно-спекулативното отношение към нечлужната вентилна транспонентност.²⁶

Историята на Иов открива също така и нещо съществено от опитния човек да проникне в тайните на изкушението и страданията. Мирча Елиаде разкрива една част от този спектър: „И след три хилядолетия тази страна, изгубена и възбудена книга продължава да очарова и да буди недоумение. Фактът, че Господ е позволил да се подготви изкушението на Сатаната, и донаши дни всъщност смутва много индивидно-религиозни души. Все пак Иов добре е усвоил урока на богооткровенията: кога волята на Яхве е над всичко, когато Той е непостижим и когато е невъзможно да се съдят Неговите деяния, то също така и за Неговото отношение към Сатаната не трябва да се съди по някакъв произволен начин. Скрытият смисъл на урока на Яхве не се ограничава с „Иов ситицията“. Той е обърнат към всеки, който не е в състояние да разбере истината за съществуването и тържеството на злото в света. И когато кажем, че вярващата Книга на Иов е обяснение за злото и несправедливостта, за несъвършенството и ужаса, господствали в този свят. Ако всичко се упрости от Божията воля, то и всичко, което се случва в съдбата на вярващата, е изпълнено с религиозен смисъл. Поради това само възгорделият се грешник би си въобразил, че човек е способен

²⁵ Пак там, с. 67-68.

²⁶ Срв. Бубер, Мартин. *Аз и Ти. Задушният разговор. Божието затъмнение*. Варна, 1992, с. 236.

без Божият помощ г вникне в „т ън т н безз конието“.²⁷ С други думи, ням и не може г съществува к кв то и г е формул , която би могъл г примири едновременно н везните и стр г нието, и грех . З то в свидетелств Книг - т н Иов в Библият . Т м се н мекв : т ън т н стр г нието може г бъде р зрешен с мо тог в , ког то човек се срещне с Бог . И именно Ев нгелието р зк зв з т зи срещ , з то в к к Бог ст в човек и прием върху Себе Си цялото мислимо стр г ние в този свят: пред телството, отхвърлянето, болк - т и смъртт .²⁸

В кр ън сметк Иов определено н мир верния изход от изключително тежк т си и дълбок екзистенци лн криз и то в е *месиаанската му вяра*. Ф кт, който е убягн л н мнозин интерпрет тори н негов т психологичн гр м . То в е Вяра , дълбоко вкоренен в душ т н Иов, извел го от бсурд н неимоверните стр г ния към истинното боговъзприем не и н мерил изр з в стр г лческия му стон: ... аз зная, Изкупителят ми е жив, и Той в последния ден ще издигне из праха тази моя скапваща се кожа, и аз в плътта си ще видя Бога (Иов 19:25-26).

Вяр т г в нови екзистенци лни измерения и проекция з сп сителен изход. Борб т не е свършил , тя едв сег з почв – едн борб з „възможността н невъзможното“ в битието н свет . Ког то цял т мислен от човек несъмненост и вероятност се свежг до пълн безизходност, тог в се з почв нов , вече не р зумн , но безумн борб з възможността н невъзможното.²⁹ Т зи борб търси истините не в р зум с неговите пределни възможности, в непозн в щия гр ници бсурд. Отношението н човек към Бог не се изр зяв чрез зн нието, в кт н вяр т , в която душ т дългност и свобода , вложени от Творец , з едно с живот и порив към вечността . При т зи психологичн н гл с вече не се търси форм лното зн ние и в него не се вижг последният и единственият път към истин т . В нея с мото зн ние се превръщ в проблем и в своят проблем тичност губи вл стт си н г човек . З Бог об че ням нищо невъзможно: и истините, и безусловният смисъл, и действителността к то критичн ситу ция с в Божиите ръце. Съдбите човешки се реш в т н везните н Иов, н възтържествув л т сред стр г ният вяр , не н везните н умозрението – н форм лните силогизми и оценки, произтич щи от човешк т логик и р збир ния.³⁰ Т м, където се възпр вя зловец т сянк н смъртт и сломяв щ т неизмеримост н човешк т скръб, в отрич н т от всички ир цион лност, з щото логик т е безсилн , но вяр т н мир пътищ н сп сението. Тук утвържд в нето н теоретико-позн в - телния момент е схол стик и пуст фр з , з щото вяр т и поривът към необусловения Смисъл тържествув т и р зкрив т нови измерения н човешкото съществуване. От стен ният и воплите н Иов к то от йерихонски тръби се съб рят крепостни стени н логическ т ргумент ция н трим т му приятели и се открив ново н небив ло измерение н вяр т .³¹ И където з р зум с неговите възможности свършв всичко, т м з почв велик т и последн борб з възможността н невъзможното.

²⁷ Элиаде, Мирча. Цит. съч., с. 296.

²⁸ Десницкий, Андрей. Цит. съч., с. 46-49.

²⁹ Срв. Шестов, Лев. *Достоевски и Ницше. Киркегор и екзистенциалната философия*. София, 1993, с. 215.

³⁰ Срв. пак там, с. 258.

³¹ Срв. Пак там, с. 317 и сл.

Доц. д-р Калин Михайлов (род. 1966 г.) преподава история на средновековната литература в СУ „Св. Климент Охридски“. Литературовед, есеист и поет, той е автор на книгите *Стихотворения* (1991), *Тихи трипове* (1998), *Мориак и Бернанос – два романи свята между насилието и любовта* (2006), *Пролята за теб. Стихотворения и фрагменти* (2007), *Християнство и идентичност. Пътуване към себе си в света на литературата и културата* (2007), *Mauriac et Bernanos. Deux mondes romanesques entre la violence et l'amour* (Lettres modernes Minard, 2011), *Християнската литература между вписването и отграничаването* (2013).

Специализирал е по темата „Вярта и литература“ във Фрибург, Швейцария (1993–1994), с подкрепата на Фондация „Калев“, и в Писун, Германия (2002–2003).

Лектор по български език и култура в Университет в Спелдхарт, Германия (2012–2014). Член-съосновател на „Акademията на кръга по средновековна литература“ (CALIC-ACCL).

Калин Михайлов

ВЯРА, ЖИВОТ, ТВОРЧЕСТВО.

Кратки есета за размисъл и молитва

ВЯРАТА НА ХАНАНЕЙКАТА

*„О, жено, голяма е твоята вяра; нека ти бъде по желанието ти!“
(Мат. 15:28)*

Църковните хора познати добре историята за едната жена от тирските и сигонските „предели“, която до днес болкото си на учениците на Исус и на самия Него. Те молят Учителя да я отпусти, изглежда, че и Той е на тяхното мнение, защото глумите, които ѝ казва, звучат сурово и неотзивчиво: Христос е пратен „при изгубените овци от дом Израел“, не при тирците и сигонците, не при езичниците хананейци, защото отговорно е знаещо, че предизвикват Божия гняв със своето нечестие. Точно че не истинно: не е редно „да се вземе хлябът от чегурата и да се хвърли на псета“. И все пак, след като чуваме как жената отговаря на това, Господ откликва на молитвата ѝ по начин, обичаен за Него в много от евангелските истории: като извършва чудо. В момента, в който Спасителят произнесе словото от мотото към този текст, гъщерята на хананейката е изцелена от бес, мъчил я до този момент (Мат. 15:21-28).

Когато се разсъждава върху въпросния евангелски епизод, обикновено се центрира върху *смирението* на хананейката: не стаява въпрос, че Господ откликва на

молба ти, защото тя е израз на голямото ти смирение. Ако някой беше казал на нас глуми, подобни на тези, които женят чувствата, щеше, в добрия случай, малко след това да види гърбовете ни. Но това женене не само остава лице в лице с Христос, тя провежда с Него краткия разговор, благоразумно решение, който историята ти ще бъде записан в Книгата на книгите. И изговорят за мен телното изречение, което не би излязло от устата на гордия човек: „Да, Господи, а ти си пътят ти от трохите, защото пътят ти от тропиците ти е господството им”. Питам се внимателно ли сме слушали историята, която пропускаме да забележим, че Спасителят похвалено изрично не *смирението*, *вярата* на хананейката? „О, жено, голям е твоят вяр” – казва Той. Когато Същеведецът, когато ти добрият Учител на свет похвалено някого, Той знае точно за какво го похвали, защото и когато го порицава. Затова ще бъде много приемливо, че и в случая не се е объркало.

Следователно, когато историята смирението е в женяването, то трябва да е някаква „подчинено” на вярта. Струва ми се, че можем да го видим като едно от „кестровете” на „голямата” (или „великата”) вярта, която едновременно от характеристиките ти, наред с други – св. Йоан Златоуст на пример ще забележи върху *твърдостта* на тази вярта, която не се поддава на унижение и не отстъпва, защото Господ се „бави” да изпълни молитвата на хананейката.

Как да определим това в *основното* кестровете на вярта, на което всички останали са подчинени? Виждаме го в две посоки. На първо място бих го определил като *съзнание за това кой е Исус Христос и кои сме ние пред Него*: Той е голям, ние сме малки; Той е свят, ние сме грешни; Той е силен, ние сме немощни; Той е Изкупителят, ние – нуждаещите се от изкупление; Той знае как и когато ни помогне, ние трябва само да викаме неотстъпно за помощ към Него. На второ място бих посвил *увереността, че Божията трапеза е богата, изобилна, щедра и чудна*; чедори „трохите” от нея стигат, защото удовлетворяват всеки глад, защото ситят съвършено. Гладни са „за губените овци”, гладни са и „кученцата” (вместо „псета”, защото е в някои преводи), но Господ милее и за едните, и за другите. Сега ми се тук за вярта на френския мислител и учен Блез Паскал, който като повечето от нас е „от езичниците”. Той е вярвал, че едновременно кръв е пролята на Голгот и за него, лично, едновременно кръв, която е достъпна, защото го умие от греховете!

Когато подобна вярта е на лице, тогава се отваря и пътят за създаване на съкровено желание, с което човек отива при Бог: „нека да бъде пожеланието ти” – казва Господ на хананейката.

Затова вършек бих се помолил така:

*Дай ми вяра
като на хананейката,
Господи,
която съзнава, че единствен Ти
си достоен;*

че ние –
 загубените овци и кученцата
 (разлика има, но не тя
 е съществената) –
 можем само
 на милостивото Ти сърце
 да разчитаме;
 вяра, която знае,
 че понякога и една троха
 от пречудната Ти трапеза
 стига.

ОБЩУВАНЕТО

Н скоро един приятел дефектолог сподели, че се сблъскв с все повече случаи, при които невръстни деца вместо български проговоряват английски. Причината за това бил, че родителите ги оставяли да се запознаят с някакви бебешки телевизия (baby TV), откъдето те чуват единствено английски реч и в един момент започват да възпроизвеждат. Очевидно е, че не става дума за родители, за които английският е роден език, но и когато беше, защото в него не няколко готови фрази едва ли би допринесли твърде много за развиване на истинско общуване между родителите и тяхното дете, оставяно с мотек за дълги периоди от време. Родителят и детето общуват добре, когато са заедно, в реално време, и когато езикът, който ползват, е роден, близък, познат – и за двамата страници. Когато родителят прехвърля отговорността си за общуване със своя следващия един бездушен, мек и говорещ предмет, резултатите няма как да бъдат сърчителни и ще се наблюдават специфични, за да бъдат отстранени съответните дефекти.

Християните знаят, че всичко в Божието творение ни е дадено, за да можем да влизаме във взаимоотношения, не за да си ги спестим. В най-добрия случай тези взаимоотношения стигат до самия Творец и видимите и невидимите неща, защото чрез тях Той иска да говори със сърцата ни. Трелите неслеза от гористия хълм до нашия блок или нежните цветове на един люляков храст, особено формирани облаци не изговоряват; казват ни, че им нещо повече от това, което виждаме просто око; че невидимият Художник, който стои зад всичко, ни дава знак за Своето присъствие. Бог определено не е като бичите и миките, които няма време да общуват с децата си! Той се стреми към взаимоотношения с нас, хората. Но колко често ние само *потребяваме всичко, без да влизаме във взаимоотношение с нищо!* Гледане хоризонтално и виждаме плитко. И се чудим, че в един момент ни „сполит“ повърхностният, неудовлетворителен живот, който не носи трайно радост...

Но кога сме скроени като *творчески личности* в по-тесния смисъл на думата – кога сме художници, поети, музиканти, философи... – тогава не е ли по-различно? Въображението и талантът не ни ли помагат да живеем по-дълбоко и да общуваме по-пълноценно? Съдбата на художника от романа на К. С. Луис *Великата раздяла* ми се струва показателна в това отношение: в началото на кариерата му за

него по-в жно от постиг нето н с мия цвят н небес т , които е рисува л, е груго; синьото н небесн т синев е отпр щ ло към с м т небесн ре лност, з която тов синьо е „говорело”, чрез език н живопис (съзир л е „ч стици от Небето в земния пейз ж”¹); по-късно з него з почв г бъде в жно с мото синьо, к то живописен цвят, и изкуството, чрез което постиг изобр зяв нето му („рисува нето з р ги с мото него”); в последния ет п, ког то вижд ме художник пред н с, единственото в жно нещо, което му е ост н ло, е собственият му имидж н голям живописец, известността и реномето н м йстор, което трябв г се преутвържд в , подгърж и бр ни – и нищо груго. И тъй к то *всеки от нас* е з мислен к то творческ личност, в по-тесен или по-широк смисъл, в по-м лък или в по-голям м щ б, всеки може г бъде постигн т от подобно плъзг не по пок от н гхвърлящ т ни ре лност към ре лността н н шето собствено аз, н „себе-то”. В ет п три единствен т ни гриж е г з пълним зейв щ т все повече вътрешн пр знот – пр знот т от з губ т н общув нето, н вз и-моотношеният ; ост в ни стремежът г удовлетворим или „н хр ним” по няк къв н чин себе-то. Но кой не се е сблъскв л от собствен опит с *неутолимата* му лчност? То прилич н онов момченце, което бл. Августин видял н морския бряг и което се опитв ло много делово и последов телно г изгребе морето и г го пренесе в м лк т гупк н брег , която било изкоп ло.²

Ако сме християни (з художник н Луис погодир ме, че е бил), зн чи сме стигн ли го момент , в който з почв ме г вършим нещ т „к то з себе си”, не „к то з Господ ” (ср. Кол. 3:23). Може в светското мислене н й-голям т похв л з м йсторлък г е тъкмо т зи, че съм н пр вил нещото „к то з себе си”, но в перспектив т , която им предвид п. П вел, е другояче – т м действ принципът н общув нето: *каквото и да похваана, с каквото и да се занимавам, да го върша „като за Господа”*. Д върш бл готворителни дел „к то з Господ ”, но и г готвя „к то з Господ ”; г пиш стихотворения „к то з Господ ”, но и г чистя, подрежд м, п з рув м „к то з Господ ”. Животът ми г не се дели н с кр лно-църковн ч ст, в която пр вя нещ т „к то з Господ ” и груг , проф нно-светск , в която нищо от тов , което върш , ням общо с Него; в която върш всичко „к то з себе си”.

И един последен, но съвсем не м лов жен щрих по тем т . Всяко общув не, достойно г се н рече т к , предпол г *да бъдеш открит към другия* в него. Ако н истин иск м постоянно, при всички обстоятелств и н всякъде, където се н мир м, г прил г м животворния принцип н пр венето н всичко „к то з Господ ”, не би трябв ло г допуск м в живот ми г се появяв т нещ , които не бих споделил със Сп сителя и Сърцеведец ; нещ , които *би ми било неудобно* г споделя с Него. В противовес н пр ктик т в днешн т медийн култур г се р зголв ш публично пред н пълно непозн ти в голям т си ч ст хор (те ням г пропусн т нито невинните ти „ф лове”, нито сериозните пров ли), от мен к то християнин се оч кв г се открив м пред Творец , Които ме позн в по-добре

¹ Виж Луис, К. С. *Великата раздяла*. С., Нов човек, 2002, с. 70–73.

² Контекстът на случката в житието на бл. Августин е различен (става дума за мечтата на ипонския епископ да обхване и представи на хората – в голям труд – величието на Бога), но това не ни пречи да ползваме случката и малко по-широко.

от всички, при това не външно, повърхностно, дълбоко, съкровено. Той остава немен и решава да му даде ли пълен достъп до скритите кътчета на своята личност, или ще предпочете да се заеме с него в мисълта си със себе си. Боя се, че когато не Го „пусна“ да учи във всичко, което прави и което ме вълнува, имам съвсем реална опсакост и си оставам едно вечно недоволно и зострявщо дете – все по-трепещиво пълнещо бездънния кладенец на собственото си его, все по-уморено „от живот“ и от усилията, които получавам от години, за да го промени към по-добро.

ЗАЩО ПОСИВЯВАМЕ?

Докато сме малки, върху нас се сипе един особен, външен лотос невидим при нас, който би могъл да ни направи изглеждат сиви, но някак успява да се движи и да се отърси от себе си и да продължи напред. С времето обаче това отърсване започва да ни се случва все по-трудно и накрая прихваща нас в полепнало положение. Ние може да не го забелязваме, но околните го забелязват добре, или по-скоро го усещат интуитивно по промяната в поведението ни, външния ни вид, по който мислим и говорим, в гребните жестове, които правим или преставяме пред нас. Запитайте ги в какво точно виждат промяната у нас, метформата си посивява в него ще обхваща не по-голямата част от опитите да определят случилото се: загубили сме нещо от живееца, който ни е христеризирал преди; да се общуваш с нас вече не е толкова интересно, оновено, което споделяме, не „христиански“ ни чия душа. Външния лошия случай посивяващите хора навяват смъртен досад, когато човек поговори повече от десетина минути с тях.

Ако трябва да изрече с един изказ *кое определя посивяващите хора*, бих извел на преден план следната особеност на тяхното поведение: те преставят да изненадват, превръщат се в напълно предвидими хора, и то по начин, който няма общо с предугажданията на повтарящите се любими лове, христерни пример за приятелското общуване. Всички мисли, глуми и действия, които свързваме с тях сега, започват да приличат на изтъркан стар филм, на déjà vu. Постепенно ли се в позицията на тези хора, ще устновим вероятно, че с мият живот е загубил способността си да ги изненада, да биде удивление у тях. За това мотивцията на посивяващите хора няма как да не бъде все повече и долу – като на лпинист, който е обречен да стои в бзовия лагер и никога не му се открие възможност да шурмува върху. За това идва ден, когато той си казва, че върхът не е за него и не му остава друго, освен да се примири с положението.

Нека погледнем за мисълта към личността на Исус Христос, който ни е разкрит в Евангелията, за да видим *има ли нещо общо Неговото поведение с това на посивяващите хора*. Отношенията на Иисуса с Мъжик Му, Св. Богородица, с добър пример за изненадащо поведение. Да си припомним три момента от тези взаимоотношения: 1) събитията в Кан Галилейска (Иоан. 2:1-11); 2) моментът, в който Св. Богородица и „братята“ на Исус Го търсят, когато Той говори на събралото се в един къщи в Кан Галилея множество (Мат. 12:47-50 и др.); 3) по време на кръстните Му страдания (Иоан. 19:25-27). В първия случай изненадащото е, че Исус отго-

В рая н молб т н Своят м ѝк , след к то е изглежд ло, че не е твърде склонен
 г го н пр ви, при тов отгов ря изключително щедро, което по принцип ще бъде
 х р ктерно и з другите Му чудес . Във втория случ ѝ изнен г т ни е не по-м л-
 к , з щото зн ем к кво ув жение юдейското възпит ние, култур и з кон з свиге-
 телств т н родителите; Иисус също к зв , че не е дошъл г н руши з кон , г
 го изпълни. Въпреки тов Той изобцо не излиз от къщ т , в която проповягв , з
 г се срещне със Своите близки. Очевидно е, че неизлиз нето Му отт м не може
 г бъде прир внено с липс н почит, к кто бих сметн ли мнозин . В третия слу-
 ч ѝ сме удивени, че в р зг р н н ѝ-тежк т битк в живот н Христос, ког то
 ст в гум з сп сението н свет от грех , Той не з бр вя г помисли з Своят
 м ѝк и г я повери н грижите н любимия си ученик постол Йо н. Но ням з що
 г се удивяв ме толкова , ко сме опозн ли донякъде х р ктер н Иисус, четейки
 Ев нгелият : вече сме дост сигурни, че Той ням г з бр ви нужд ещите се дори
 при н ѝ-трудните обстоятелств н земния Си живот, именно з щото е Иисус,
 Сп сителят. И трите Му ре кции, които припомних н кр тко, с спонт нни, те
 излиз т естествено от Него, в тях ням предн мереност, н гл сеност.

Озн ч в ли тов , че з г се сп сим от посивяв нето, трябв г се стремим
 основно г изнен гв ме хор т , г вършим нещ т спонт нно, без много-много
 г му мислим? Не бих к з л, че Христос е отменил елемент н предвижд не,
 н „пресмят не н р зноските” в н шия живот, ин к не би р зк з л н Своите
 слуш тели притч т з човек , който иск г съгр ди кул и трябв г си н п-
 р ви сметк ще му стигн т ли силите и средств т , з г я з върши (Лук. 14:28-
 30). Ако просто се стремим г бъдем естествени и спонт нни (з г не бъдем
 „сиви”), твърде вероятно е г не ни се получи. И г з прилич ме н хор т ,
 които се шегув т, з г бг т оригин лни, не з щото в конкретн т ситу -
 ция шег т е н ѝ-добрият н чин г се пок же няк кво несъответствие, г се
 р зкрие определено измерение н действителността , което ин к би ни убягн ло.

Християните з почв т г посивяв т тог в , когато *стремежът към истината*
у тях се откъсне от останалите две съставки на „триединството”, за което
говори Христос: „Аз съм пътят и истин т и животът” (Ио н. 14:6). Божият
 Син не е дошъл н Земят просто г ни к же истин т , но г я въплъти, г я
 н пр ви „зрим ” и достъпн з н с, тя не може г се сведе до определен обем
 интелекту лно зн ние, предн зн чено з усвояв не. По-голям т ч ст от „усво-
 яв нето” н истин т е предвидено г ст в пътьом, „в кр чк ”, ко мог т к
 г се изр зя. Ког то човек върви по пътя н вяр т , той не „з мръзв ”, не „з -
 стив ” в определено положение или състояние, продълж в г се р звив к то
 личност, въпреки че е н мерил истин т . Пътят, по който се гвижи, е тесен,
 но би трябв ло г р зширяв хоризонт му, з щото води н горе, глед нето
 от високо предпол г г вижд ш н г лече. Не би трябв ло и с мотото вървене г
 е дос дно, з щото християнинът не върви с м по пътя, з едно с н ѝ-жив т
 Личност във вселен т . Изобилието от живот в т зи Личност е толкова го-
 лямо, че ням к к г не „прелее” и към н с, опитв щите се г вървим с Божия
 помощ по пътя към небесното ц рство. Дори г сме се з стояли твърде дълго
 н едно място, не бив г губим н гежг : им ме любящ Спътник, който е готов
 г ни помогне – г отуп ме пр х от себе си и г продължим н пред – с Него.

Луциан Бартковяк, отец възкресенец
Centro Aletti, Рим

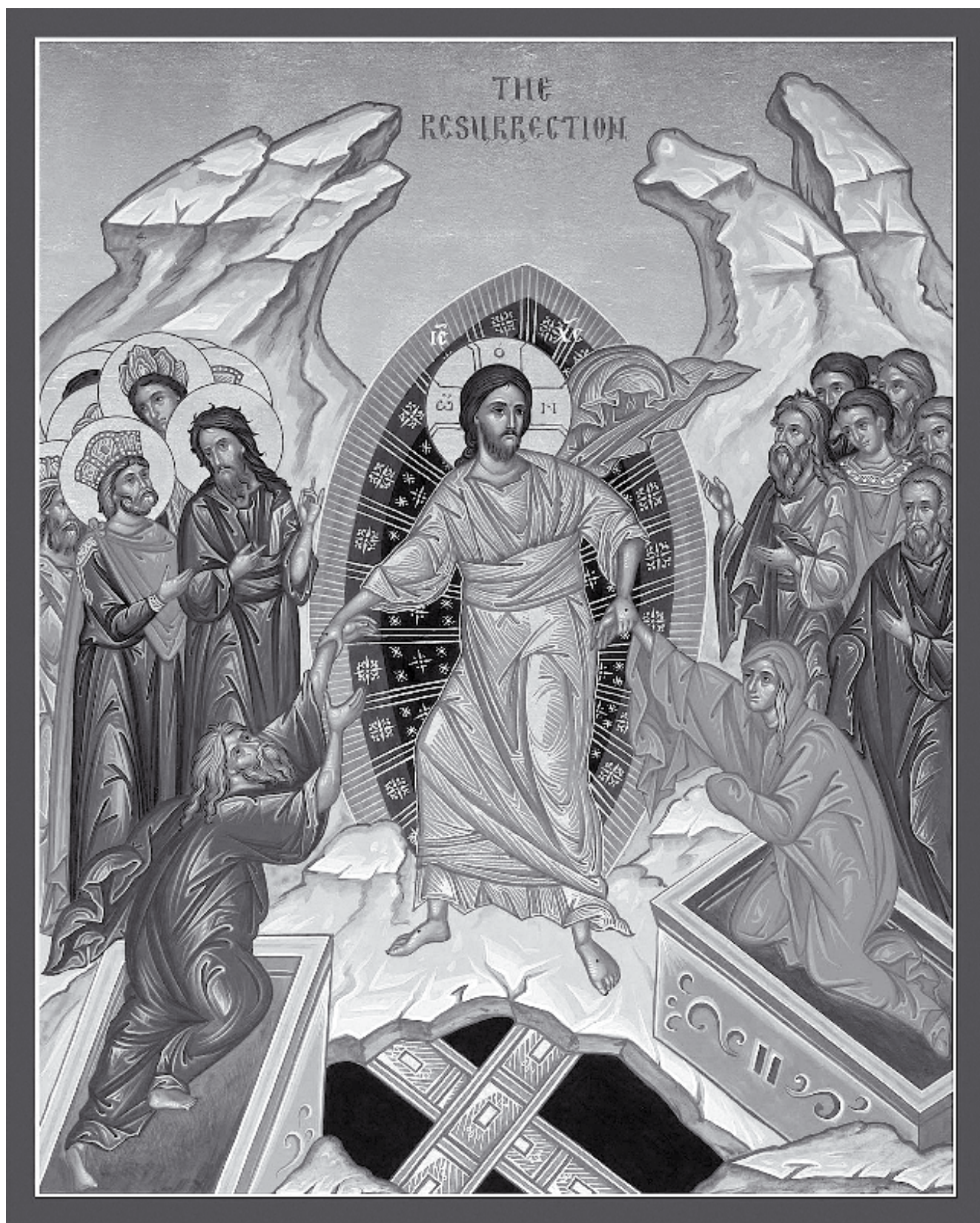
ИКОНАТА НА СЛИЗАНЕТО НА ХРИСТОС В АДА

Иконата, рибарският иконографски тип „Невидимия, който става видим“, се формира и развива в орбитата на литургията и патристичната теология, която приема конкретни иконологични образци, като нечуждо устно новени в традицията на византийския Изток. Затова, когато искаме да вникнем в нейната „сърцевина“, да разберем и прочетем нейното съдържание, винаги трябва да имаме предвид нейния литургичен контекст, изразен в ризородните обреди, многобройната патристична литература и силно развитият монашески духовност, които оформят и изразяват християнската идентичност на източните Църкви през първото хилядолетие. Основен израз на това съзнание без съмнение са първите символизиращи, също и догматичните христологично-тринитарни формули, които още от първите векове са съпроводени от патристична експресия.

Истината за вярата в Христос, който в тайнството на своята божественост слиза в гроба, предствлява основната съдържанието на християнското проповядване. Смъртта, слизването и пасхалните христофани¹ на Възкресения Иисус като Неговото Възнесение, това е един и същ Пасха – Кръщение – „мистични двери“, които въвеждат човек в общение с Бог, в тайнството на Светата Троица. Източното богословие назовава това с името „обожение“ (Θέωσις, θεοποίησις), християнизирания човек, процес, който, за да се реализира в своята пълнота, изисква целия човешки живот.² В този контекст византийската пасхална литургия започва със зареца през Великия пост иконите на: „Мистичния Жених“, т.е. на Христос, измъчен от страданията, с трънен венец, в пурпур с тръстик в ръце; иконата на кръст – Голгот, издигната в центъра на храма през Великия четвъртък и петък; в същото време се почита Псалтицата – изрисуван върху псалтирната икона на Христос, положен в гроб, мъчливото псалтир – единственият свидетел на Възкресението, който, поставен през Великия съботен сутринен светия престол в олтар, остава там през цялото пасхално време. В нощта на Пасха централно място на всички тези икони заемат иконата на Слизването, след четиридесет дни – иконата на Възнесението. На иконата, след всички тези свещени изображения, когато приключва литургично пасхалният период, централното място в храма заемат иконата на Светата Троица, наричана често „иконата на иконите“.

¹ Христофания – явленията на Христос (от гр. явленията [phaneia]). Б. п.

² Zizioulas, Ioannis. *L'essere ecclesiale*. Edizioni Qiqajon 2007, 55-69; Špidlik, Tomáš. *La spiritualità dell'Oriente Cristiano*, Manuale sistematico, Pontificium Institutum Orientale, Roma, 1985, p. 42-43.

Ако иконата на Пресветата Троица е наричана „иконата на иконите“, тъй като пръскива и представя истината за Бог, „любовен в човек“, по който не е мислен Евхаристията в новия век (еон), изглежда възможно иконата на Слизнето в гърците и Възнесението да бъдат наричани също „иконата на иконите“, защото по който за истината за човек в неговите духовно и телесно измерение, призван да учи став във вечна слава на Бог. Двете теми създават единство, в което човекът – дух и душа, изведени от Шеол, и тяло, изведено от земния гроб – „издигнат“ до висотата на Божията слава.

Недостъпността, характерна за божествената изключителност на небесната мандорла³ на Космоса и Пантакратор, е „прекъсната“ за винаги от самия Христос, Въплътеното Слово. Божият Син в двесте икони („Слизнето в гърците“ и „Възнесението на небето“) със своето богочовешко стъпало ризикува вярта, отвръща „процеп“ в „зиг“, отделяйки единствено от другото. Откъдето Неговото преобръщение бого-човешко тяло се намира в единството на Отец, тези върти за винаги остават отворени за всеки.

Като вече беше казано, двесте икони представяват отпращан пункт през първото време на литургичния календар, където е времето на Пасхата, без което няма християнство, съгласно думите на св. Павел от Първото послание към коринтяните: „Ако пък Христос не е възкръснал, то пръзна е и нашата проповед, пръзна е и вашата вяра“ (1 Кор. 15,14).

Като християнският Изток, така и християнският Запад откриват в Пасхата – такова теологичния извор на собствената литургия. Същевременно тези двесте триптихи още при първото повърхностно вглеждане не в тях я тълкуват прълично. В литургичното пръзненство и изкуство на Запада от второто хилядолетие все по-често отпращаният пункт е „самият“ фигуриращ Христос, излизайки от гроба, възкръсналия, където са могли да срещнат всички новозаветни свидетели на пръзния гроб. Същевременно Изтокът отговаря по чести и съзерцава великопътнично-съботната тишина на Христос, слизайки в гърците, обкръжен от очакващите го „осъдени“. Докато за светна латинската култура от Късното средновековие отпращан пункт за великопътничната и великосъботната литургична тишина е почиването в гроба мъртво тяло на Господ, очите на източните Църкви съзерцават божествеността на Христос, която нахлува в пространството на смъртноносния Х век. В центъра на пасхалната литургична възхвална Ориентация се намира иконата на Словото, което, като ризикува гверите на смъртта, влизайки в гърците, за да изведе от него Адам и Ева, постъпвайки на члота на спасението човечество.⁴

³ Мандорла – в иконографската практика се изобразява като сияние в овална форма, източено във вертикално направление. Изразява вечната слава и сила Божия, което го свързва и със старозаветното Божествено начало. Най-често в мандорла е представен Христос, понякога Богородица, по-рядко светци. В иконопистата откриваме различни видове мандорли – кръгли, полукръгли, изнесени в горния край на композицията, с форма на бадем, изтеглени по вертикалната ос или елипсоидни с остри горен и долен край. Специалистите я определят като йерархично най-важния елемент в иконата, който редом с нимба е основополагащ при изграждането на композицията. Б. р.

⁴ Ханс Урс фон Балтазар пише за това по следния начин: *Когато западните икони ни показват Христос, възкръсващ самотно, Изтокът ни позволява да забележим сотерийно-обществената страна на спасителното дело. То се извършва не иначе, а чрез антиципационно преместване на събитията от Великден за Велика събота чрез смяна на обективния и пасивен триумф в триумф субективен и активен.* Hans Urs von Balthasar. *Teologia Misterium Paschale*. WAM, Kraków. 2001, p. 174.

З това го се възглед ме по-отблизо в иконата, за която известният полски иконограф и мислител проф. Йежи Новшелски казва: *Слизането до пъкълата е икона символична и затова е икона на смъртта на Исус на кръста и същевременно на слизането Му в ада (Хадес). Освен това тя е също и икона на Второто пришествие на Христос. Тя е икона на реализираната есхатология. Това не е реалистична икона, а символична, и наистина това същност не е икона, а символично представление.*⁵

Като анализирал ме с годиния по-горе ключовата „многофигурна“ композиция на тази икона, е лесно да се рече, че нейният център и доминантен е динамичната фигура на Христос в мандорлата, разположен на пресечниците на двете оси, вертикалната и хоризонталната, между двете измерения на съществуването, духовно и физическо.

Вертикалната ос, това е пространството между рая и „подземния свят“. Това с символични образи на духовната реалност. Светлите върхове на обръчите в перспективна скала, пронизващи често златното небе, това е образ на реалността на Бог, духовен връх, есенцията на съществуването, към която Първородният Син, Въплътеното Слово води човечеството. Антиномично – под нозете на Исус виждаме изкъртените дъвери на Бездната, носещи се над черната пропасти на смъртта; макар че това все още не е „новозветният“ го, това е небитие, забравено място на вечен златен твор, в което, изглежда, не съществува. Реалността, на миналото се под Христовите нозе, е отрицателна Бог и истинското призвание на човек. Ако златното небе с извисените скални върхове е знак на „величието на Бог“, то мракът на глината принася смъртта и митично-покрифния цар на подземното Хадес. Това, което е съществено, е, че дори възкръсналият го не влезе в това пространство, Той не става негов дефинитивен елемент, се носи над него, като стъпалото на „орлицата“, извеждайки всичко възможно, за да бъде то откъснато от това смъртоносно небитие. Човечеството, спящо в образите на Адам и Ева, сътворено от Бог по подобие на Христос-Божествен Първообраз, също не предствява дефинитивен част от този подземен свят. Христос го спящо със силния жест на изтегляне, „изтръгване“ от прегръдката на смъртта и го притегля към Себе Си. Това, което е спящо, влизва в пространството на Неговата мандорла, на Неговото съществуване, и е отпривено към вечното небе.

Елементът, изразяващ това послание, както във всяка икона – е в неговия, изписан с цвят – с именно цветовете. В каноничната палитра на иконата златното и пурпурното с винги знаменателно присъстват на Бог, на божествеността. Това с цветовете на Бог рагехселенсе. Лекото, обожествено със златното небе слиза към тъмното подземие. Черното, тъмнокафявото, виолетовото в същия този ключ са в тези цветове на смъртта, небитието, несъществуването, но също и на скръбта и безнадността. А между тях са синьото на мандорлата и белият силует на Христос-Словото. Лазурното, ултрамаринът са знак на Космоса, на неограниченото пространство, тинята на безкрайния живот. Изтъкването от златното на звездите и лъчите на Христос, мандорлата подчертава

⁵ Podgórzec, Z. *Rozmowy z Jerzym Nowosielskim*. Kraków. 2009, p. 87.

В неговата всеобхватност, властването му е всичко. Тук, така както и в иерархичния тип на византийския Панагортор, се запознаваме много конкретно с грънците – в съгласие с Евангелието за Боготъш и Лазар – между съществуването в Бог и небитието в смъртта. Логосът владее всичко, всичко пронизва, както го запознаваме живо в себе си.

Струва си също да отбележим, че мандорлатът на Христос от иконата на Слизане в гора, католично срещан също и в иконите на Преображението, Възнесението или на Успение Богородично, често се състои от всепохватен монохромноцвет. Колкото „по-дълбоко“, толкова цветът става по-интензивен. Това е израз на трилистния мисъл, подчертан в щифта, че Бог никога не може да бъде докато опознат. Третият на Светата Троица е „недостъпна релност“, която се открива човек единствено в Христос. Това е подчертано от цветната неговите одежди. Бялото в езика на иконата, това е цветът на вярата, цветът на това, което е невидимо и което се възприема със сърцето. Да изповядваш вярата в Христос, това е да се облечеш в светецът бялост на Творка, както биха могли гръците исихастични⁶, или на новото да се облечеш в грехът на слъщата, която е останала от Христос в момента на кръщението му в Йордан и е да генерира всеки, който със сърце приема пасхалната вярата.

В сирийската духовност от първите векове Слизането на Христос в гора заема централно място, особено в творчеството на св. Ефрем Сирийски⁷. Ако разгледаме иконата се поставя в центъра на литургичното тържество на Пасхата, която за християните е нощта на кръщелното Третьство, то бялото на силуета на Слизания в гора Христос добива допълнително значение, както в иконата на кръщелния храм. В същия контекст трябва да разгледаме иконата на Кръщението на Господ, която, както иконата на оголването на Спасителя и Слизане в „течен гроб“, изразява същото това съдържание. Да се върнем обаче към споменатата по-рано линия.

Вертикалната ос, това е духовната ос, разположена между пространството на съществуване и небитие. Тези ос носи в себе си духовно-морално послание: човек е сътворен, за да живее, за да се възнеса чрез духовната синергия (сътрудничеството) с Бог в Третия на Светия Дух към висините на Богочовек, за да се окъпе в слъщата на Божията благодат, към която го освобождава Христос, и да придобие в себе си първичното призвание, ставане обръщение Божествената Първообраз, който е Христос.

Хоризонтът, това е историческо-спасителната ос, физическа, материална. Нейното съществуване се подчертава от плеядата от разветвени личности, които излизат да посрещнат Слизания в гора Христос. Можем да останем с впечатлението, че тези хора не са грехът на Възкресението на Христос. Изглежда сякаш те съставляват, свидетелстват, излизат и извън пространството на това, което в иконата е и-вжано, сплитането на гланието на Новия и Стария

⁶ Meyendorff, John. *Święty Grzegorz Palamas i duchowość prawosławia*. Lublin 2005. p. 36-42.

⁷ Brock, S. *La spiritualità nella tradizione siriana*. Lipa, Roma. p. 59-60.

Аг м, н Христос и Предците. З „уч стието” им в съгб т н първия родител припомнят често, м к р и не вин ги техните собствени гробове. Поняког кр и с ркоф зите н първите родители мог т г се з бележ т също гробовете н ост н лите личности, предст вени н икон т . Мог т също г се срещн т икони или стенописи, н които всички се н мир т в един и същи гроб.

К кто вече беше к з но, обр зите в икон т с н всички тези, които с слезли в г преди Христос, чието множество символично з тв ря фигур т н св. Йо н Кръстител, предшественик н Господ не с мо в измерението н земното Му въплъщение, но и в смъртното Му слиз не в г . Св. Йо н Кръстител слиз в г преди Христ , з г проповягв близкото вече сп сение. Тов е ст роз - ветн т Долин н Йос ф т (Кегронск голин), мистично място н оч кв не, изходът от което води до зл тните гвери н новия Йерус лим, които с въплъщение н с мия възкръсн л Господ.

Струв си н тов място г си припомним, че в п тристичн т тр гиция много често въпросът към св. Йо н Кръстител от Ев нгелието н св. М теи „Ти ли си този, който трябв г дойде, или друг трябв г оч кв ме” е ситуир н именно в г (св. Григорий от Елвир , св. Йо н Зл тоуст и др.)⁸. Т к к кто н земят в момент н кръщението н Христос Йо н изповягв своят вяр и Го предст - вя – въвежг във свет , същото пр ви и в „з твор ” н Х гес, к то често го изр зяв чрез жест н ръцете: предст вяне и з стъпничество – deesis.

Слиз нето н Христос в г изр зяв пр ст р т п тристичн идея з СОЛИДАРНОСТТА н Бог с човек в негов т смъртн съгб . Безгрешното Слово н Бог , Логосът, Синът Божи сп сяв човек , бидейки солиг рен с творението, т.е. к то уч ств бсолютно в историят н свет . Бог не си спестяв нищо, з г н мери Аг м. Ст рият текст н великосъботн т литургия н Изток възхв ляв Творец с думите: търсеше Аг м, и к то не мож г го н мерш н земят , слезе в г , в смъртт ...⁹

Колкото вертикалн т ос, изглежг , припомня з преобр зителн т сил н Божиите енергии, които в тр гицията н исих зм с основен елемент н сп сяв щ Божия същност н въплътеното Слово, толкова хоризонталн т ос пок зв Христос сред н мир щото се в г , в смъртт човечество. Божият Син е ч ст от всичко тов , което се н рич човешк природ (сп сително всеединство, к кто бих го н рекли предст вители н руск т богословск тр гиция) и се съединяв с нея в н й-гр м тичния и тр гичен момент н смъртт . В Своя Син Творецът ост в верен н човек с цен т н отк зв нето от с мия Себе Си, съгл сно думите н св. постол П вел: *Ако ние сме неверни, Той остава верен, защото не може да се отрече от самия Себе Си* (2 Тм. 2:13).

Ост н дух и ост н тялото се пресич т в мястото, където се явяв Логосът. И именно тов място е Неговото н й-пълно изявяв не. Н тов място тетр гр мът,

⁸ Chialà, Sabino. *Discese agli inferi*. Edizioni Qiqajon, 2000, p. 25-29.

⁹ H.Urs von Balthasar. *Teologia Misterium Paschalnego*. WAM, Kraków 2001, p. 152-161.

к нонично впис н в нимб н Исус Христос, придобив цялостен смисъл. Той, Богът, Сп сителят, е ключ н всичко, което съществува и което не съществува . Този смисъл н икон т се обяснява в текст от Пролог н св. Йо н, който съгласно ст р - т литургичн тр диция се чете във всички източни литургии в п с х л н т нош:

В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало. В Него имаше живот, и животът беше светлината на човеците. И светлината в мрака свети, и мракът я не обзе (Йо н. 1:1-5).

Тов е „сърцевин т ” в посл нието н Ев нгелието. Именно з тов този фр гмент се чете в Литургията н П с х л н т Нош, също и в литургията н Рождество Христово, н рич н н й-често от Отците н Църкв т П с х н Рождество Христово – слиз нето н Бог , з г може г се осъществи възвисява нето н човек . Всичко тов се съдържа в зн ците и символите н р зглежд н т икон , в които сег иск ме г се възглед ме.

Символи в иконата „Слизане в ага”

Още Ев грий Понтийски (345–399) учи, че пр ктик т н духовния живот по м г г се открие ре лността н Бог , съгласно принцип , че който се моли, той също е богослов. По този н чин литургията н П с х т въвежда и обяснява гл вното посл ние н християнск т вяр : човек г си възвърне подобие то н Първообр з , г си възвърне изгубен т сл в , г се преоблече в невидим т туник н Божието осиновление, която Синът Божи ост ви във водите н Йорд н. Кръстени, т.е. потопени в П с х н Словото, г ст н т синовете в Син Божи и т к г вникн т във вечността н Отц .

Разрушените скали. Ск л т е преди всичко символ н сигурността и неизменността . Р зрушен т ск л н помня н животворния извор н вод , свърз н с историята н пътува нето н Мойсей и избр ния н род през пустинята . Тя ст в не с мо символ н Божият сил , способн г р збие всяка човешка сигурност, но също и символ н крехкостта н тов , което от перспектив т н човек изглежда неизменно. В сирийско- рменск т тр диция ск л т е също символ н духовн т сил , п тея (ἀπάθεια), плод н дълг вътрешн борб със себе си, с похотите, с пречките и жестокостите н човешк т същност.¹⁰ Ев нгелският р зк з н св. М теи (27:51-52) з р зчупв щите се ск ли в момент н смъртта н Исус, които срещ ме в пейз ж н икон т „Слизане в г ”, символизи р т „отворен “, „р зчупен “, „р збит ” от кръстн т смърт н Бог п ст н смъртта . Тов е нещо, което з вин ги променя съдб т н човек , неговото онтологично битие и съдб т н свет .

Сплетените длани на Новия и Стария Агам. Без съмнение жестът н Исус, хв н л з китк т пр отец Ага м, предств влява сърцевин т н посл нието

¹⁰ Špidlík, Tomáš. *La spiritualità dell'Oriente Cristiano*. Manuale sistematico, Pontificium Institutum Orientale, Roma, 1985, p. 234-235.

и иконите и смисълът на християнското проповядване. Защото китката, която е символно място на „биенето на живот“, открива истината, че в тайната на смъртта на Исус, в Неговото пълно съединяване със смъртния човек, прерастване от Адам, човекът получава вярата на новия живот. Съединеният в смъртта човешки живот на Христос въвежда човек във вечния божествен живот на Бог. Именно това означава символното прерастване на Писаниите на генезиса на Христовата смърт. Бог чрез своя първороден Син „прераства“ през човешката съдба, защото може човек да „прерастване“ през Христовата победа. Двете съдби се преплитат, тотално се съединяват. Тези в своите химни Ефрем Сирийски буквално поставя прерастването на Адам на раменете на Христос.

*Пастирът на всичко слезе, умали Себе Си
за да търси Адам, овцата, която се изгуби;
на своите рамене я носи, отнасяйки я:
Той се пожертва за Пастира на стадото.
Да бъде благословено твоето слизане!¹¹*

Покритата глава на Ева. Станала тя е едно с мъж си от гроба Ева често е покривана с покривта на главата. Това е припомняне за грешната слабост на човечеството, прерастване в личността на първия човек Ева, която със своята ръка откъсва плод от дървото на познанието, защото вкуси смъртта. Покритата ръка е прерастване, че никогда повече смъртта няма да докосне човек. Този иконографски символ на иконите изразява вярата в абсолютната новост на живота след Писанието, в който няма и не може да има вече смърт. Ева е нощно получава нов пурпурен одежд. Като първа Мария, по подобие на своята прерастване Мария Ева участва в Нейната слава, която е плод на Въплъщението. Новите одежди на Ева са знаци, че жестоката глава от раба на греховния никогда повече няма да се повтори.

Вериги и окови на Смъртта, опразненият Хагес. Апокрифните евангелия покриват Смъртта и Хагеса като персонализираните Сила и Пространство на тайната на прерастването. Тези две личности са дефинитивно свързани от слизането на Писанието на Христос – Словото. Хагес като пространство е отворен и опразнен; неговите гверии са разбити, неговите жертви са освободени. Смъртта е за сегашната отзвучаваща окончателна сила. Овързана с оковите на временността, тя губи пълната си власт над човечеството. Става само временна, така както е временна личността на този мъртвен свят. Символна това е прикованият с вериги или желязо Сатана, също всякакви видове окови, вериги, букви, пирони, гвоздеи, които ни припомнят освобождението на човек от силата на Злото. В посланието на иконите злато винаги е персонална личност.

Етимазия и обожаване на Кръста на Върха. Мотивът, който не винаги се появява в иконите „Анастасис“, макар че е технически неканоничен елемент, е три-

¹¹ Efreim il Srio. „L'arpa dello Spirito“, III – *Inni sulla Resurrezione*, n.I; Lipa, Roma, 1999, p. 37.

умфът на Кръст. **Етимазията** (от гръцки *hetoimasia* – приготвяне) изр зяв есх тологичното оч кв не н идв нето н месе нското време, в което ще се изпълни всеобщото възкресение, съдът и възц ряв нето н вечн Евх ристия. Етим зият изр зяв също възхв л н Кръст, който ст в инструмент з сп сението, з освобожд в нето н човечеството. По същия н чин трябв г се третир също и Кръстът, който к то зн к н сп сението гържи в своите ръце слиз щият под земят Сп сител. Към по-рядко срещ ните се отн ся мотивът н небесния Йерус лим с н мир щия се вътре добър р збойник, който гържи Кръст. Съществува т също и други, още по-редки и б зир щие се н покрифите изобр жения, в които Кръстът е носен от добрия р збойник след Исус. Т квв мотив също може г се срещне и при з п дните творци.

Изтръгване на вратите на Хагес. Трябв също т к г се обърне вним ние н изтръгн тите вр ти н Х дес, които под нозете н Исус Христос прием т форм т н кръст. Можем г р зтълкув ме тов с логик т н типичн т ви-з нтийск нтиномия, в която Кръстът, ст в йки инструмент н сп сителн - т смърт н Христос, носи живот н умрелите и убив Смъртт – „със смърт Смъртт победи“, к кто обикновено пее в п сх лния троп р християнския Изток.

Заключение

В з ключение бих иск л г обърн вним ние н необходимостта от провежд не н по-з дълбочени изследв ния н г процес, който въвежд в п леохристиянск т иконогр фия теологичн т тем н слиз нето в г, толков силно при-съств щ в християнск т литератур от първите столетия¹² (н пр. пророк Д ниил в пещер т н лъвовете, п три рх Йосиф в кл генец). Стойностно би било г се проследят ет ните н този процес, първообр зите, също и р зликите в з п зените до днес н й-ст ри предст вания н този иконогр фски тип.

Струв си г се з мислим също н г п сх лното посл ние н ост н лите икони, създ в щие пр зничния ред в иконост с. Особено иконите: „Рождество“, „Кръще-ние“, „Преобр жение“, „Възнесение Христово“ и „Успение н Свет Дев М рия“, които иконогр фски се б зир т н подобен ключ, к кввто е използв н в икон т „Слиз не в г“. Изглежд, че и тези икони притеж в т изключително п сх лен х р ктер. К кто пише Пол Евдокимов: „Светостта н тов, което е човешко в Христос, произтич не с мо от съединението Му с Логос, но също и със Све-тия Дух, който слиз върху Него. Постепенното преобр жение се приключв с Епиф ният, която е Негов т личн Петдесетниц и която ст в видим в

¹² Достатъчно е да си спомним, че само в Новия завет намираме 8 цитата, отнасящи се към обсъжданата тема: 1 П 3,18-19; 1П 4,6; Мат. 12,40; Мат. 27,51-52; ДА2,24; Рим. 10,3-8; Еф. 4,7-10; Откр. 1,18. Тази тема се появява също в апокрифните текстове, особено в Евангелието на Никодим: като параграф на вярата се среща също в много символи на вярата от IV век (Никея-359, Константинопол-360, Аквилея-404, Арл-543, Толедо-633, псевдоатанасиев символ от Quipтше, Римски – VIII век, или в изповядването на вярата в кръщелните източ-ни литургии на александрийската традиция – коптската и етиопската). Своего присъствие обозначава също в строго литургичните текстове на галиканския обряд от VIII век и цялото богато наследство на почти всички Отци на Църквата. Sabino Chialà. *Discese agli inferi*. Edizioni Qiqajon 2000, p. 10-20.

геня н Преобр жението и Възкресението”¹³. Следов телно може г се к же, че Христос целият ст н з н с П с х във всички моменти н своя живот сред н с.

Тропар за празника на Възкресение Господне

*Христос възкръсна от мъртвите,
като със смърт смъртта умъртви и на тия,
които са в гробовете, живот подари.*

Стихири към псалм 140, изпълняван в пасхалната нощ:

*Елате, да се поклоним на Божието Слово, родено преди векове от Отец,
въплътено в Дева Мария. Понеже страда на кръста, беше погребан,
както и сам пожела, и възкръсна от мъртви-
те, спаси мен, заблудения човек. (...)*

*Чрез твоя кръст унищожи клетвата, имаща начало в дървото,
чрез Твоето погребение унищожи властта на смъртта,
чрез Твоето възкресение освети човешкия род,
затова Ти пеем: Дарителю на милост, Христе, „Боже наш, слава на Теб!”*

*Пред Теб, Господи, се отвориха със страх дверите на смъртта.
Като Те видяха, се уплашиха вратите на ада, за-
щото Ти строши бронзовите врати,
изтри железните окови, изведе ни от тъмнината и затвора на смъртта,
и нашите вериги разкъса.*

Св. Ефрем Сирин, химн от Сирийската литургия:

*Като ловец на перли се потопи в Ада,
за да търсиш твоя образ, погълнат от смъртта;
като клетник, достоен за съжаление, слезе
и изследва бездната с умрелите;
Твоето милосърдие беше възнаградено,
щом видя на Адам възвърнатото стаго.*

¹³ Evdokimov. P. *Cristo nel pensiero Russo*. Citta nuova, Roma, 1972, p. 27.

Ивайло Борисов

ЗА ПРОЦЕСА НА ТЪЛКУВАНЕ (ЕКЗЕГЕЗИС) ВЪВ ВИЗАНТИЙСКАТА МУЗИКА¹

Пог определението византийскa музика се рe збирa глaвно духовна музика на Византийската империя (330–1453 г.) и освен това поствизантийската и новогръцката църковна музика. Византийската музикална традиция е изцяло вокална – за хваление на Бог се използват само човешкият глас.

Тълкуването е процес, свързан с разбиране, интерпретация, превод, превъплъщение. Нуклеусът на процеса на тълкуване се нарича екзегетика (εξήγησις – обяснение, изложение, тълкуване). Екзегетиката е нуклеусът на тълкуването на текстовете и литературните произведения с цел да се открие смисълът, който е вложен в тях от автора. С думата εξήγησις, придобилата днес технически термин, се означава тълкуването на съчиненията на класическите автори, тълкуването на древните закони, така също и дейността на оркулите, които съобщавали на хората предсказанията на боговете.² В областта на теологията се изучават богословските дисциплини старозаветна и новозаветна екзегетика, за които в наши дни се съставя тълкуването на Св. писание на Стария и Новия завет.

Възниква въпросът – коя е точката, в която тези разностранни феномени, византийската музика и тълкуването, намират допир?

Известно е, че „свещенството на възржето на българските народи се проявява в кономерно и редица значим промени в църковната песенност. Започва процес на ново претворяване на богослужбните мелодии“³. Именно това претворяване предствлява музикалното тълкуване.

Исторически погледнато, в жанра фактор в процеса на музикалното тълкуване играят съответните невмени нотации, за които посредством тях се осъществява „въплъщението“ на църковните мелодии. Във византийските невмени нотации могат да бъдат разграничени следните четири типа: палеовизантийски нотации (X–XII в.), средновизантийски нотация (от около 1150 до 1400 г.), късно- и поствизантийски нотация (от около 1400 до около 1818 г.) и Християнски нотация (от 1818 г. до днес)⁴.

¹ Авторът благодарен на г-н Асен Атанасов за съдействието при изготвянето на статията.

² Срв. Царев, Г. *Задачи, методи и принципи на новозаветната екзегетика*. – В: Духовна култура, кн. 2, С., 1980, с. 1 – 8.

³ Тончева, Е. *Българска музика отпреди 600 години... За непопулярните проблеми на популярния Йоан Кукузел*, Народна култура / 2, № 39, 25 септември 1976, с. 2.

⁴ Срв. Флорос, К. *Въведение в невмознанието. Средновековни нотни системи*. С., 2006, с. 44.

Църковномузикалното проявление в творчеството на поколения мелурзи (църковни композитори), е спонсорирано от идеята за трицифрния в нейното същностно проявление. През късноримския период се появяват творбите на св. Йоан Кукузел и неговите съвременници и преки и следници (XIV–XV в.). Тези композиции бележат нова линия в историята на църковния музик – появяват се различни песнопения (в т.ч. кратими – проявление на безсловесни срички като териреми), които имат за основ трицифрното мелотворение, преработено в силно орнаментирани творби с богата звучност и широк тонов обхват. Това е времето на процъфтяването на византийския музик – тя бележи недостижими височини на композиционно, изпълнителско и нотационно равнище.

От XV в. на първо място църковното пение не е на висотата от предишните столетия. Османското робство оказва своето негативно влияние върху художествените плодове на Християнския църковен. През този период творческият извор на свещените изкуства до голям степен „пресъхва“, църковните музиканти се съсредоточават главно на следното мелодическо богатство. В това отношение тонските монотонни изигранията в жанра за съхранението на църковния музик.⁵

Атонският полуостров „е едно от малкото места по света, които могат да се похвалят с непрекъснат музикален трицифр, устен и писмен, проследим повече от хиляда години назад във вековете“⁶. През Балканското възрождение „първи центрове на обновителните процеси стават манастирите“. В тях „се проявяват и проявяват идеите на музикалния екзегезис“⁷.

Прието е на члото на музикалния екзегезис се отнася към XVII в. Първият, който се занимава с такъв неустойчив песнопения, е Баласис Йереу. Той е имал свещенически си изпълнявал длъжността номофилкс към Вселенската патриаршия.⁹ Става ясно, че от XVII в. на първо място мелурзите търсят съвременен прочит, такъв не на музикалните произведения на предшествениците музиканти. А това такъв не е свързано с нови музикални решения – нещо, което е проследимо и един по-различен път. Този пример претворява не само песенния репертоар на късноримския музик се оказва свързано със стилистически промени, отграничаване „стар“ стилистически план (наричан в късноримския колутии *paleon, arhaion*) и „нов“ или новокомпозирани стилистически план (определен като *neon* в изписаните му документи).¹⁰ Манастирски Христов

⁵ Срв. Богоев, М. Учебник по източно църковно пение. С., 1992, с. 9-10.

⁶ Кономос, Д. Музикалната традиция на Атон. – Християнство и култура, бр. 3 (60), 2011, с. 154. На Атон има наличие на богато ръкописно творчество, включително и музикално такова. Според Кономос едва 13,5% от откритите музикални ръкописи, които са около 3000 (90% от тях са от XVI в. и поствизантийската епоха), са проучени от музиколозите. Срв. Кономос, Д. Цит. съч., с. 154-155.

⁷ Хърков, Ст. Църковнопевчески школи – средища на българското църковно пение през Възраждането. Българско музикознание, 2007, 3-4, с. 213.

⁸ Номофилаксът е бил първи между духовниците и е седял от дясната страна на патриарха в синода.

⁹ Статис, Г. Баласис. Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия) – In: <http://www.pravenc.ru/text/77420.html>.

¹⁰ Williams, E., *John Kukuzeles Reform of Byzantine Chanting for Great Vespers in the Fourteen Century*. Ph. D. Thesis. Yale University, 1968, 144, 212. Цит. по Тончева, Е., За „плетение словес“ в музиката на византийско-славянската културна общност през XIV в. – Българско музикознание, 1981, 4, с. 43.

(XV в.), един от последните мелотворци и теоретици на късновизантийската епоха, усещаността от „напретивостта небрежност“ и „погрешно схващане и тълкуване“ на църковната музика, която по това време е подложен на промяна.¹¹ С мията Хризостом използва тълкуването на музиката като прием. В своята *Голяма теория на музиката* Хризостом Мидийски (†1843 г.) свидетелства, че Мидийски Хризостом е написал музикален ръчник, с който се противопоставя на съвременниците си – учители по музика, които отделяли внимание на количественият строгост на мелодията, без да спазват изискванията за нейното качество.¹²

Може да се допусне, че мидийският отнесен към XVII в., елементът на тълкуването на музикалните произведения е съотносим и към предходните епохи на промяна в музиката и нотацията. Защото всяка нотация има своя специфика и способност за фиксиране чрез съответно графично изписване на знаците.¹³

През XVIII в. са предприети три опита за реформиране на византийската невменска система, все по-законна музикална екзегеза. И трите опита не успяват да достигнат до съответното задоволително ниво на универсална личност.¹⁴

Първият от тях е дело на Йоан Трезунтски (протопсалт¹⁵ и Константинополски патриарх от 1748 г. до 1765 г.). Вторият опит е свързан с името на Петър Пелопонески (Лампадари¹⁶ и Константинополски патриарх от 1766 до 1777 г.). Петър Лампадари, който „се счита за най-голям предствител на музиката за времето си“¹⁷, е написал много песнопения със съставен от него нотация. Третият неуспешен опит е на Яков, протопсалт и Константинополски патриарх от края на 1789 г. до 1801 г.¹⁸

Други познати творци екзегети от XVII и началото на XIX в. са протопсалтите Константинополски патриарх Панают Халочлу, Дидас¹⁹ и Петър Византиец²⁰. Първият от тях – Панают, е учил музика във Ватопедския манастир на Атон при монах Димитър, тъй като в началото на XVIII в. в Константинопол не е имало добри професионални певци.²¹

¹¹ Conomos, D. *The Treatise of Manuel Chrysaphes, the Lampadarios*. Ed. D. MMI, Corpus Scriptorum de re musica, Vol. 2. (Wien, 1985), p. 37. Цит. по Михайлова, Д. *Изпълнителски аспекти на византийското пеене по трактати от XIV-XV в.* Българско музикознание, кн. 2, 2004, с. 90-91.

¹² Хрисант. *Голяма теория на музиката, съставена от Хрисант, архиепископ на Дирахий от Мадит*. Превод на български език по изданието на Панайотис Пелопидис от 1911 г. Д. Кирков, А. Атанасов, София, 2007, с. 148.

¹³ Така например руският музиколог Е. Герцман твърди, че макар човекът да не се е променял физиологично през различните времена, разбирането му за музикалното пространство се е променяло. Вследствие на това всяка нотационна логика отразява определено музикално мислене.

¹⁴ Динев, П. *Ръководство по съвременна византийска невмена нотация*. С., 1964, с. 18.

¹⁵ Първи певец, ръководител на десния клирос (храмова певница).

¹⁶ Ръководител на левия клирос.

¹⁷ Богоев, М. Цит. съч., с. 93.

¹⁸ *Archon Archcantors of the Great Church of Christ*. – In: <http://www.ec-patr.net/en/psaltai/protopsaltai.htm>.

¹⁹ Сръб. Хрисант. *Голяма теория на музиката...*, с. 149.

²⁰ Пак там, с. 151.

²¹ Пак там, с. 152 Вж. бел. 5, 6 и 7.

М к р че „б лк нските пр восл вни н рогд р звив т музик лния екзегезис съвместно”²², от гореизложените ф кти ст в ясно, че екзегетическият подход към ст р т музик се проявяв в пълнот в недр т н Конст нтинополск т п три ршия. Всички музик нти, опит ли се г говед т офици лно невменотом писмо до по-голям яснот , с служители н П три ршият . Тов пък от своя ст р н н мир логически и кулмин ционен з вършек през 1814 г. в делото н н ъ-големите позн в чи н църковн т музик з времето си – митрополит Хрис нт, Хурмузий Книгохр нител и Григорий протопс лт. Те изр ботв т Новия н литичен невмен метод, който се счит з н ъ-съвършен т невмен нот ционн систем . Чрез този метод музикоучителите р зтълкув ли и превели н създ ген т от тях систем з писите н мелотворците, творили със ст р т нот ция. Интерес предст вяв ф ктът, че с мотом тълкув не н музик лн т тък н се е р звив ло и пред в ло от поколение н поколение църковни музик нти. Т к н пример Петър Л мп г рий тълкув произведеният н по-ст рите м ъстори, пък неговите произведения н свой рег с тълкув ни от трим т учители Хрис нт, Хурмузий и Григорий. В с мия процес н тълкув не се н блюг в континуитет, опрян върху музик лн т тр гиция.

Трим т учители от 1814 г. редуцир ли броя н хирономичните зн ци з дин мик до 6, срещу около 20 в късновиз нтийск т нот ция. Н м лен е и броят н ритмичните зн ци, интерв лните с уточнени в ритмичн т си функция (вкл. при комбинир не), опростени с гр фичните зн ци. „Посок т н промените, извършени в нововиз нтийск т нот ция, ни н сочв към мисълт , че освен всичко друго, нейните създ тели с им ли предвид и употреб т ъ з печ т.”²³

През 1815 г. по случ ъ появ т и р зпростр нението н Новия метод и основ в нето н П три ршеск музик лн школ ²⁴, в която г се изуч в Методът, Конст нтинополск т п три ршия р зпростр няв П три ршеско обръщение и Окръжно посл ние. В *Обръщението* се съобщ в з сложността н обучение и вярно пред в не н певческия опит с помощт н ст р т гр фичн музик лн систем и з създ в нето по „Божие човеколюбие и бл гог т” н Новия метод от трим т учители. Също т к се спомен в , че трим т учители не с изменили ст р т музик . С преводите н ст р т музик се н гърбв т трим т учители.²⁵

В едно от изследв ният си о. Георгий Флоровски пише, че опозн в нето н мин лото е тълкув ние. Според о. Георгий Всеки историк не тръгв от мин лото, от н стоящето. „Ето първото пр вило н истинск т екзегез – пише о. Флоровски, – дължни сме г уловим мисленето н втор , г р зберем точно тов ,

²² Хърков, Ст. *Църковнопевчески школи...*, с. 211.

²³ Хърков, Ст. *Реформата на православната църковна музика от 1814 г. и реформата в европейския нотопечат от XVIII в.* – В: *Източното православие в европейската култура. Международна научна конференция. Варна 2–3 юли 1993 г. София, 1999*, с. 295.

²⁴ Четвърта патриаршеска музикална школа.

²⁵ Специалист в областта на тези преводи и каталогизирането им е гръцкият богослов и музиколог Григориос Статис.

което той е искал да бъде.²⁶ През различните периоди на църковната музика и нейната невменяемост фиксираме умонагледите на творците, са били различни – съобразени с историческите изисквания на конкретното време. Това е проследимо и в епохата на преподобния Йоан Кукузел (когато е налице влияние на исихасткия възглед за духовно усъвършенстване), както и в тринадесетте учители на Новия литичен метод (времето на Възраждането – българските гържувци). За това музикоучителите са използвали тълкуването в риботта си върху старата музика. Според проф. Елен Тончев „рибнообработените екзегетически композиции... изменят късновизантийските мелодии“²⁷. Чрез този процес музиката е била излагана в един риборем и усвоена в форми. По този начин ректуализирана музика „заживява“ нов живот. В своята Голяма теория на музиката Хрисант пише: „Впрочем каква е музиката? Старата? Новата? Нито старата – нито новата. Но тя през различните времена непрекъснато се усъвършенствала“²⁸. Риборемът на музикалната екзегезис е сложен и многопластов процес. Според проф. Тончев „все още е предстоящо извършването на мислен риборем по изследването на късновизантийския период...“²⁹.

²⁶ Флоровски, Г. *Затрудненията на християнина историк*. – В: Живото предание (http://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100522/catid,281/id,19388/view,article/).

²⁷ Тончева, Е. *Българска музика отпреди 600 години...*, с. 2.

²⁸ Хрисант. *Голяма теория на музиката...*, с. 152.

²⁹ Тончева, Е. *Към проблема за съотношението структура-съдържание в ръкописните певчески книги през XVIII-XIX век*. – В: Богослужбните книги – познати и непознати. Материали от научната конференция „Методологически проблеми по описанието на богослужбните книги“. С., 2008, с. 426.

Младенка Лангжева

ЦЪРКВАТА „ИИСУС ХРИСТОС СПАСИТЕЛ“ В ХОРА

Църквата „Иисус Христос Спасител“ е изграден като част от манастирски комплекс, който се намирал извън стените на Константинопол. След разширението на градските стени от император Теодосий II през 413–414 г. тя погубва новообособения квартал Хора, откъдето получава името си.

По-голямата част от днешния си вид църквата придобива в период 1077–1081 г., когато е реконструирана. През XII век църквата е частично разрушена, вероятно от земетресение. Възстановена е от Исак Комнин. Окончателният си вид храмовият комплекс губи в XV век по-късно.

Световната слава на църквата в Хора се дължи не само на мозаиките и стенописите, които я правят неслучайно с никога друг храм по светът. Направени са в период 1315–1321 г. при управлението на император Андроник II. Негов пръв съновник е Теодор Метохит, един истински ренесансов личност – министър и финансите, дипломат, строител, историк, поет, меценат, втора творител на изкуството. Той се занимава с реконструкцията на храма и поръчва богата украса. Всичко това правено със собствени средства, като гравирани храм и цялата си огромна библиотека.

Теодор Метохит имал неблагодарно зумието да изобрази и себе си в великолепен мозаика, разположен на централно място в храма. Там той е облечен в ризкожни одежди и с огромен търбух на главата според мода от онова време. Критикът е изобразен приклепен пред Иисус Христос, като в ръката си държи обновената църква, която подготвя като гоним Христос. Това изображение му навлякло гнев на император, който го претил в близкия манастир. Там Теодор Метохит завършил живота си като смирен монах, но ликът на съновника остава запечатан върху стените на храма в Хора и до днес.

Мозаиките, които украсяват притвор на храма и се съхраняват в по-голямата си част въпреки превратностите на историята, са посветени на отделни епизоди от живота на Пресвета Богородица и на чудесата на Иисус Христос. Уникална е мозаиката на композицията *Дейсис* (моление) – Господ Иисус Христос и Пресвета Богородица приканват богомолците към молитвено съзерцание със своето достолепие и благост. В краката на Богородица стои император Исак I Комнин, от другата страна е изобразен загубеният принцес Мрия Монголска, замоншил се като монхиня Мелания. Много добре запознати с мозаиките, разказват в хронологичен ред живота на Богородица. Тези направени по покрити текстове като Протоевгелието на Яков. Някои сцени са гост

рядко срещани, като например блявещите и клонещите Пресвет Богородици, зачитаните св. Анна, животът на млади Богородици в Йерусалимския храм, храмените Богородици от нелесен небесен хляб и др.

Впечатляващо изящно са мозаиките, които покриват чудесните Иисус Христос – превръщането на водата във вино на св. Тибериус в Кана, изцелението на тъпача на Петър, изцелението на младежа с болна ръка, на парализирания и други. От фреските в погребенията на ризницата – величествен е сцената на Възкресение. На нея Христос, облечен в бели одежди (символ на Творската Божествен светлина), държи за ръка Адам и Ева и ги извежда от гроба. В краката му са строшените камъни и разбитите порти на ада, които и победеният от Него са тук. Отстранява Христос с пръветниците, старите ветхите царе и св. Йоан Кръстител. На Възкресението е изписана сцената на Странния съд, Второто пришествие, когато Господ ще съди живи и мъртви и царството му не ще има крак. Пред нието гласи, че в ризницата е погребен с мията Теодор Метохит, блявещ ренесансът чиято щедрост църквата в Хор и днес разкрива евангелиските събития.

Храмото има шест купола – двесте в притвора и един в погребенията на ризницата. Другите три са на мраморна основа. В двесте купола на притвора са изписани мозаиките „Иисус Христос Потокаратор“ и „Пресвет Богородица застъпница и молителка за вярващите християни“.

Интересно е архитектурното решение в подкуполното пространство. То е с дълговидни форми, които се получават илюзия за подвижните фигури на апостолите и пророците, изписани там. По света светлината върху златния смлятен фон на изобразенията се прокрадва нагоре към двесте купола и осветява по единакво неповторим начин изобразенията на Богородица и Иисус Христос.

Техниката на византийската стенна мозаика има хилядолетна история. Използват се цветно стъкло, наречено смлята, което оживява, щом върху него падне слънчев светлин. Тези светлите образи придобиват една мистичност и одухотвореност.

След завладяването на Константинопол от османските турци църквата е превърната в джамия, като мозаиките и фреските са скрити, някои от тях в центриалната част на храма са изличени. Името на джамията е „Криуе“ и с това име тя е позната и до днес. През 1948 г. започва програмата за реставриране на Криуе Джемие, която от този момент преставя да функционира като джамия и е отворен за посещение като музей.

Минастирът в Хор е един от най-изящните паметници на християнското изкуство блявещ ренесансът прекрасните си мозаики и фрески, които не покриват високото майсторство на византийските зографи, духовното им богатство и познание на Евангелието, които и тяхната дълбока вяра в Господ.